ESTUDIS

Els inventaris notarials de Santa Maria de Mataró: interpretació sòcio-econòmica
Joan GIMÉNEZ i BLASCO

Per a una interpretació actual del "Fénix de Cataluña"
Josep XAUBET i VILANOVA

L'estructura professional de la manufactura, del comerç i de les professions liberals de Mataró el 1838
Àngels SOLÀ i Teresa SOLÀ

Indústria i proletariat en 1861-1867
Víctor LIGOS i HERNANDO

Cultura de la fàbrica – Anticlericalisme i matrimoni civil al segle XIX
Francesc COSTA i OLLER

Apunts entorn d'un ex-vot negrer del Maresme
Màrius ARMENGOU i SCHUPPISSER

VIATGERS DEL SEGLE XVIII AL MARESME

7.— *Josep Baretti*

DOCUMENTACIÓ

Inventari dels béns d'Antic Feliu de la Penya (1622)

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/18

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, desembre 1983

FULLS/18

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, desembre 1983

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**
  - ELS INVENTARIS NOTARIALS DE SANTA MARIA DE MATARÓ: INTERPRETACIÓ SÒCIO-ECONÒMICA 5
    Joan Giménez i Blasco
  - PER A UNA INTERPRETACIÓ ACTUAL DEL *FÉNIX DE CATALUÑA* 9
    Josep Xaubet
  - L'ESTRUCTURA PROFESSIONAL DE LA MANUFACTURA, DEL COMERÇ I DE LES PROFESSIONS LIBERALS DE MATARÓ EL 1838. 12
    Àngels Solà i Teresa Solà
  - INDÚSTRIA I PROLETARIAT EN 1861-1867 25
    Víctor Ligos i Hernando
  - CULTURA DE LA FÀBRICA 35
    Francesc Costa
  - APUNTS ENTORN D'UN EX-VOT NEGRER DEL MARESME 39
    Màrius Armengou i Schuppisser
- **VIATGERS DEL SEGLE XVIII AL MARESME**
  - 7.– JOSEPH BARETTI (1) 43
    traducció de Joaquima Ximenes
- **DOCUMENTACIÓ**
  - INVENTARI DELS BÉNS D'ANTIC FELIU DE LA PENYA (1622) 44
- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 47

Dibuix portada: El fènix, ocell mitològic que reneix de les pròpies cendres. Commemoració del III Centenari del *Fénix de Cataluña*.

Edita:
MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Plaça del Fossar Xic, s/n. - Mataró.
Adreça postal: c/. Sant Francesc d'Assís, 25
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
MATARO

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/. Pujol, 39 - Mataró.

Dipòsit Legal: B - 15.257 - 1978

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

AMB LA COL.LABORACIÓ DEL SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

EDITORIAL

EL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA CENTRE D'ESTUDIS LOCALS DE MATARÓ

La trajectòria seguida pel Museu Arxiu de Santa Maria al llarg d'aquests anys ha consolidat un Equip i una manera de fer ben pròpies.

Fins ara el Museu Arxiu ha dut a terme la tasca d'inventariar, catalogar i conservar els materials i fons arxivístics, ha procurat la difusió d'aquest patrimoni mitjançant el muntatge de les seccions del Museu, les visites comentades, i els estudis i documentació publicats als FULLS; també ha realitzat moltes tasques relacionades amb aquests dos objectius.

Ara però cal iniciar una nova línia d'actuació. Tenint present que subsisteix la dificultat per a la investigació i difusió del llegat cultural mataroní, el Museu Arxiu de Santa Maria es proposa de promoure la seva actuació com a Centre d'Estudis Locals de Mataró, com a centre de reunió d'estudiosos i de totes aquelles persones interessades en la cultura i la història local.

En base a tot això, l'Equip del Museu Arxiu prepara una sessió d'estudis que tindrà lloc durant el primer trimestre del proper any 1984, en la qual els historiadors i estudiosos de Mataró podran llegir comunicacions exposant les investigacions que estan fent.

La investigació històrica mataronina necessita nous sistemes de promoció. El Museu Arxiu de Santa Maria, amb els reduïts mitjans amb què compta, però amb la seva tradició —aquí cal esmentar el Centre d'Estudis Històrics Pare Josep Rius dels anys cinquanta— i amb la ferma voluntat que el caracteritza, pot contribuir-hi.

ACTUALITAT

EN EL CENTENARI DE STENDHAL

Aquest any que ja s'acaba ha estat pròdig en centenaris, sesquicentenaris. bicentenaris, etc. de naixements i morts d'homes eminents: Marx, Wagner, Brahms, Stendhal... S'han commemorat amb més o menys solemnitat o han passat a l'oblit d'acord amb gustos i idees. A Mataró hem tingut també personatges amb efemèrides commemorables com Mn. Manuel Blanch i Puig i Josep Garcia i Oliver que com aquells personatges més universals han estat recordats amb més o menys fortuna.

Tot el món literari ha recordat en el bicentenari del seu naixement la figura d'un dels pares de la novel.la moderna, el romàntic apassionat i a la vegada d'un classicisme formal extraordinari que fou Henri Beyle, conegut universalment pel seu pseudònim literari de *Stendhal* (1783-1842) autor d'obres tan importants com *Le rouge et le noir, La Chartreuse de Parme* i d'una deliciosa i detallada col.lecció de notes que agrupades en tres volums porta el nom de *Mémoires d'un touriste*, diari exhaustiu de tots els viatges de l'autor durant els anys 1837 i 1838 i és precisament per aquesta obra que potser val la pena dedicar des de Mataró un petit homenatge a l'home que en un moment donat féu una curiosa i viva descripció de la nostra ciutat.

— — — — —

Al final del segon volum, en una nota datada a Perpinyà el dia 20 de setembre de 1837, *Stendhal* explica que acaba de cometre una greu imprudència que no és altra que passar vint-i-quatre hores a Barcelona, i a partir d'aquí comença les descripció del viatge i del seu pas per casa nostra: "...Mataró, amb les seves cases perfectament emblanquinades tant de dins com de fora, està situat al costat de la platja, però a uns quaranta peus per damunt del nivell del mar, això fa que tingui un bon aspecte i sigui una vila molt agradable. Se'ns serví un dinar molt abundós, per a vuit viatgers hi havia quinze o vint plats de viandes, però tots els plats estaven empudegats per l'oli ranci. Assajàrem de rentar les carns amb aigua calenta i menjar-les a la vinagreta, però fou impossible treure aquella execrable olor.

Durant aquesta trista experiència em confortà molt l'estampa de les dues minyones de la fonda. Una d'elles tenia almenys cinc peus i sis polzades però admirablement ben feta i amb ulls molt grossos, però amb un aire de tenir poques idees. No gens més llesta, al contrari, la seva companya, també admirablement ben feta, de mans delicioses i bells ulls negres, però de quatre peus d'alçada. Aquestes ufanoses espanyoles miraven el que fèiem sense comprendre res. Em penso que ens prengueren per miserables jueus que no volien menjar aliments preparats per cristians. No vàrem entendre ni un mot de la seva llengua. Els mulaters eren amb els seus animals a un estable força allunyat, on no sabíem com anar i no els poguérem fer comprendre que allò que desitjàvem eren ous. Fou ben original el gest d'un capellà per a demanar-los llet.

Per fi, en veure que devoràvem el nostre pa, les dues minyones ens portaren un excel.lent vi vell que en diuen "rancio" (sic). Un del nostre grup va descobrir a la cuina plantes de fonoll molt semblant a l'api i ens feren una amanida amb sal i vinagre. La menjàrem amb força pa sucat amb vi, això ens posà molt alegres i eloqüents.

De cop i volta aparegué el mulater molt espantat per dir-nos que calia marxar a l'instant, s'escoltava molt de soroll pels carrers i havien tancat totes les botigues. Hom deia que els carlins eren a un quart de llegua. Sortírem al galop damunt de les nostres fermes mules..."

— — — — —

Això s'esdevenia a la primera quinzena de setembre de 1837.

Traducció i comentari:
Jaume Boter de Palau i Ràfols

EL PREMI ILURO 1983

Joan Giménez i Blasco ha obtingut el Premi Iluro d'enguany, convocat per la Caixa d'Estalvis Laietana, accèssit, amb el treball "Economia i Societat. Mataró 1600-1639".

El fet és doblement satisfactori, ja que Joan Giménez i Blasco, llicenciat en història, és col.laborador del Museu Arxiu de Santa Maria i, a la vegada, perquè el treball es basa en documentació del nostre arxiu.

Quan fa nou anys l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria va iniciar els treballs d'inventari i catalogació dels fons de l'arxiu va fer-ho amb voluntat de posar-los a la total disposició dels investigadors, considerant que les sèries documentals de l'arxiu eren història de la ciutat i patrimoni cultural de la mateixa.

Per això, el Premi Iluro d'enguany representa el reconeixement de la validesa del treball fet i encoratja a seguir en la línia empresa.

Pensem que l'any 1984, amb la inauguració de la nova seu del Museu Arxiu a la casa núm. 3 del carrer de Beata Maria —cal ser optimistes i esperar que podrà fer-se amb les necessàries ajudes institucionals ja sol.licitades— representarà la consolidació de l'entitat i de tot el que representa.

RECORD DEL SR. JESÚS ILLA I PARÍS

El dia 9 del present mes de desembre morí, víctima d'accident, el bon amic Sr. Jesús Illa i París. Col.laborador del Sr. Lluís Ferrer i Clariana, formà part del grup fundador del Museu Arxiu de Santa Maria i com a membre de l'Obra de Sant Francesc visqué plenament la primera etapa del Museu Arxiu, a partir de l'any 1939.

En Jesús Illa treballà sempre en tot el que calia fer per millorar el Mataró que tant estimava. Ja l'any 1932 fou cridat a formar part del primer Patronat del Museu Municipal al qual va dedicar tot el seu estusiasme, fins i tot després de la seva jubilació com a gerent, l'any 1981.

Home humil i acollidor, conseqüent amb el seu cristianisme franciscà —era membre del Tercer Orde— des de jove formà en els moviments excursionistes amb tot el que en aquella època significaven d'amor a la natura, d'estudi científic i de coneixement de la nostra història.

En temps difícils mantingué la flama de l'amor a Catalunya actuant políticament en la clandestinitat. Fou l'ànima de la represa a Mataró del moviment escolta, seguit per molts joves que aprengueren a fer-se homes amb el seu guiatge. La seva labor educadora s'estengué també a l'Escola Municipal d'Arts i Oficis i després a la de Formació Professional.

En aquesta cursa de relleus que és la vida, en Jesús Illa sabé prendre la torxa encesa dels peoners de la nostra renaixença i traspassar-la a les noves generacions. Ara ens esperona a nosaltres a no defallir.

VISITA DEL SR. JORDI BONET, DIRECTOR GENERAL DEL PATRIMONI ARTÍSTIC DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA.

El passat dia 10 del present mes, el Sr. Jordi Bonet, director general del Patrimoni Artístic, visità el Museu Arxiu de Santa Maria.

Primer de tot, conjuntament amb l'arquitecte del Servei de Restauració, Sr. Esteve Mach, examinà el projecte de la primera fase de les obres de restauració del campanar de Santa Maria, que executarà la Direcció General.

El Sr. Jordi Bonet, en un moment de la visita al Museu Arxiu de Santa Maria. 10 desembre 1983 — Foto Miquel Sala — M.A.S.M.

Després recorregué les seccions del Museu Arxiu. De la seva estada en quedà constància al Llibre d'Honor, amb les següents paraules:

Unes hores de visita a Sta. Maria de Mataró m'han permès d'admirar les seves obres d'art i tot el conjunt d'elements històrics que conserva. La tasca admirable dels homes que hi estudien la història i els fets dels avantpassats és extraordinària i exemplar, i demostra la cura i la dedicació que s'hi posa, ben digne de les personalitats que hi treballen.

M'agrada de sentir-me lligat familiarment i per tants motius a aquesta Basílica.

MATARÓ, CAPITAL DE LES LLETRES CATALANES. XXXIII FESTA LITERÀRIA DE SANTA LLÚCIA.

En un marc incomparable, enmig d'un envelat dels de millor tradició festiva, un miler de mataronins i de ciutadans d'arreu de Catalunya, fórem protagonistes d'un dels actes cabdals del calendari cultural del país: l'atorgament dels premis literaris de Santa Llúcia, enguany en la seva 33ena edició. L'esdeveniment mobilitzà tota la ciutat; Mataró, sense falses modèsties, es convertí el dia 10 de desembre en la capital de les lletres catalanes. La importància del certamen, la vàlua dels premis que s'hi atorgaren i el relleu que en el panorama cultural de Catalunya té la Nit de Santa Llúcia quedaren ben palesos davant la gernació que omplia de gom a gom el magnífic envelat que l'Ajuntament de Mataró havia instal.lat al Parc Municipal, dotat de tots els serveis necessaris i imprescindibles com s'esqueia a la Diada.

Un seguit de manifestacions artístiques i culturals varen propiciar la creació de l'ambient de Festa. Des de primers de desembre i durant tota una quinzena, exposicions, conferències, recitals i projeccions (cinematogràfiques i en vídeo) ens anunciaven la Diada: al Museu Comarcal del Maresme l'exposició "Mn. Manuel Blanch, músic de Mataró" (en escaure's el 1983 el centenari del seu naixement), realitzada en col.laboració amb el Museu Arxiu de Santa Maria, la presentació del Fons d'Art del Diari Avui i la projecció de vídeos en català; a la nova sala d'Exposicions de la Caixa d'Estalvis Laietana l'escultor mataroní Manuel Cusachs presentà "El caminant i el mur", escultures i dibuixos inspirats en l'obra de Salvador Espriu. A Argentona es presentaren dues mostres força interessants de ceràmica: la "Mostra de Terrissa Mataronina" de la col.lecció de Jaume Clavell a l'Aixernador i "La Ceràmica Catalana de la Plaça Gran de Mataró" a la Sala d'Exposicions de la Caixa Laietana, un petit recull de la ceràmica dels s.XVI i XVII que es trobà en el decurs de les excavacions que fa dos anys es portaren a terme en l'esmentada plaça. Les conferències a l'estatge social d'Òmnium Cultural, a càrrec dels Srs. Josep Ma. Ainaud de Lasarte i Francesc Vallverdú, les audicions de sardanes i les projeccions cinematogràfiques tancaven l'ampli ventall d'activitats culturals.

El sopar fou presidit pel molt Honorable Sr. Heribert Barrera, President del Parlament de Catalunya. A la mateixa taula de presidència seia l'Honorable Sr. Max Cahner, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'Il.lustríssim Sr. Manuel Mas, alcalde de Mataró i el Sr. Joan Vallvé, president d'Òmnium Cultural, entitat organitzadora de l'acte. També hi havia, entre les personalitats assistents, l'Il.lustríssim Sr. Joaquim Nadal, alcalde de Girona. Ma. Aurèlia Capmany, regidora de cultura de l'Ajuntament de Barcelona i Ramon Aramon, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Obrí l'acte el Sr. Jaume Boter de Palau, president de la Delegació Mataró - Argentona d'Òmnium Cultural, amb unes paraules d'agraïment a entitats i particulars per la seva col.laboració en la gestació de la Diada. Després d'aquest breu parlament començà el sopar, alternant-se la lectura dels veredictes dels premis menors amb el sorteig d'obsequis al públic assistent, amenitzat per l'actor mataroní Joan Pera.

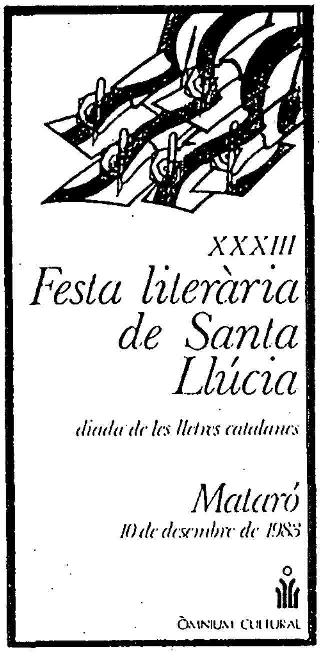

A la sobretaula, els vocals dels diferents jurats llegiren els veredictes. Els dos guardons més preuats, pel seu prestigi i dotació, eren els Premis Sant Jordi, de novel.la, enguany en la seva 24ena. edició i el Carles Riba, de poesia, en la seva 25ena. edició. Del primer d'aquests premis, Joan Triadú, membre del jurat, en féu la glossa tot destacant-ne l'elevada quantitat de participants i l'interès de les obres presentades. Fou atorgat a Jaume Cabré per l'obra *Un estiu maleït*. Fou de lamentar l'absència del guardonat, fet, però, que fou compensat en llegir-se el veredicte del Premi Carles Riba, concedit a Valerià Pujol per l'obra *La trista veu d'Orfeu i el tornaveu de Tàntal*. Pujol és del Maresme, concretament de Premià de Dalt; en la ment de tots els qui ens trobàvem al sopar existia la guspira d'esperança que aquest maresmenc rebés aquest premi, justament a la seva pròpia comarca.

En opinió de molts dels assistents al sopar, amb els que vàrem tenir ocasió de parlar, els premis de Santa Llúcia es mantenen en la tònica d'altres anys, reconeixent l'obra d'autors coneguts, alhora però, esperonant els novells talents. De fet, i així ho pensaven molts, no hi hagueren massa sorpreses. Sí, però, és remarcable l'alta afluència de participants (noti's que la "butlleta" dels finalistes era força gruixuda).

Ben entrada la matinada, pels volts de les dues, diversos parlaments tancaven l'acte. Joan Vallvé, en primer lloc, en nom de la Junta d'Òmnium Cultural esbossà la trajectòria dels premis al llarg dels anys, alhora que subratllava els llaços que el vinculaven a la nostra ciutat com a estudiant als Escolapis fins els 9 anys. L'alcalde de Mataró, Il.lustríssim Sr. Manuel Mas, en nom de la ciutat agraí a tots els assistents la seva participació. L'Honorable Sr. Max Cahner felicità els organitzadors de tan brillant acte i especialment a l'entitat Òmnium Cultural. Clogué l'acte el Molt Honorable Sr. Heribert Barrera, reiterant l'agraïment a organitzadors, concursants i guanyadors, recordant altres edicions de la Festa, viscudes en plena joventut.

En el decurs del sopar, el Museu Arxiu de Santa Maria va tenir ocasió de parlar amb bona part dels assistents a l'acte i enregistrar-ho en vídeo de la bona mà dels germans Llinàs. La cinta en qüestió, d'unes dues hores de durada, en aquest moment s'està acabant d'elaborar esperant projectar-la molt aviat.

C. M. i R.

ESTUDIS

A partir dels inventaris notarials conservats al Museu Arxiu de Santa Maria, Josep Giménez i Blasco ha estudiat les variables econòmiques locals de Mataró, a començaments del segle XVII. El seu treball ha merescut d'ésser premiat amb accèssit a la convocatòria del Premi Iluro d'enguany.

ELS INVENTARIS NOTARIALS DE SANTA MARIA DE MATARÓ: INTERPRETACIÓ SÒCIO-ECONÒMICA

Els actes realitzats amb motiu del tercer centenari de la publicació de *Fénix de Cataluña*, de Narcís Feliu de la Penya, han suscitat de manera indirecta un replantejament de les interpretacions sobre el que hom denomina "crisi general del segle XVII".

La complexitat d'aquest fenomen, alhora demogràfic, econòmic, social i polític, ha originat una notable bibliografia i un conjunt d'interpretacions contraposades que cerquen de definir tant el que foren condicionants estructurals de la crisi, com els mecanismes interns que possibilitaren la seva superació.

L'estudi del comportament de les variables econòmiques a nivell local, sens dubte ha d'aportar nous elements a aquest important debat.

A l'hora de plantejar aquest treball hem fet nostres els criteris metodològics, repetidament expressats pel professor Pierre Vilar, sobre la possibilitat de construir un cos històric científic fet de descripcions exhaustives, i a partir d'elles trobar els instruments que permetin comprendre el que, de fet, és explicable.

Prenent aquestes bases teòriques, hem iniciat una reflexió sobre una col.lectivitat concreta: el Mataró entre els anys 1600-1639, a fi d'intentar determinar, a partir de l'estudi d'un nombre significatiu de dades prèviament quantificades, la vertebració econòmica i social de la vila.

Per què Mataró i per què aquesta cronologia? Mataró esdevingué a les darreries del segle XVII un model del que s'ha anomenat segon redreçament català. La vila passà de tenir un paper irrellevant a l'etapa medieval, a assolir un lloc capdavanter entre les principals ciutats del Principat. La represa demogràfica i econòmica fou tan notable, que encengué en moltes ocasions els recels de Barcelona, temerosa de la rivalitat que Mataró suposava en diferents camps.

L'elecció del període indicat no cerca una descripció diacrònica de la conjuntura sòcio-econòmica, difícil de determinar en un espai de temps limitat, sinó que intenta establir un parèntesi en el devenir temporal, a fi d'analitzar amb detall i minuciositat el grup humà que actua a la vila, en ordre a les estructures de producció i a la distribució de la riquesa.

Els anys escollits ho han estat per dues raons fonamentals. En primer lloc per tractar-se d'un període homogeni i regular, sense alteracions externes, que distorsionin un cert ritme "natural" de creixement econòmic.

Aquesta homogeneïtat es veié afectada pel trasbalsament de la guerra que s'inicià l'any 1640. Aquest esdeveniment, junt amb la crisi epidèmica que sobrevingué en finalitzar el conflicte bèl.lic, ocasionà una davallada demogràfica i una alteració del ritme econòmic, que sols es redreçaria a partir del darrer quart de segle. La segona raó per

a estudiar aquest període concret, rau en el fet que aquests anys constitueixen un nexe històric entre l'atonia econòmica heretada del període medieval i la vitalitat extraordinària constatada a la vila, al començament de la divuitena centúria.

En emprendre un treball amb uns objectius tan específics, sorgeix de manera immediata el problema de les fonts a emprar. Manquen per a aquesta època documentacions de tipus fiscal, tan emprades en el segle XVIII, gràcies a l'existència del Cadastre. Resta, però, la informació de tipus notarial que és prou abundosa i no ha estat gaire estudiada.

Entre aquesta documentació notarial, que hom ha qualificat com el capital arxivístic més important de l'Antic Règim, s'hi destaca per la seva significació per a la història econòmica i social l'inventari.

La pràctica dels inventaris, principalment en el caràcter específic de "post mortem", esdevingué eina clau a l'hora de regular i legislar el complex món de les successions i testamentaries. La legislació catalana de l'època reflecteix en el seu ordenament l'obligatorietat de la pràctica de l'inventari dels béns del difunt, com a requisit previ a la possessió de l'herència, o com a preservació dels interessos de la vídua respecte dels béns del seu marit difunt. Una conseqüència d'aquesta legislació fou que la pràctica dels inventaris esdevingué generalitzada i difosa a tot el cos social.

La presència d'una notable col.lecció d'inventaris custodiats en el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, ha possibilitat l'estudi d'una mostra representativa, formada per 207 originals, datats entre els anys de referència. La relativa amplitud d'aquesta mostra —pel que fa al nombre de documents estudiats com a la durada del període objecte d'estudi— garanteix una certa representativitat de la mostra, en diluir les possibles distorsions o desviacions que podrien afectar una mostra més reduïda.

Els resultats d'aquesta anàlisi són, sens dubte, sols una aproximació al que fou l'estructura econòmica real de la vila. Però en estudiar aquestes dades en les seves relacions internes, dins d'un conjunt ampli, es converteixen en l'aproximació més factible a aquesta realitat efectiva, d'altra banda, impossible de reconstruir de nou.

La lectura dels inventaris permet realitzar un recorregut ideal pels habitacles d'aquests dos centenars de mataronins del segle XVII. Gràcies als inventaris entrem en contacte amb els petits detalls de la vida quotidiana. Possibiliten el coneixement de la ubicació i estructura interna de les cases, descriuen el variat i extens mobiliari. L'activitat exercida es fa palesa en la descripció dels obradors dels artesans i dels seus utillatges específics. Revelen també els inventaris les característiques de l'aixovar domèstic, el vestuari, els llibres posseïts, les mercaderies en poder de botiguers i negociants, la riquesa acumulada en joies, en efectiu o esmerçada en capitals a crèdit. No hi manca tampoc la referència a les propietats agrícoles i les indicacions sobre els seus conreus.

Davant d'aquest conjunt heterogeni d'elements, tan ric com complex d'avaluar, hem optat per un rígid sistema estadístic que, si a voltes pot resultar empobridor i eixut, d'altra banda possibilita un estudi quantitatiu que permet un coneixement més exacte i acurat de la vertrebració econòmica i social del grup objecte d'estudi.

Exposarem de manera sintètica les aportacions més significatives en dues àrees delimitades: l'estructura de la població activa i la distribució de la propietat agrícola.

ESTRUCTURA DE LA POBLACIÓ ACTIVA

Sector	Subsector	Ofici	absolut	%
SECTOR PRIMARI 17'80 %		PAGESOS	31	14'90
		PESCADORS	6	2'80
SECTOR SECUNDARI 36'20 %	TÈXTIL I CONFECCIÓ 10'60 %	SASTRES	11	5'30
		TEIXIDORS LLI	6	2'80
		TEIXIDORS LLANA	1	0'40
		TEIXIDORS VELS	1	0'40
		ABAIXADORS	1	0'40
		PASSAMANERS	1	0'40
		SOMBRERERS	1	0'40
	INDÚSTRIA CUIR 5'70 %	ASSAONADORS	2	0'90
		SABATERS	8	3'80
		BASTERS	2	0'90
	IND. CONSTRUCCIÓ 3'30 %	MESTRES DE CASES	7	3'30
	INDÚSTRIA FUSTA, VIDRE, CERÀMICA 11'50 %	FUSTERS	9	4'30
		VIDRIERS	10	4'80
		BOTERS	4	1'90
		OLLERS	1	0'40
	CONSTRUCCIÓ NAVAL 0'90 %	MESTRES D'AIXA	1	0'40
		CALAFATS	1	0'40
	INDÚSTRIA DEL METALL 2'80 %	FERRERS	1	0'40
		PEDRENYALERS	2	0'90
		MANYANS	2	0'90
		CALDERERS	1	0'40
	INDÚSTRIA CÀNEM	CORDERS	1	0'40
	INDÚSTRIA CERA 0'40 %	CANDELER DE CERA	1	0'40
SECTOR TERCIARI 27'00 %	PROFESSIONS LIBERALS 4'80 %	MESTRE DE CAPELLA	1	0'40
		NOTARIS	3	1'40
		CIRURGIANS	2	0'90
		DRS. EN MEDICINA	2	0'90
		APOTECARIS	2	0'90
	TRANSPORT I COMERÇ 22'20 %	MARINERS	13	6'20
		CARRETERS	2	0'90
		MERCERS	1	0'40
		TRAGINERS	9	4'30
		BOTIGUERS DE TELES	1	0'40
		ADROGUERS	3	1'40
		MERCADERS	3	1'40
		NEGOCIANTS	10	4'80
		BURGESOS	4	1'90
CLASSES ECONÒMICAMENT NO PRODUCTIVES 5'70 %	NOBLES 0'90 %	CIUTADANS H.	1	0'40
		DONZELLS	1	0'40
	CLERGAT 6'20 %	SECULAR	13	6'20
ALTRES 11'50 %			24	11'50
			207	

El quadre adjunt mostra un sector secundari, numèricament dominant, seguit d'un sector terciari important, mentre que el darrer lloc ve ocupat pels membres del sector primari.

Davant d'aquesta correlació de les forces productives, cal valorar en primer terme la relativa "modernitat" d'aquesta estructura, atès el període estudiat. Aquesta "modernitat", en realitat és la constatació d'un esquema productiu precoçment evolucionat, que ha superat l'estadi de tradicional predomini del sector primari, característic de la societat d'Antic Règim. Les dades que la mostra ofereix defineixen una societat amb un cert equilibri dels tres sectors productius, però amb un predomini de les activitats artesanals i mercantils.

El caràcter precursor i evolucionat d'aquesta estructura econòmica, en el període estudiat, es fa ben manifest si contrastem el percentatge de la mostra amb les dades obtingudes per J. Viñals i Iglesias en el seu estudi sobre Premià (1), concretament cent anys després. Segons aquestes dades a Premià l'any 1728, les activitats primàries superen el 60 per cent, les artesanals representen aproximadament l' 11 per cent i les activitats mercantils són pràcticament inexistents.

Bo i admetent que la diferència de les fonts emprades en una i altra anàlisi hagin pogut alterar la significació de les xifres, es fa evident que l'estructura de la població a Premià l'any 1728 respon al patró dominant, mentre que la realitat mataronina, anterior en un segle, manifesta ja signes d'una economia diversificada, amb una manufactura que proveeix les necessitats de consum d'una població immersa en un notable ritme de creixement demogràfic. Indústria que en el cas concret de la fundició de vidre, ha pres una volada que supera la producció a nivell local, i que comercialitza els seus productes més enllà del Principat. La significació de les activitats terciàries, amb la presència de membres de professions liberals i d'un destacat nombre d'individus que treballen al voltant de la comercialització de mercaderies i productes agrícoles, és una de les marcades diferències respecte de l'estructura de Premià.

Les dades que els inventaris ofereixen sobre la propietat agrària i la tipologia dels conreus, aporta magnituds molt significatives sobre la funció econòmica de la producció vitícola.

La preeminència que els resultats de la mostra confereixen a aquest conreu comporten una significació econòmica més destacada del que l'estructura, ja comentada, de les activitats productives permetia suposar.

Davant d'aquesta evidència estadística el conreu de la vinya esdevé una "economia submergida", entesa aquesta terminologia en el sentit d'una producció explotada de forma alternativa pels membres de sectors econòmics titulars d'altres activitats.

¿ Com interpretar si no, que les vinyes controlades pels membres del sector secundari i terciari superin les vinyes treballades pels mateixos pagesos ? o ¿ Com explicar que entre els principals propietaris de vinyes hi trobem notaris, adroguers, mercaders, burgesos, vidriers, al costat dels pagesos ? L'existència d'aquesta força econòmica de la vinya, entesa en aquest sentit d'economia alternativa o submergida explica com l'estructura de la població que hem representat emmascara la significació real dels sectors mercantils i industrials. I com no són aquestes dues activitats les que determinen el desenvolupament econòmic de la vila, sinó que és la viticultura la producció que, a partir del que hom denomina efecte multiplicador, ha generat una vertebració de la societat i una àmplia diversificació professional.

Aquests processos s'han generat al voltant de les exigències d'un creixement demogràfic, induït en darrer terme per la prosperitat de l'explotació vitícola. La propietat de vinyes esdevé també un signe de "status" social i econòmic. La participació a les activitats vinclades a la vinya es generalitza a tots els camps de l'activitat professional, de manera que els representants més rics de cada activitat són generalment propietaris de vinyes. I això succeeix a tota l'escala social, des dels petits artesans fins als burgesos, passant per tots els nivells intermedis.

Això permet parlar d'una aportació de capitals procedents del món artesanal i mercantil vers aquesta activitat. La concentració d'aquestes inversions tan generalitzades, a un conreu específic, sols es pot interpretar a partir de la recerca d'unes rendabilitats que havien d'aparèixer prou clares com per a arriscar els capitals que requeria la plantació d'una vinya.

La rendabilitat de l'explotació vitivinícola —en aquests moments encara no s'ha generalitzat la destil.lació d'aiguardents per a la comercialització— radicada en la possibilitat d'exportar aquests vins. Un cop superada la fase de producció per al consum local, l'exportació dels vins a zones deficitàries originà un intens intercanvi, gestionat per l'important nombre de traginers, mercaders i negociants. Coneixem alguns dels mer-

cats d'aquest vi mataroní. El primer vindria marcat en l'àmbit del Principat, amb la significativa importància de Barcelona com a nucli consumidor. Tenim notícies de freqüents intercanvis amb el mercat balear, d'on es proveïa com a mercaderia de retorn bestiar i oli. Coneixem una operació aïllada, però significativa a Lisboa, que originà unes altes rendabilitats, i que és una mostra de la penetració que havia assolit el vi de Mataró en aquest període.

D'acord amb la correlació abans establerta entre poder econòmic i propietat vitícola, aquesta es converteix en un índex de riquesa dels diferents grups professionals. Les xifres més elevades,

PROPIETAT AGRÍCOLA: CONREUS I PROPIETARIS

	VINYA	CEREALS		BOSCOSA		ERMA	HORTA	ALTRES
	Hc.	Hc.	Q.	Hc.	Q.	Hc.	Q.	Q.
PAGESOS	2654	102	290	691	38	119	1	70
PESCADORS	47	15				10		
SECTOR PRIMARI	2701	117	290	691	38	129	1	70
SASTRES	202							
TEIXIDORS LLI	73							
TEIXIDORS LLANA								
TEIXIDORS VELS	42							
ABAIXADORS	10							
PASSAMANERS	38							
SOMBRERERS	26							
ASSAONADORS	46							
SABATERS	106							
BASTERS	100							
MESTRES DE CASES	45							
FUSTERS	101							
VIDRIERS	148		3					
BOTERS	35		2					
OLLERS	10							
MESTRE D'AIXA								
CALAFATS								
FERRERS	8							
PEDRENYALERS	5							
MANYANS								
CALDERERS								
CORDERS	6							
CANDELERS								
SECTOR SECUNDARI	1001		5					
MESTRE DE CAPELLA	17							
NOTARIS	186							
CIRURGIANS	70	9		25				
DRS EN MEDICINA								
APOTECARIS	8							
MARINERS	135					10		9
CARRETERS	35							
MERCERS								
TRAGINERS	88	1				13		27
BOTIGUERS DE TELES								
ADROGUERS	120			30				
MERCADERS	106			15				
NEGOCIANTS	285			15				
BURGESOS	957		24	155		10	3	9
SECTOR TERCIARI	2007	10	24	240		33	3	45
NOBLESA	167	4						50
CLERGAT	19							
	186	4						50
TREBALLADORS	21							
	21							
ALTRES	99							
	99							
TOTAL	6015	127	323	931	38	162	4	165
PERCENTATGES								
SECTOR PRIMARI	44'90	92'10	89'70	74'20	100	79'60	25'00	42'40
SECTOR SECUNDARI	16'60		1'50					
SECTOR TERCIARI	33'30	7'80	7'40	25'70		20'30	75'00	27'70
CLASSES NO PRODUC.	3'00		1'20					30'30
TREBALLADORS	0'30							
ALTRES	1'60							

al marge de les pròpies del sector primari, les trobem en el món de les professions liberals i del món mercantil, que, com ja defineixen la resta de variables de riquesa estudiades, són els sectors prepotents de la societat.

La participació del sector secundari és molt menys important, la qual cosa reafirma la dependència d'aquest sector industrial, respecte dels dos altres sectors, principals detentadors de les explotacions vitícoles i per tant de l'hegemonia social i econòmica a la vila.

Les dades que el quadre ofereix dels restants tipus de conreu serveixen per a constatar el caràcter de monocultiu que els resultats de la mostra presenten per a la viticultura. El segon conreu en importància són els cereals, que interessen gairebé exclusivament els pagesos. La propietat de terra boscosa en mans de significatius propietaris vitícoles en el sector terciari, cal relacionar-la amb la política de roturació de boscos per a la plantació de vinyes malloles. La resta de conreus són únicament indicatius.

Retornant a les consideracions inicials sobre l'aportació del procés mataroní al coneixement de la crisi general del segle XVII, considerem que els trets més característics del cas mataroní, a partir de les informacions obtingudes dels inventaris, es poden resumir en el següents punts.

Especialització en el conreu d'un producte de fàcil comercialització i elevat consum. Aquesta comercialització i exportació, nombroses vegades sol.licitada al virrei, originà una acumulació de beneficis, comportà una aportació de mà d'obra forània —francesa— que possibilità l'important creixement demogràfic de la vila. Aparegué el creixement induït d'una indústria de caire local, que reinvertia els seus excedents altra volta en la vinya.

Fruit d'aquesta conjuntura expansiva fou una acumulació de capitals d'origen agrari, que possibilitaren el desvetllament comercial i mercantil del Mataró del segle XVIII, pas previ al procés industrialitzador, al qual encara avui restem vinculats.

Joan Giménez i Blasco.

1.- VIÑALS I IGLESIAS, J.: *Premià a començaments del s. XVIII: un assaig d'història econòmica local.* Barcelona, 1983.

La commemoració del tercer centenari de la publicació del *Fènix de Catalunya* de Narcís Feliu de la Penya, ha fet replantejar algunes interpretacions sobre la crisi del segle XVII català.
Josep Xaubet i Vilanova introdueix la seva visió de la matèria.

PER A UNA INTERPRETACIÓ ACTUAL DEL *FÉNIX DE CATALUÑA*

Aquesta obra de la qual commemorem enguany els tres-cents anys de la seva publicació, sembla ser que és a l'ordre del dia per allò que diu o que hom creu que diu, o que vol fer-li dir. El *Fénix de Cataluña* contenia unes propostes de modernització i d'actualització de la indústria i del comerç catalans, i per conseqüent de renovació de Catalunya, certament encertades aleshores, i per ser principis obvis sempre són actuals, la seva proposta segueix essent vàlida 300 anys després, però no caiguem en anacronismes històrics.

El *Fénix* fou fruit d'unes circumstàncies determinades, obra d'uns homes concrets moguts per uns interessos i uns ideals propis del seu temps històric. Representa una opció de política mercantilista, que és el que es donava a l'època arreu d'Europa.

Els autors, Martí Piles, l'inspirador de les idees, i Narcís Feliu de la Penya, que fou qui escriví el text, després d'esmentar les glòries passades mercantils i industrials de Catalunya, i valorant optimista la situació contemporània proposen tot un seguit de mitjans de redreçament: la creació d'indústries avançades de tèxtils per evitar-ne la competència estrangera, i, sobretot, la formació d'una gran companyia de comerç seguint el model holandès, amb la funció de proporcionar capital a la indústria, al comerç i a la navegació. Aquesta institució havia de tenir caràcter oficial, sota la protecció de la Santa Creu, i la de la ciutat de Barcelona i de la Generalitat i havia d'ésser dirigida per 60 representants dels estaments socials de ciutadans, mercaders, artistes i menestrals.

Per emmarcar bé el significat d'aquesta obra cal entendre-la com la continuació de la primera que féu Narcís Feliu, el *Político Discurso*. No es pot entendre l'una sense l'altre. La situació conjuntural, la crisi econòmica de vers 1680, portà alguns mercaders a cercar l'ajuda de l'erudit doctor en dret Narcís Feliu perquè escrivís una anàlisi dels seus problemes i el remei necessari per a guarir-los. De la qual resultà el *Político Discurso* el 1681, que Feliu publicà i distribuí per compte propi als ministres de Madrid i als oficials de tot Catalunya i Espanya, com féu amb el *Fénix* més endavant. En aquesta obra, reprenent la tradició dels arbitristes castellans, dóna la culpa dels mals del Regne a la dependència de les importacions estrangeres i a la ruïna de les fàbriques pròpies. Referit a la seva "provincia", en reclamà un foment actiu de la potència productiva: *Renazca, pues, el comercio en Cataluña, qual otro Fénix de sus cenizas.* (1)

L'au fènix era aquell ocell mitològic que renaixia de les seves cendres, tenia un sentit religiós i és així com fou escrita l'obra de Fra Josep Elies Esturgos, *Fénix català*, el 1644; però en canvi Feliu l'aplica diferentment (o potser no tan diferent), com sembla desprendre's de les observacions del Consell d'Aragó: *el título de la obra no pareze a propósito para la materia que trata.* (2)

Aquella obra no és més que la plasmació escrita d'un estat d'ànim i dels interessos i projectes d'un grup d'homes dels quals Feliu era el portaveu. Els seus veritables autors foren una nova classe social, la renovació de l'estament dels ciutadans i mercaders. Gent emprenedora que ha-

via sortit dels rengles de la menestralia o de la pagesia, de Barcelona o de les petites ciutats comarcals, i s'havia enriquit gràcies a la seva activitat en l'economia del país. Martí Piles, mercader, el més característic, era vigatà, els avantpassats de Feliu de la Penya eren pagesos de Mataró, per citar només dos casos; i l'auge ben conegut de Mataró, port que competia amb Barcelona, i la importància de la seva producció de vi i aiguardent; i el desenvolupament de la manufactura a Manresa pel mateix temps, en són bons exemples.

Malgrat que s'havien ennoblit i equiparat a la petita noblesa, pel seu origen, per la seva activitat en els negocis, formaven una nova classe social, aquella que anirà creixent tot al llarg del segle XVIII, i que al XIX assumirà el poder polític de la nació. Classe contradictòria, subordinada a Madrid, la revolució industrial i el moviment polític que encapçalarà i promourà seran febles com ella mateixa, cosa que ja ha estat prou estudiada pels historiadors.

Paral.lelament a la seva tasca teòrica, durant la dècada de 1680-90, Feliu promogué una tasca d'espionatge industrial per Europa, però a l'hora d'aplicar les noves tècniques aquí amb l'ajuda d'especialistes de fora, les baralles dels burgesos interessats pel monopoli de la indústria tèxtil —el plet entre Vivers i Julian, que de retruc perjudicà Feliu— i el poc suport per part dels seus conciutadans, portaren en orris els seus intents.

Fracassaren les iniciatives dels seus col.laboradors, Burgada, Josep Prats, Marià Julian ... malgrat el suport econòmic del mateix Feliu. Fracassà també la Companyia de la Santa Creu, fundada el 1690 per Feliu, el seu parent Joan Llinars, Bernat d'Aimeric-Cruïlles i Martí Piles, per fabricar teles. Res no es pogué fer des de la Junta de Comerç de Barcelona que morí d'esllanguiment el 1697.

Semblen inversions sense sentit, perquè foren totes elles fracassades, però l'actuació personal d'aquest grup de persones, especialment de Feliu, era coherent amb allò que proposaven.

Cal remarcar el discurs profundament polític subjacent, —d'ací el nom del primer llibre, projecte polític més que res—, d'intervenció a través d'un programa econòmic (i social, naturalment), endegat per una classe social amb aspiracions d'èlite dirigent.

Aquestes dues obres són el programa teòric d'actuació d'una part de la classe dirigent catalana del moment, l'aplicació pràctica del qual fou un fracàs estrepitós, primerament en el camp econòmic i seguidament en el polític. Els projectes eren massa ambiciosos, desproporcionats a la realitat del país massa dèbil estructuralment; encara que fos tan petit com ella el Principat no era pas cap Holanda. Tanmateix, la nova conjuntura que encetava al segle XVIII no era gens favorable als països petits, sinó a les grans i fortes potències colonials. Nogensmenys, Holanda, el car model de Feliu, s'ensorrà al llarg d'aquest segle.

Calia un poder fort, per això les bones relacions de Feliu amb la Cort, per portar a terme una política mercantilista a nivell europeu, i per això també hom li dedicà el *Fénix* al rei Carles II. Després del canvi de dinastia, el marc peninsular sota el Borbó no semblava l'escaient i hom, recolzant en la conjuntura favorable del moment, intentà imposar des dels països de la Corona d'Aragó un altre candidat a la Corona d'Espanya, per veure si d'aquesta manera podien ser realitzats els projectes que hom portava al cap des de tant de temps ençà. La creació de la Companyia Nova de Gibraltar, per comerciar amb Amèrica, és l'única realització duta a terme, les altres mesures preses per les Corts de 1706 no passaren de mers projectes.

FENIX DE CATALVÑA
COMPENDIO DE SVS
ANTIGVAS GRANDEZAS, Y MEDIO
PARA RENOVARLAS.
A LA SACRA, Y
CATHOLICA MAGESTAD
DE NVESTRO GRAN MONARCA
Carlos Segundo (que Dios guarde) Rey de
las Efpañas, y Emperador del
Nuevo Mundo.
CONSAGRALE MARTIN PILES MERCADER
de Lienços de la Congregacion de San Iuliàn, vezino defta
Nobiliffima Ciudad de Barcelona, natural de
la Ciudad de Vique.

CON PRIVILEGIO.

En Barcelona: En la Imprenta de Rafael Figuerò, à los Algodoneros. Año de 1683.

La classe dirigent catalana, i especialment les capes burgeses, malgrat les ensulsiades de la representada per Martí Piles i Feliu de la Penya, optimista, tindrà prou força per dur a la pràctica una opció política en el trencant de 1705 i dirigir tot el país amb els altres Països Catalans, i gairebé tot Aragó, en la Guerra de Successió.

Amb el fracàs de les iniciatives de redreçament, de les propostes econòmiques, i en darrer terme, i com a conseqüència de la feblesa estructural d'una classe dirigent sense base, el fracàs de l'opció austriacista després de l'entestada defensa de 1714, la burgesia i les altres classes altes del país i les que ho anirien esdevenint al llarg del XVIII, triarien l'altra opció i es passaren amb armes i bagatges al camp de l'enemic de 1714 per poder seguir essent classe dirigent dins d'un nou marc de relacions de força no favorables.

Per poder realitzar les seves ambicions econòmiques hom s'avingué a renunciar a la llibertat política; després, a la caiguda de l'Antic Règim, ningú no reclamà un estat català, ni tan sols reivindicà la llengua, sinó que les mires de la classe revolucionària en la nova conjuntura eren per al mercat "nacional" espanyol i americà.

Narcís Feliu de la Penya, i l'ideari expressat al *Fénix de Cataluña*, com a cap de brot de la seva classe social, representa l'angoixa d'un fracàs i el drama d'una impotència i incapacitat polítiques.

Josep Xaubet.

NOTES

1.- Citat per H. Kamen al seu estudi introductori a l'edició facsímil del *Fénix*, pàg. 7, Edició del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

2.- Citat per H. Kamen al seu estudi introduc. ..., pàg.21.

Els inicis de la industrialització mataronina no han estat gaire estudiats fins ara. Per això el treball d'Àngels Solà, professora d'història contemporània a la Universitat de Barcelona, i de Teresa Solà, professora agregada d'història a l'Institut Pau Casals de Badalona, sobre la contribució *Repartos de comercio* de Mataró, de l'any 1838, és doblement important per l'anàlisi que fan de l'estructura professional de l'època i perquè enceten un nou camp d'estudi de la història de Mataró.

L'ESTRUCTURA PROFESSIONAL DE LA MANUFACTURA, DEL COMERÇ I DE LES PROFESSIONS LIBERALS DE MATARÓ EL 1838

És ben sabut que en el segle XIX Mataró ja comptava amb una llarga tradició en el ram del teixit. El que ens interessa ara, a més a més de conèixer el caràcter d'aquesta indústria, és calibrar el pes específic d'aquest sector en la vida econòmica de la ciutat el 1838. Hem escollit aquesta data —a part de l'interès específic d'aquest període immediatament anterior a la utilització del vapor—, per poder comparar els resultats amb els observats, el mateix any, per Jesús Mestre en la contribució de Barcelona (1).

La contribució del sector professional —denominada per l'administració "repartos de comercio" (1 bis)— permet conèixer el nombre i la importància dels diversos oficis i professions dels contribuents de Mataró.

Amb aquesta font no es pot saber quin nombre de treballadors ocupava cadascuna de les activitats, car no diu res dels obrers, jornalers i oficials que no pagaven contribució. Tanmateix, és l'única documentació que permet una aproximació al tema.

La font està estructurada a partir de la relació de professions en ordre alfabètic, indicant el nom, adreça i la quantitat que cada contribuent paga. Aquesta informació permet realitzar una classificació per categories i grups professionals, la qual no deixa de presentar moltes dificultats a l'hora de decidir la inclusió d'una professió en un sector d'activitats determinat, problema que moltes vegades no es resol d'una manera totalment satisfactòria. En no haver-hi unanimitat de criteris entre els investigadors, sovint no és possible comparar els resultats obtinguts en estudis similars efectuats per autors diferents sobre diverses poblacions. Aquest no és el cas que es dóna entre l'estudi d'aquesta contribució i el realitzat sobre Barcelona que hem esmentat: si bé hi ha alguna variació en la classificació d'alguna activitat aquesta no és gaire significativa i per tant no altera els resultats finals de la comparació.

Es comptabilitzen 762 contribuents que es reparteixen entre 97 professions i oficis que agrupem en quatre grans categories: manufactura, serveis, professions liberals i comerç. La primera categoria —la manufactura— és la que engloba més nombre de professions; la majoria són oficis menestrals com sabaters, ferrers, sastres,... i s'hi inclouen també els fabricants que, sobretot, corresponen al sector tèxtil. La segona categoria —els serveis— agrupa tant professions com l'hostaleria i els transports, com oficis lligats a l'alimentació. La tercera és formada per professions liberals. Per últim, distingim la categoria dels comerciants on són inclosos tant els petits revenedors com els grans comerciants de la població.

GRUPS PROFESSIONALS.

El grups professionals que més es destaquen del conjunt pel seu nombre de contribuents són quatre. Tots els que pertanyen a la categoria de la manufactura però no al mateix ram; dins del tèxtil: els fabricants de teixits i filats de cotó, els fabricants de les mitges de seda i els teixidors de veles, i dins del de la pell els sabaters. Plegats constitueixen el 26'76 per cent del total de contri-

buents. Com es pot veure més clarament a l'apèndix no hi ha una professió sola que predomini per damunt de les altres ni pel nombre de contribuents ni pel total que paguen per contribució. D'altra banda, com és lògic esperar en una població gran, hi ha gran nombre d'activitats artesanals i comercials que cobreixen les necessitats d'abastaments i serveis de la ciutat.

Altres grups professionals es destaquen del conjunt pel valor de la contribució que paguen. Són els comerciants, els fabricants de teixits i filats i els especuladors en grans que en total sumen el 24'07 per cent de la contribució. Ara bé, si es té en compte la mitjana de contribució de cada grup es produeixen algunes modificacions: els qui paguen més són el comerç a l'engròs i els magatzemistes, seguits pels assaonadors, saboners i un fabricant de vidres. Aquesta substitució d'unes professions per unes altres es deu a la relació inversa del nombre de contribuents i de la contribució que paguen. Els fabricants de teixits i filats són molts, però excepte algun cas, la seva quota és reduïda, mentre que el grup mencionat darrerament, que són en total 47 individus —el 6'15 per cent—, paguen el 30'7 per cent de la contribució, essent a més a més tots ells els principals contribuents.

Si en lloc d'observar els grups professionals aïllats aquests s'agrupen per rams es posa de manifest la importància de la manufactura tèxtil. Aquesta engloba el 23'75 per cent dels contribuents i el 20'88 per cent del total de la contribució. Està integrada per 11 professions entre les quals destaquen els fabricants de teixits i filats de cotó, els fabricants de mitges de seda i els teixidors de veles de cànem. La manufactura tèxtil és un ram tradicional a Mataró, encara que al llarg dels segles XVIII i XIX va conèixer algunes modificacions. Com va assenyalar J. Llovet, del lli i la seda es va passar al cotó. En la contribució del 1838 no hi consta cap teixidor de lli ni cap teixidor de vels; també han desaparegut els establiments d'indianes que existien en la primera dècada del s. XIX, procés que deu estar integrat ara en les fàbriques de teixits. Per altra banda, s'ha reforçat la confecció de veles de cànem, la mitgeria i els filats i teixits de cotó. En definitiva, s'està posant la base del que serà el tèxtil a Mataró a la segona meitat del XIX: el predomini de la filatura i el teixit de cotó amb la implantació de la màquina de vapor a partir de 1840, l'aparició de les societats i la construcció de fàbriques de majors dimensions.

Per ara no es pot dir en quin moment comença a créixer el filat i el teixit de cotó a Mataró. L'any 1815 catorze fabricants de filats —que si no eren tots els que hi havia serien els més importants (2)—, van queixar-se de les disposicions que permetrien l'entrada de gèneres estrangers. El 1838 es comptabilitzen 54 fabricants de teixits i filats que representen el 7'08 per cent dels contribuents i aporten el 8'31 per cent de la contribució. La majoria d'ells paguen quotes baixes excepte els casos següents:

Jaume Sala	847 rals de billó
Josep Gironés	307 " " "
Pau Gallifa	287 " " "
Joan Campos	258 " " "
Lluís Achard	200 " " "
Joan Pau Arenas	200 " " "

Sala i Basany (3), fill de Francesc Sala i Amorós, fabricant de filats de Manresa, s'instal.là a Mataró en data desconeguda. Juntament amb els seus germans i altres socis formà el 1840 una societat amb 30.000 duros de capital que acabarà per denominar-se Busqueta i Sala, que segons indica G. Graells serà la primera del seu ram (filats, teixits i blanqueig) a Mataró a mitjan segle (3 bis). La societat va anar renovant-se cada 5 anys, es produí alguna modificació en la llista dels socis, però anà ampliant el capital de forma successiva fins arribar, el 1855, a la suma de 78.441 lliures (4). Josep Gironés, fabricant de filats i teixits, va morir el 1843 sense haver introduït la màquina de vapor a la seva fàbrica, millora que poc després van fer els seus hereus. El filador Pau Gallifa, natural de Sant Hipòlit de Voltregà, cap el 1784-87 ideà una màquina de filar (5), i es convertí en un dels principals fabricants de filats i teixits a la vegada que anava comprant terres. Joan Campos, que ara és el quart contribuent, formarà societat el 1840 i deu anys després, segons Graells, serà el principal fabricant de teixits de Mataró amb 114 telers senzills que ocupaven 170 operaris, i que a més a més tenia un altre petit establiment a Sant Joan de Vilassar (29 telers senzills i 45 operaris).

L'estructura del tissatge presenta diverses formes d'organització del treball que en part es basava —no sabem en quina proporció— en la indústria domèstica. Els fabricants no sempre concentraven tots els telers de la seva propietat a la fàbrica sinó que en tenien de distribuïts entre diferents teixidors; per exemple, Josep Gironés l'any de la seva mort (1843) tenia 9 màquines de filar a casa seva i 9 telers en un altre edifici i, a més a més, tenia 7 telers dispersos "llogats" a 5 teixidors i una màquina de filar a un altre (6). En la majoria dels casos aquests teixidors —que residien a Mataró— no eren contribuents, i llevat d'un cas que sí que ho era, qui pagava la contribució era Gironés. La divisió entre capital i treball en el

procés de producció s'organitzava també en una altra modalitat. El fabricant-capitalista venia els telers a altres individus que indistintament s'anomenen fabricants o teixidors; en aquests casos el nombre de telers adquirits era prou important: 12, 15, 18, i es pagaven a terminis o bé amb la deducció d'un tant per peça fins totalitzar el preu total. El fabricant-capitalista els proporcionava també el cotó filat i els teixidors es comprometien a lliurar les peces teixides a la fàbrica o a pagar-ne el transport.

En els contractes s'estipulava que les peces es pagarien al mateix preu que cobraven els obrers de la fàbrica més *cinco reales vellón por pieza* que era el valor afegit per posseir els telers. Aquests teixidors-fabricants eren, doncs, fabricants intermediaris que empraven mà d'obra extra-familiar i treballaven per encàrrec del fabricant-capitalista que els proveïa de matèria primera i efectuava la comercialització del producte; en sis casos observats de fabricants intermediaris, cinc resideixen fora de Mataró: a Argentona, Vilassar (tres casos) i Cabrera (7), així doncs, és ben clar que la indústria de Mataró s'expandia a les àrees rurals veïnes però que la distribució tant de matèria primera com de la producció es concentrava a Mataró. D'altra banda, es pot suposar que tots els fabricants-capitalistes de filat ho eren també de teixits ja fos perquè tenien una fàbrica de teixits o bé perquè recorrien a les altres dues formes d'organització del treball ja esmentades. Que aquests siguin els principals contribuents del ram no vol dir que tinguin "fàbriques" més grans sinó que controlen més producció pel sistema de la subcontractació del treball mitjançant un intermediari o del treball a domicili.

Els teixidors de veles de cànem per als vaixells sumen un total de 43 individus que representen el 5'64 per cent dels contribuents i cobreixen només un 4'32 per cent de la contribució. Alguns teixidors d'aquest ram procedeixen del tissatge del lli, substitució que es produeix entre el 1815 i el 1838. Comparant les relacions nominals dels teixidors de lli i de veles d'aquests anys es posa de manifest aquest transvasament; així, el 1815 consten 26 teixidors de lli en una reunió del gremi (8), 8 dels quals el 1838 consten com a teixidors de veles. També cal destacar que en els anys següents es produïa una situació similar entre els teixidors de veles i els fabricants de teixits de cotó, procés que hem constatat documentalment en 6 casos: Jaume Presas, Esteva Margenat, Josep Fontrodona, Felicià Regàs, Joaquima Castell i Regàs i Miquel Riera. Aquest últim va seguir tot el procés de substitució: lli, cànem, cotó. Madoz indica l'existència de 21 fàbriques de veles que disposaven de 201 telers en moviment i que ocupaven unes 300 persones (8 bis).

La producció de mitges i d'altres gèneres de punt era una de les activitats més característiques de Mataró, ram que el 1838 incloïa el major nombre de contribuents: un total de 58 que constituïen el 7'61 per cent del total de contribuents (9). El 1842, Sayró considerava que Mataró juntament amb Barcelona, Arenys de Mar i Calella era on es feien més i les millors mitges i altres peces de punt (9 bis). Com ha assenyalat P. Molas, ja a finals del segle XVIII i començament del XIX la part més dinàmica del conjunt gremial mataroní era la fabricació de mitges de seda i de cotó.

La ciutat participava així en l'expansió que aquesta activitat estava coneixent en diferents parts d'Europa des del començament del s. XVIII, sobretot a Anglaterra i França. El teler per fer punt inventat per William Lee a finals del s. XVI —que per primera vegada venia a substituir el treball manual— d'agulles va permetre teixir el fil molt prim i així va poder-se utilitzar la seda per a fer mitges. Al llarg del s. XVIII es van anar introduint millores en els telers però no sabem si aquestes anaven arribant a Catalunya. Els progressos tècnics en l'elaboració del gènere de punt foren lents fins els anys 1830-1850. En aquestes dècades fou quan a França i Anglaterra, que sempre anaven a la capdavantera, s'estengué l'ús dels telers circulars —que produïen un teixit tubular sense forma—, se'ls aplicà la força motriu i aparegué el minvat automàtic (10). Només en l'últim terç del segle XIX la indústria del gènere de punt als Midlands anglesos —el gran centre productor del sector— va adoptar de forma generalitzada la màquina de vapor i el sistema de fàbrica (11). La dispersió i la no mecanització a mitjan segle XIX eren arreu les característiques d'aquest ram, i naturalment les presenta Mataró, salvant, això sí, les distàncies quant a les dimensions i a la modernització.

L'*Almanak Mercantil* de 1806 en referir-se a Mataró donava la relació de 19 *fabricantes* de mitges de seda que posseïen 52 telers i de 7 de mitges de cotó que en tenien 110. La majoria disposava de pocs telers; entre els del primer grup es donava una proporció de 4'3 telers per individu i en la segona de quasi 13; la proporció més alta de telers per fabricant de mitges de cotó s'explica perquè dos d'ells, Josep Ignasi Jonullà i la societat de Jacint Santaló, posseïen 40 i 34 telers respectivament; aquesta gran concentració de telers en canvi no es donava en mans d'un fabricant de mitges de seda. El nombre de "fabricants" de mitges existents a Mataró en aquestes dates, tanmateix, era

superior al mencionat a l'*Almanak*. Disposem d'informació dispersa que així ho indica respecte a teixidors que eren independents, encara que no sabem quants telers tenien. En tot cas el que és evident és que la relació de l'*Almanak* conté els "fabricants" més importants i que, en canvi, exclou els que només tenien 1 teler i la majoria dels que en tenien 2. El 1815, en una reunió de mitgers agremiats (12) s'anota la presència de 96 membres entre els quals trobem la gran majoria dels mencionats per l'*Almanak*; aquests —a part que fossin mestres agremiats— cal considerar-los com a individus que comercialitzaven la producció dels altres mitgers, ja fossin independents o rebessin la matèria primera dels que s'encarregaven de la distribució; així la dimensió de "fabricant" la donava més el volum del que es comercialitzava i no el que es produïa en els propis telers.

La contribució del 1838 ja hem dit que conté 58 teixidors de gèneres de punt, però coneixem casos de teixidors amb 1 o 2 telers que no paguen contribució. Així doncs, és difícil de determinar quin nombre n'hi havia llavors a Mataró, però és indubtable que configuraven un dels grups professionals més amplis, per no dir que era el més gran. De moment és impossible saber quants telers de mitges hi havia i molt menys de quin tipus eren; en canvi, disposem d'informació notarial que permet tenir un coneixement aproximat de les dimensions dels establiments i de l'organització del treball. Miquel Pou i Esmandia malgrat ser, el 1838, el principal contribuent del sector —pagava 123 rals; per tenir una idea comparativa de les contribucions més altes vegi's l'Apèndix núm. 2—, tenia un taller prou petit com mostra l'inventari dels seus béns, el 1841 (12 bis). En el menjador de casa seva reunia 10 telers i 2 rodines amb els corresponents trescanadors; les seves propietats es reduïen al negoci, la casa on vivia i un hort al darrera. La seva posició econòmica li va permetre atorgar als seus tres fills una legítima de 400 duros per a cadascun que denota una situació de benestar. D'altra banda, Agustí Lasala, que el 1838 no era contribuent, el 1841 era propietari de 3 telers (13). En aquests dos casos els telers estaven concentrats, però no sempre succeïa així; fins i tot en un altre negoci de dimensions més reduïdes s'obtà per llogar la majoria dels telers a altres teixidors de punt. Així Josep Vilardebó i Morera, en morir el 1841, a casa seva només tenia 1 teler del núm. 25, mentre altres 4 els tenia llogats —no sabem sota quins termes— a altres mitgers, tots ells de Mataró, cap dels quals no paga contribució (14).

Encara que per ara no podem calibrar el pes del *domestic system* dins de l'organització de la producció en aquest sector, és evident que sobre aquell s'articulava una part de la producció tal com passava a Anglaterra. Els capitalistes que activaven aquest ram a Mataró procedien en part de Barcelona. Per exemple, Josep Peira i Roig que tenia obrador i botiga de gèneres de punt a Barcelona, en el seu establiment només tenia 8 telers mentre altres 13 els tenia repartits: 1 a Barcelona, 7 a Canet i 5 a Mataró en mans de Vicenç Xirau (15). També, Jacint Santaló residia, almenys en els anys de 1820, a Barcelona, on constava com a contribuent entre els mitgers i on tenia un magatzem i se'l considerava com *un sujeto de un giro muy basto*; Santaló a més de les seves, comercialitzava les peces confeccionades pels mitgers de Mataró: Valdè, Bruguera, Juncadella i d'altres (16).

Els exemples dels tallers de Peyra i de Pou mostren les reduïdes dimensions d'aquests establiments més importants, les quals són molt similars a les que ja tenien en el segle XVIII. Molas considera que a mitjan aquest segle solien haver-hi menys de 10 telers per taller i esmenta el fet que un dels principals fabricants, Silvestre del Sol, feia treballar 16 telers, però la meitat "fora de casa". També assenyala que entre els 16 principals agremiats del sector sumaven uns 70 telers (17), el que significa una proporció de 4'3 telers per individu. Davant d'aquestes xifres és evident que les dimensions dels tallers no han variat en quasi 100 anys i, per altra banda, hem vist que l'estructura del procés de producció no s'ha alterat. En aquest llarg període, hi ha dos casos excepcionals quant a les dimensions de "les fàbriques": el de Jonullà i el de la societat Santaló, fills i Brunet que el 1805 posseïen a Mataró 40 i 34 telers respectivament. Donada la característica que presenta l'organització del treball en aquest sector, segurament no concentraven tots els telers en un sol local, sinó que els tindrien llogats als mitgers a domicili. La

crisi que va patir l'elaboració de gèneres de punt a partir de la dècada de 1810 segons Sayró i la documentació del gremi de mitjaires de Barcelona (18), segurament fou la causa de la desaparació de les dues empreses, Jacint Santaló va quebrar el 1822 i Jonullà deuria liquidar aquest negoci, car no apareix en la contribució del 1838 ni com a fabricant de mitges ni com a comerciant; tot sembla indicar que en aquest període va limitar-se a viure de renda (19).

Malgrat que no disposem de molts exemples concrets, els que hem mostrat permeten observar la complexitat de l'estructura organitzativa d'aquesta manufactura que de moment només podem presentar de forma esquematitzada. Les combinacions possibles a presentar en una situació concreta respecte el lloguer dels telers, utilització de telers d'altres teixidors de punt, el paper del mitger independent, la figura de l'intermediari..., és molt variada. Entrar en aquesta teranyina requereix un treball minuciós sobre fonts notarials que de moment supera el propòsit d'aquestes planes.

Una de les activitats tèxtils pròpies de Mataró ja en el segle XVIII com ho remarquen tots els viatgers, és la confecció de puntes de fil i blondes de seda, activitat que era comuna a totes les poblacions del Maresme, i que ocupava moltes dones i nenes. L'*Almanak Mercantil* menciona *fabricantes* d'ambdós gèneres, terme que cal aclarir. Aquests individus no fabricaven res, car puntes i blondes es feien a mà i ells només eren els distribuïdors de la matèria primera i els comercialitzadors del producte elaborat.

En realitat eren comerciants i com a tals se'ls tenia en el llibre de contribucions on se'ls qualifica de *tratantes y fabricantes de seda y blondas*; es tracta doncs d'una altra activitat organitzada segons el que es denomina *domestic system*. Aquest grup a Mataró constitueix l'1'31 per cent dels contribuents i paga el 3'86 per cent de la contribució.

A Anglaterra la mecanització del sector va iniciar-se el 1806 amb la màquina de Heathcoat a la qual molt aviat se li aplicà la màquina de vapor; altres millores foren introduïdes en aquest tipus de màquines també molt ràpidament en ajustar-li el sistema Jacquard el 1841. Tanmateix a Mataró, la ràpida transformació en aquesta activitat no va arribar i en temps de Madoz continuaven fent-se puntes de coixí segons el sistema tradicional. És més, la manca de referències sembla indicar que a Mataró no va introduir-se aquesta modernització del ram i que mai s'hi va instal.lar una indústria moderna de puntes i blondes.

El poc pes del sector seder a Mataró és ben notable, car entre retorcidors i velluters només sumen 6 contribuents; aquest nombre augmentaria si comptéssim els mitjaires que treballaven amb seda però aquests a la contribució no poden desglobar-se dels que feien mitges de cotó. Cal subratllar la desaparació total dels teixidors de vels que tanta importància havien tingut en el segle XVIII.

Després de tractar el tèxtil passem a observar altres professions que destaquen pel seu nombre de contribuents o pel pes que tenen en la contribució. Els assaonadors, encara que no sumen molts membres (11 individus, és a dir l'1'43 per cent dels contribuents), sobresurten per pagar proporcionalment una part important de la contribució (el 3'63 per cent); tres d'ells es troben entre els grans contribuents que paguen més de 300 rals. Possiblement, lligada a l'existència d'aquesta producció d'adobs de pell pot explicar-se la gran quantitat de sabaters que hi ha a Mataró: 49 (6'43 per cent dels contribuents) que deuen treballar principalment per al mercat forà.

Una altra activitat que també es destaca pel volum de la seva contribució és l'elaboració de vidre. En el 1783 s'esmenta l'existència de forns de vidre a Mataró, i com que Zamora no els va mencionar, Joaquim Llovet ha pensat que potser fer vidre es tractava d'una ocupació temporal. El 1824, l'intendent Frígola assenyalà que hi havia a Mataró *una fábrica de vidrios huecos y de llanos grandes imitando a los estrangeros*. A la contribució de 1838 consten tres vidriers i un fabricant de vidre, Lluís Homs, que el podem identificar com al propietari de l'establiment mencionat per Frígola. Lluís Homs era germà del vidrier de Barcelona Pelegrí Homs, que el 1823 i el 1838 era el principal contribuent del seu ram. Així doncs, la implantació d'aquesta fàbrica fou obra d'un barceloní que ho deuria fer comptant amb què a Mataró hi havia mà d'obra especialitzada perquè hi havia tradició d'elaborar-ne. Encara el 1842 era un

dels establiments més importants del seu ram que hi havia a Catalunya, a consideració de Sayrò.

A Mataró també hi havia 4 saboners que pagaven una contribució força alta. El pas de la fabricació casolana de sabó a la industrial va avançar molt a la fi del segle XVIII amb la introducció del procés Leblanc per a la preparació del carbonat sòdic. Malgrat que aquesta indústria era prou recent, a Mataró el 1806 hi havia 2 establiments. Hi ha indicis per creure que foren el comerciants els que promogueren aquest negoci ja que dos dels fabricants de sabó del 1838 són també els comerciants més importants de Mataró d'aquells anys (Francesc Mora i Antoni Artigas).

El principal grup de contribuents per la quantitat que paguen són els comerciants (qualificats de primera classe en la documentació) que, conformant només el 0'65 per cent dels contribuents, paguen el 9'73 per cent de la contribució. Concretament es tracta de: Jaume Monner, Magí Bofarull, Francesc Mora, Manuel B. Guanyabens i Gaspar Cusachs. El més important de tots era Jaume Monner que també era corredor de canvis. Magí Bofarull era un comerciant que a començament de segle va participar en el comerç colonial, sobretot amb Veracruz. Era gendre de Josep Carbonell —un altre important comerciant mataroní que intervenia també en el mateix tipus de negoci— els béns del qual passaren íntegrament a la dona de Magí Bofarull. Aquest, el 1838, també era contribuent com a teixidor de veles. Francesc Mora a més de comerciant ja hem dit que era fabricant de sabó. Manuel B. Guanyabens deuria ser membre de la família d'aquest cognom que tant va participar en el comerç colonial a començament de segle. El negoci bàsic de Gaspar Cusachs era el comerç de grans, però a més a més era prestamista (20). Amb aquestes curtes notes que hem apuntat s'observa d'una banda la multiplicitat de les seves activitats econòmiques i d'altra banda la vinculació que uns quants d'ells havien tingut amb el comerç colonial que els va facilitar l'acumulació de capital.

Abans d'acabar cal dir que a la contribució s'hi troben a faltar els destil.ladors d'aiguardents i d'altres licors i els oficis lligats a la construcció naval, activitats que sabem que havien existit en temps anterior. L'absència dels mestres d'aixa i de calafats s'explica per la decadència que llavors passava aquest sector a Mataró que com indica Llovet gairebé havia desaparegut el 1835 (21). Així doncs, l'anàlisi de la contribució de 1838 corrobora totalment les paraules d'aquest investigador. D'altra banda, la desaparició de les destil.leries s'explicaria per la pèrdua del mercat americà i la davallada dels preus de l'aiguardent; tanmateix, també hi podria pesar el fet que fos elaborat per comerciants, adroguers, ... i que per això s'escapés de la citació tributària.

ELS SECTORS PROFESSIONALS.

Com es pot veure als gràfics, a Mataró predomina, quant al nombre de contribuents, el sector de la manufactura. El segueix de lluny el comercial i encara més enrera el de serveis i el de les professions liberals. D'aquí ve que es pugui caracteritzar Mataró de ciutat "industrial" ja que més de la meitat dels contribuents del sector no agrari-mariner —un 54'72 per cent— pertany a aquest sector. No obstant, cal matisar què s'ha d'entendre per ciutat "industrial" en el Mataró de llavors. No hi existia una concentració del procés productiu en unes poques fàbriques amb abundant mà d'obra assalariada, sinó l'agregació d'algunes màquines i artesans en un edifici amb l'existència d'un important nombre de treballadors dispersos en els seus domicilis per tota la ciutat, com si aquesta fos una gran fàbrica. La majoria de contribuents en aquest sector paguen una contribució ben baixa i per tant la seva importància, segons el valor total de la contribució que paguen, disminueix i així s'equipara, amb un 39 per cent de la contribució, exactament al sector del comerç. Conjuntament, comerç i manufactura representen quasi bé el 80 per cent de la contribució total.

Quines necessitats cobreixen aquests dos sectors de Mataró ? En primer lloc cal tenir en compte que la ciutat és el centre comarcal del Maresme i que aquest l'any 1830 té una població absoluta de 52.995 habitants i una densitat de població de 133 habitants per km^2., la més alta de Catalunya després de Barcelona. Mataró, amb un total de 12.577 habitants és, el mateix any, la quarta ciutat de Catalunya després de Barcelona, Tortosa i Reus (22). Aquestes densitats humanes expliquen la diversificació dels oficis i professions que s'observa a la matrícula de 1838. La multiplicitat d'oficis va dirigida en gran part a proveir les necessitats de la ciutat i de la comarca. No obstant, en alguns casos, la producció no tan sols s'orienta cap aquest mercat sinó a d'altres més llunyans. Aquest seria el cas de la producció tèxtil en les seves diferents branques, els adobs de pell i el calçat, el vidre i els sabons.

Al sector manufacturer hi ha un predomini d'oficis menestrals i un petit nombre d'empreses on es dóna una major concentració de la producció, d'emmagatzematge de matèries primeres, i un

control sobre la comercialització dels productes acabats (Sala, Gironés, Homs, Cuadrada,...) orientats cap a un mercat extra-comarcal. Aquestes empreses són les que estan més preparades per efectuar el salt qualitatiu i quantitatiu que es donarà amb la implantació dels nous avenços tecnològics.

El desenvolupament de la manufactura necessitava disposar d'una xarxa distribuïdora ben organitzada que tant els proporcionés les matèries primeres dels diversos rams com que controlés els circuits comercials de distribució de la producció elaborada. Cal destacar que és sobretot entre els comerciants on es troba la majoria de les principals fortunes mataronines.

Si comparem l'anàlisi de la contribució de Mataró amb la que Jesús Mestre ha fet de Barcelona ens adonem que les dues presenten unes característiques similars, si bé contenen algunes diferències que no són molt substancials. Les dues ciutats responen a un mateix model, encara que a escales diferents. Ambdues són productores de diverses manufactures, ofereixen determinats serveis i són pols d'atracció d'una àrea geogràfica àmplia —a nivell local en el cas de Mataró i per tot el Principat en el cas de Barcelona.

Els sectors manufacturer i comercial engloben al voltant d'un 75 per cent del nombre de contribuents i del valor de la contribució tant a Barcelona com a Mataró. Tanmateix, també en els 2 casos, mentre a la manufactura el tant per cent de contribuents és més alt que el de la contribució que paguen, en el comerç succeeix a l'inrevés. És a dir, la mitjana de contribució és més elevada al comerç que a la manufactura. Aquest fet s'explica perquè en l'estructura del sector manufacturer predomina encara el petit taller artesanal amb una producció petita i que paguen les quotes més baixes de contribució. Contrastant amb aquesta característica, en el sector comercial està present un important nombre de grans i mitjans contribuents (comerciants, adroguers, magatzemistes).

Els altres dos sectors, el dels serveis i el de les professions liberals, tenen un pes específic semblant dins del total de les activitats. La diversitat d'oficis i de professions és quasi bé la mateixa en les dues ciutats, si bé naturalment a Barcelona les xifres absolutes són superiors. Una dissemblança a destacar és el fet que a Mataró no hi ha cap arquitecte, mentre que a Barcelona n'hi radiquen 33.

Parlant ja de divergències entre les dues ciutats, cal subratllar que, segons la seva estructura professional, mentre a Mataró predomina el sector manufacturer a Barcelona destaca el comercial; tanmateix, el procés productiu de la manufactura estava més modernitzat i concentrat a Barcelona: mentre en aquesta s'hi implantà la màquina de vapor el 1832 a la fàbrica dels Bonaplata i al cap de 9 anys n'hi havia 17 de distribuïdes en diferents rams (23), a Mataró la primera no hi fou instal.lada fins el 1840 a la fàbrica de J. Gordils. Malgrat que la manufactura tèxtil estava més desenvolupada a Barcelona, és a Mataró on té un pes específic més important. En aquesta es donen les següents proporcions: 22'44 per cent dels contribuents i 17 per cent de contribució. A Barcelona, en canvi, les xifres són més reduïdes: 8'30 per cent dels contribuents i 9'26 per cent de la contribució. Com a conseqüència, segons la contribució, el que dóna més caràcter a Mataró és la manufactura tèxtil.

% sobre total de contribuents

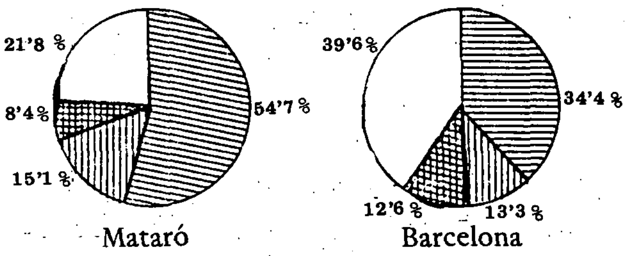

% sobre el total de la contribució

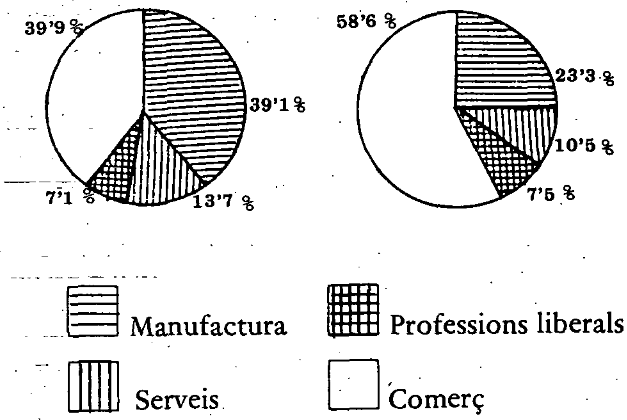

L'ORGANITZACIÓ DEL TREBALL I LA MÀ D'OBRA.

Les planes anteriors constitueixen només un esbós de les activitats econòmiques desenrotllades a Mataró —que llavors deuria voltar entorn dels 13.000 habitants—, però malauradament no disposem de dades que permetin acabar el retrat, ja que no sabem quanta gent treballava en cada sector. És a dir, ignorem quin tant per cent de la població s'ocupava en cada un dels rams productius

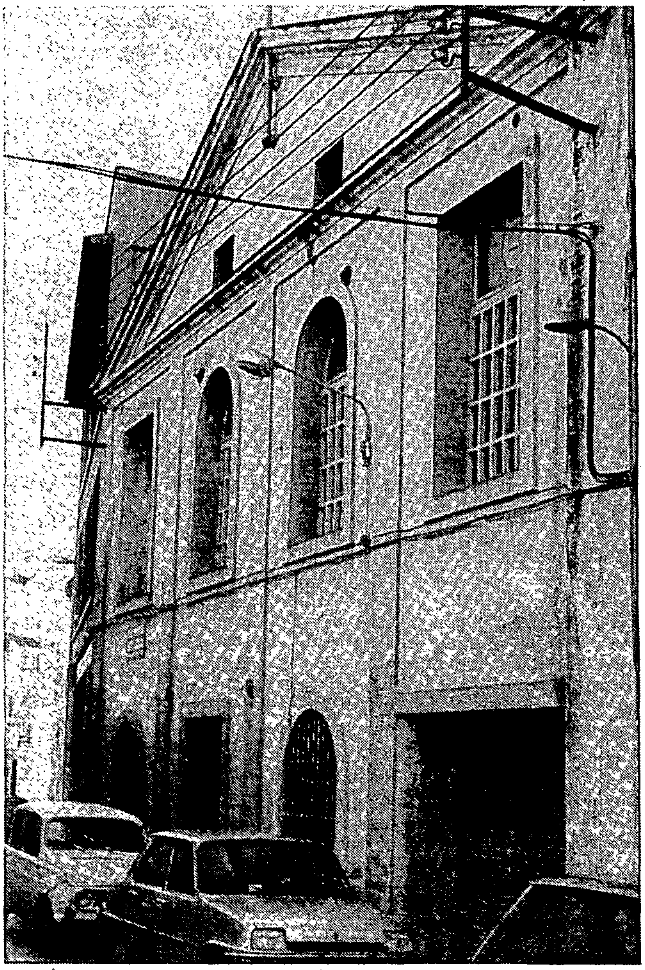

"Les Veles", carrer de Sant Pelegrí Foto Miquel Sala - M.A.S.M.

propis de la ciutat. Mataró era llavors una ciutat pre-industrial que concentrava una sèrie d'activitats tèxtils (22'44 per cent dels contribuents) les quals eren, però, de petites dimensions i molt sovint no passaven de ser indústries domèstiques. Les reduïdes dimensions de les empreses dels fabricants més importants en part es deuen al fet que encara no s'havien introduït les màquines de vapor. Desconeixem si l'explotació agrària i la marinera encara eren la principal activitat econòmica de Mataró pel nombre de treballadors. Tanmateix, deurien ser molts els que oferien la força dels seus braços a dos sectors (a l'agro-pesquer i a la manufactura) simultàniament. D'altra banda, aquesta activitat exportava feina a les poblacions veïnes on, a més dels teixidors independents que hi devia haver, com hem vist existien petits tallers que treballaven per a establiments de Mataró.

No podem avaluar quants treballadors s'ocupaven en cada manufactura, però en canvi disposem d'informació que permet subratllar el pes del treball femení en el procés de producció. Arreu s'utilitzà bàsicament mà d'obra femenina a la filatura, estigués o no molt mecanitzada, però l'existència a Mataró d'una sèrie de manufactures —o sols d'una part del procés de confecció de l'article acabat— que es basava quasi exclusivament en el treball femení (puntes, gèneres de punt) dóna a aquesta ciutat una rellevància immensa a la participació femenina en el procés productiu.

La preeminència de l'ocupació femenina en la filatura és absoluta; Sayró el 1842 afirmava que a Catalunya tres quartes parts de la producció estaven a càrrec de dones. A part de la filatura del cotó, a Mataró i voltants es filava el cànem que es conreava a la zona i es consumia a la ciutat per teixir lones per als vaixells. La recol.lecció i tractament del cànem era un treball molt dur (24) i segons Madoz era filat per 4.500 dones en *aldeas y pequeñas poblaciones circunvecinas y aún distantes que trabajan por la mezquina retribución de 5 o 6 cuartos diarios*. El fil, fos de la fibra que fos, abans de ser teixit es debanava, és a dir, es passava a rodets o fusos, tasca en la qual s'empraven també exclusivament les dones (25). Una de les ocupacions que havia estat molt estesa en l'últim terç del segle XVIII a Mataró era l'elaboració de cordons, cintes i galons; Townsend lamentava que se seguís un sistema tan poc evolucionat con el que es feia a Mataró (26). Frígola comentava com la confecció de cintes *absorben gran número de mujeres y niños casi inútiles para otras labores*. L'activitat després decaigué molt; Frígola no la considerà ressenyable el 1824 en fer la fitxa de Mataró i el 1842 Sayró assegurà que en aquesta població se'n feien poques.

En l'últim terç del s. XVIII l'ocupació de les dones en fer puntes de coixí era tan intensa que va provocar escassetat de mà d'obra en altres sectors. Així se l'assenyalava com a motiu que no es trobessin dones per a les feines agrícoles; un mestre veler de Mataró textualment arribà a dir que *"...majorment en esta terra que las Donas se aplican mes al cuxí que en altre trevall, majorment al trevall de cullir Olivas ni anar per las terras"* (27). Igualment Caresmar va considerar-la com a causa que costés trobar qui volgués filar la llana (28). És curiós d'observar com també a altres països es creà una situació similar i uns comentaris idèntics (29). Zamora (29 bis) observà com també les nenes de 4 i 5 anys s'aplicaven a fer puntes que llavors, segons Young (30), constituïa la principal ocupació de Mataró per damunt de la mitgeria.

Entrat el segle XIX aquesta feina continuà absorbent la mà d'obra femenina, almenys això succeïa amb tota seguretat a Vilassar (30 bis). Una enquesta del 1820 informava que hi havia 300 dones fent puntes i això en una població que segons Frígola tenia 269 veïns; la conclusió és ob-

via: a totes les cases es feia punta i totes les nenes hi deurien treballar fent-ne. Per dates posteriors només comptem amb la xifra de 500 puntaires que dóna Madoz pel Mataró de 1848.

Per últim, cal parlar de les activitats complementàries que generava la manufactura del gènere de punt, ram predominant com es recordarà quant al nombre de contribuents el 1838 a Mataró. El sistema tradicional de treballar era el de teixir les mitges —o el que fos— en una peça oberta i minvada que posteriorment havia de ser cosida a mà. Aquesta tasca era delicada car la costura s'havia de fer recollint tots els punts. Les mitges, a vegades, a més a més es brodaven; d'altra banda calia posar el fil en bobines abans de començar a teixir. En totes aquestes feines s'emprava mà d'obra femenina i infantil. El 1816, a Anglaterra es considerava que una dona o un nen cosien la producció de tres teixidors. El fabricant de mitges Jonullà a començaments del s. XIX arribà a donar feina a Mataró a 70 dones (31). L'aplicació de les tècniques més avançades en la confecció de gèneres de punt no va anul.lar de moment l'alta demanda de mà d'obra subordinada per a l'acabat de les peces. A Anglaterra, fins i tot quan van adoptar-se els telers amples, les peces van tallar-se per comptes de minvar-les, i va implantar-se el sistema de fàbrica. Amb l'aplicació del vapor no va parar de créixer el nombre de treballadores que a casa seva les cosien i acabaven. Fou la mecanització del cosir el que sotregà —en reduir el nombre de treballadores fora de la fàbrica lligada a la producció— les dimensions d'aquest treball domèstic i alterà l'organització del treball que fins llavors havia existit en el ram (32). Tanmateix, tampoc aquestes innovacions tècniques, que d'altra banda presentaven problemes per a obtenir un acabament satisfactori, no van fer desaparèixer el treball domèstic en els processos subordinats.

En tots els rams tèxtils també s'hi trobaven dones teixint, però per a aquest punt no posseïm dades. Quant al teixit de teles de cotó, Sayró indica que el 1842 a Catalunya hi participaven 10.701 dones i 4.081 nois i noies que configuraven el 27,08 per cent i el 10,55 per cent respectivament.

Així, la inserció en gran escala de la dona a la manufactura s'inicià abans de l'extensió del sistema de fàbrica. D'altra banda, cal dir que la revolució industrial no va acabar amb el treball a domicili i que si aquella va escombrar algunes de les modalitats d'aquest, paral.lelament n'aparegueren d'altres (confecció de botons, muntatge de capses ...) que van recórrer també a la mà d'obra femenina.

Per acabar, només volem assenyalar com és indispensable de conèixer el caràcter de les poblacions, segons les ocupacions que s'hi donen, per poder copsar el sentit dels moviments socials que s'hi donen. En aquest cas concret pensem en Mataró i en les insurreccions del s. XIX. La pràctica de llogar els telers per comptes de comprar-los —en la mal anomenada indústria domèstica— (33) fou sempre una font de conflictes continus arreu on existís aquesta modalitat d'accés al teler. Així, en estudiar les bullangues de Mataró cal pensar en el pes que hi podia jugar aquesta realitat. També la introducció dels telers amples, dels circulars, o de la mecanització podien donar lloc a moviments anti-màquina encara que no coneixem cap episodi ludita a Mataró.

Àngels Solà — Teresa Solà

NOTES:

1.- *Barcelona, 1835-1840. Una ciutat pre-industrial en transformació.*- Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona, 1980. La part corresponent a l'anàlisi de la contribució de 1838 fou presentada al I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, les actes del qual estan en premsa (La Magrana).

1 bis.- Cal dir que aquesta contribució de l'any 1838 és ordinària mentre que l'analitzada per J. Mestre n'és una d'extraordinària, de guerra. (Arxiu Municipal de Mataró (A.M.M. des d'ara): *Repartos 1838. Comercio.* El llibre porta el núm. 235).

2.- A.M.M.- Fons Notarial: Francesc Fins, 1815, f. 266. Els concurrents eren: Joaquim Miranda, Joaquim Riera, Pau Gallifa, Jaume Mundet, Desideri Roca, Jaume Xarau, Joan Rabull, Peregrí Ferrer, Joan Arenas i Clivillart, Magí Matas, Mus Valdè, Jaume Vila, Lluís Achard, Josepha Colominas (vídua).

3.- Considerem que el nom de Jaume Sala que surt a aquesta contribució està equivocat i li correspon el d'Ignasi ja que no hem trobat cap referència amb el nom de Jaume i sí amb el d'Ignasi. A més a més, a les contribucions dels anys anteriors i posteriors a 1838, consta Ignasi Sala amb la mateixa adreça.

3 bis.- *Historia del Fomento del Trabajo Nacional.*- Barcelona, 1911 p. 452.

4.- A.M.M.- Fons Notarial: Ramon Torras, 1840, f. 68; Antoni Simon, 1841, f. 232; Joaquim Segarra, 1847, f. 346; 1851, f. 807; 1855, f. 403.

5.- MOLAS, P.- *Societat i poder polític a Mataró. 1718-1808.*- Mataró, 1973. p. 28.

6.- A.M.M.- Fons Notarial: Jacint Boter, 1843, f. 292; 1848, f. 310.

7.- A.M.M.- Fons Notarial: Jacint Boter, 1845, fls. 4 i 24; Torner, 1846, f. 188; Joaquim Segarra, 1847, f. 47; Torner, 1855, f. 17.

8.- A.M.M.- Fons Notarial: Francesc Fins, 1815, f. 33.

8 bis.- *Diccionario Geográfico - Estadístico - Histórico de España y sus posesiones de Ultramar.*- Madrid, 1850. Vol. XI. p. 303.

9.- Comas s'estranyà de la xifra, car en els anys anteriors i posteriors el nombre de mitgers és molt inferior a aquesta. La variació s'explica per la major pressió tributària del 1838 que feia entrar a la relació contributiva el petit teixidor.
COMAS, J.- *Síntesis histórica del arte textil y de su desarrollo en la ciudad de Mataró.*- Mataró, 1950. p. 15.

9 bis.- *Indústria algodonera de Cataluña.*- Madrid, 1842. p. 75.

10.- Per a les qüestions tècniques vegi's SINGER, CH. (editor): *A History of Technology.*- Oxford University Press (edició del 1980). vol. V, pp. 595-604.
DAUMAS, M.- *Histoire Générale des Techniques.*- Presses Universitaires de France.- París, 1968. vol. III, pp. 688-703.

11.- BYTHELL, D.- *The sweated Trades. Outwork in Nineteenth-Century Britain.*- Batsford Academyc. London, 1978. pp. 82.

11 bis.- *Almanak Mercantil o guia de comerciantes para el año 1806.*- Madrid, 1806. p. 376.

12.- A.M.M.- Fons Notarial: Francesc Fins, 13-VII-1815.

12 bis.- A.M.M.- Fons Notarial: Jaume Fins, 1841. f. 10. S'especifica que els telers eren per fer mitges, i que 3 eren del núm. 30 i 7 del núm. 25.

13.- A.M.M.- Fons Notarial: J. Boter, 1841. f.331.

14.- A.M.M.- Fons Notarial: Torner, 1841, f. 253. Els telers llogats eren 2 del núm. 25, un del 30, i un de fer trafalgar.

15.- Arxiu de Protocols de Barcelona (A.P.B. des d'ara), Jaume Rigalt i Alberch, 1842, f. 309. Tant el 1823 com el 1838 Peyra consta com un dels principals contribuents dels mitgers de Barcelona.

16.- Arxiu de la Corona d'Aragó. (A.C.A. des d'ara). Fons: Reial Audiència. Plets del Tribunal de Comerç. Junta de Comerç, S núm. 13.

17.- MOLAS, P.- *Los gremios barceloneses del s. XVIII.*- Confederación Española de Cajas de Ahorro.- Madrid, 1970, p. 512.

18.- Ibídem, p. 517.

19.- Josep Ignasi Jonullà i Barba, mitger de teler, fill i nét de tintorers de seda de Mataró, inicià el negoci de fer mitges de seda pels volts del 1780. El 1805 posseïa 40 telers i donava feina a 25 dones per a cosir, brodar i blanquejar les mitges; una altra font documental pocs anys després atribueix a Jonullà 46 telers i afirma que ocupava 70 dones (MOLAS, P.: *Societat i poder polític a Mataró.* pp. 27-28). L'estructura del negoci de Jonullà creiem que correspon a la figura de l'empresari de la indústria domèstica que a més a més podia tenir cert nombre de telers concentrats i sota el seu control directe. Dades genealògiques:

Ignasi Jonullà
tintorer de seda de Mataró

Ignasi Jonullà i Coll — Rosa Barba; Salvador
tintorer de seda de Mataró que en morir es qualificà de comerciant (+ 1811); *veler de Mataró*

Jaume Matheu
comerciant

1782

Josep Ignasi Jonullà — Mà. Teresa Matheu i Janer
mitger de teler

A.M.M.- Fons Notarial: Desideri Torras i Golorons. Llibre de testaments, 1811-1820. f. 84.
A.C.A.- Fons Notarial, Mataró. Antoni Torras. Llibre de capítols matrimonials, 1777-1790, 5-IV-1782, f. 301.

19 bis.- *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña.*- Barcelona, 1824.

20.- Gaspar Cusachs i Costa el 1824 va maridar Teresa Sabadell, filla de Rafael Sabadell important comerciant i propietari de Barcelona. Cusachs fou soci comanditari de la foneria de ferro i reparació de màquines "Vives i Soler" de Mataró. Un dels germans fou metge i s'instal.là a Barcelona; el pintor Cusachs fou un dels seus néts. Els altres dos germans, Pere i Joaquim, van instal.lar-se com a comerciants a Nova Orleans (A.P.B. Joan Fontrodona, 1824, f. 427. A.M.M. Antoni Simon, 1847, f. 19; A.P.B. Ramon Cayla y Gual, 1865, f. 25).

21.- LLOVET, J.- *La ciutat de Mataró.*- Barcelona, 1959. vol. II, p. 52.

22.- IGLESIES FORT, J.- *La població del Maresme a la llum dels censos generals.*- Mataró, 1971, p. 102.

23.- GUIA DE FORASTEROS EN BARCELONA: *Manual de agentes y de curiosos. Dàse a luz conforme al estado actual de ésta ciudad en 1841.*- Barcelona, Imp. de Sauri, 1841, pp. 136-137.

24.- ARACIL, R.- "Per una història de la societat pagesa tradicional: les formes de treball (XI). El treball tèxtil" a *L'Avenç*, núm. 41.

25.- El mestre de vels de Mataró Pau Andreu en un llibre de comptes anotà la feina que li feien les debanadores de seda. MARTÍ I COLL, A.: *Cartes d'un mestre veler (1770-1794).*- Mataró, 1967. p. 52.

26.- *A Journey through Spain in the year 1786 and 87.*- London, 1792.

27.- MARTÍ I COLL, A.: *Cartes d'un mestre ...* p. 102.

28.- Citem segons LLOVET, J.: *La ciutat de Mataró...*, II, p. 67.

29.- BYTHELL, D.: *The sweated Trades ...*, p. 102

29 bis.- *Diario de los viajes hechos en Cataluña.*- Barcelona, 1973.

30.- *Viatge a Catalunya (1787).*- Barcelona, 1970. p.1970

30 bis.- A.M.M. lligall 224. Informes sobre el Corregiment.

31.- MOLAS, P.- *Societat i poder polític ...*, p. 27-28

32.- BYTHELL, D.- *The sweated Trades ...* p. 82.

33.- Ibídem, 86 respecte als conflictes originats per la pràctica de llogar els telers. El mateix autor fa una sèrie d'observacions sobre el contingut del terme *domestic system* (indústria domèstica) que ell considera inapropiat per designar el tipus d'organització de la producció que prefereix denominar com *outwork* o *putting-out system* (vegi's p. 12 - 13).

APÈNDIX I

CONTRIBUCIÓ DE MATARÓ, 1838 *

MANUFACTURA	0 - 24	25 - 49	50 - 99	100 - 199	200 - 299	300 - 399	400 - 599	600 - 799	800 - 1.099	1.100 - 1.499	Total contribuents	% sobre total contribuents	Total contribució en rals	% sobre total contribució	Mitjana en rals per contribuent
TEIXIT															
a) Filats i teixits															
Fabricants teixits i filats de cotó	21	10	10	7	4	1	-	-	1	-	54	7'08	4.271	8'31	79
" mitges de seda **	36	12	8	2	-	-	-	-	-	-	58	7'61	1.682	3'27	29
" de gorros	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	37	0'07	37
Teixidors de veles	18	13	6	4	1	1	-	-	-	-	43	5'64	2.220	4'32	51
Velluters	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	22	0'04	22
Cordoners	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	56	0'10	28
Mestres de velam	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	37	0'07	37
b) Manipulació de la matèria primera preparació, tint i aprest.															
Retorcidors de seda	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	108	0'21	54
Blanquejadors de mitges	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	83	0'16	27
Tintorers	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	6	0'78	219	0'42	36
TOTAL TEIXIT	78	44	28	13	5	2	-	-	1	-	171	22'44	8.735	17'--	51
PELL															
Assaonadors 1a. classe	-	-	-	-	2	2	1	-	-	-	5	0'65	1.540	2'99	308
" 2a. classe	-	2	4	-	-	-	-	-	-	-	6	0'78	325	0'63	54
Albarders	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4	0'52	88	0'17	22
Sabaters	40	5	4	-	-	-	-	-	-	-	49	6'43	1.122	2'18	22
TOTAL PELL	42	9	8	-	2	2	1	-	-	-	64	8'39	3.075	5'98	48
CONFECCIÓ DIVERSA															
Sastres	5	12	4	-	1	-	-	-	-	-	22	2'88	994	1'93	45
Espardenyers	7	3	2	-	-	-	-	-	-	-	12	1'56	296	0'57	24
Cistellers	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	25	0'04	25
Soguers	9	5	-	-	-	-	-	-	-	-	14	1'83	340	0'66	24
Esparters	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4	0'52	100	0'19	25
Cedacers	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	33	0'06	16
Cadires de boga	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	0'91	132	0'25	18
Baguls	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	220	0'42	73
Pintes	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	117	0'22	39
TOTAL CONFECCIÓ DIVERSA	32	25	10	-	1	-	-	-	-	-	68	8'92	2.257	4'39	33
METALL															
Argenters	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	6	0'78	464	0'90	77
Serrallers-manyans	1	6	-	-	-	-	-	-	-	-	7	0'91	237	0'46	33
Ferrers	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	6	0'78	233	0'45	38
Ganiveters (daguers)	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	88	0'17	29
Agullers	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	55	0'10	27
Llautoners	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	142	0'29	28
Llauners	-	5	1	-	-	-	-	-	-	-	6	0'78	220	0'42	36
Calderers	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	86	0'16	43
Hamers	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	108	0'21	36
TOTAL METALL	6	26	8	-	-	-	-	-	-	-	40	5'24	1.633	3'18	40
RELLOTGERS, INSTRUMENTS DE PRECISIÓ I JOGUINES															
Rellotgers	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	37	0'07	37
TOTAL RELLOTG., INST. PRECISIÓ	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	37	0'07	37
FUSTA															
Fusters	2	14	1	-	-	-	-	-	-	-	17	2'23	602	1'17	35
Boters	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	137	0'26	27
Torners	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	79	0'15	26
TOTAL FUSTA	2	22	1	-	-	-	-	-	-	-	25	3'28	818	1'59	32

	0 - 24	25 - 49	50 - 99	100 - 199	200 - 299	300 - 399	400 - 599	600 - 799	800 - 1.099	1.100 - 1.499	Total contribuents	% sobre total contribuents	Total contribució en rals	% sobre total contribució	Mitjana en rals per contribuent
ARTS GRÀFIQUES															
Impressor	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	73	0'14	73
TOTAL ARTS GRÀFIQUES	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	73	0'14	73
CONSTRUCCIÓ															
Paletes	6	8	-	-	-	-	-	-	-	-	14	1'83	331	0'64	23
Pintors i dauradors	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	6	0'78	176	0'34	29
TOTAL CONSTRUCCIÓ	9	11	-	-	-	-	-	-	-	-	20	2'62	507	0'98	25
QUÍMICA - CERÀMICA															
Saboners	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	4	0'52	1.861	3'62	465
Cerers	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	180	0'35	90
Fabricants de candeles de sèu	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	64	0'12	64
" de maons	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	217	0'42	43
" de vidre	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0'13	187	0'36	187
Vidriers	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	138	0'26	46
Terrissaires	2	9	-	-	-	-	-	-	-	-	11	1'44	336	0'65	30
TOTAL QUÍMICA - CERÀMICA	3	13	6	1	-	1	3	-	-	-	27	3'54	2.983	5'81	110
TOTAL MANUFACTURA	172	151	63	17	13	6	4	-	1	-	417	54'72	20.118	39'18	47
SERVEIS															
HOSTALERIA															
Taverners	-	9	26	2	-	-	-	-	-	-	37	4'85	2.017	3'92	54
Cafeters	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3	0'39	249	0'48	83
Fondistes	1	1	4	2	-	-	-	-	-	-	8	1'04	584	1'13	73
Banys	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	0'31	55	0'10	55
TOTAL HOSTALERIA	1	10	33	5	-	-	-	-	-	-	49	6'43	2.905	5'65	59
ALIMENTACIÓ															
Xocolaters	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	1'18	143	0'27	15
Confiters	1	2	12	2	2	-	-	-	-	-	19	2'49	1.520	2'96	80
Forners	-	5	12	2	1	-	-	-	-	-	20	2'62	1.493	2'90	74
Semolers	-	3	6	1	-	-	-	-	-	-	10	1'31	621	1'20	62
Galeters	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	55	0'10	27
TOTAL ALIMENTACIÓ	10	12	30	5	3	-	-	-	-	-	60	7'87	3.832	7'46	63
TRANSPORTS															
Traginers	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4	0'52	80	0'15	20
Tartaners	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	0'26	242	0'47	121
TOTAL TRANSPORTS	3	1	-	2	-	-	-	-	-	-	6	0'78	322	0'62	53
TOTAL SERVEIS	14	23	63	12	3	-	-	-	-	-	115	15'09	7.059	13'75	61
PROFESSIONS LIBERALS															
Advocats	-	-	5	5	-	-	-	-	-	-	10	1'31	918	1'78	91
Procuradors causídics	-	1	4	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	336	0'65	67
Notaris	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	9	1'18	141	0'27	15
Metges	-	2	1	2	-	-	-	-	-	-	5	0'65	353	0'68	70
Cirurgians "romancistas"	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	110	0'21	55
" metges	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	4	0'52	366	0'71	91
Apotecaris	-	2	3	2	-	-	-	-	-	-	7	0'91	515	1'00	73
Veterinaris	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	195	0'37	39
Comadrones	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	72	0'14	36
Sagnadors i barbers	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	6	0'78	200	0'38	33
Agents d'empreses provisionals	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	0'13	68	0'13	68
Administradors d'interessos aliens	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	3	0'39	231	0'44	77
Procuradors de "cobranza"	3	1	1	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	142	0'27	28
TOTAL PROFESSIONS LIBERALS	6	27	22	9	-	-	-	-	-	-	64	8'39	3.647	7'10	56

COMERÇ	0 - 24	25 - 49	50 - 99	100 - 199	200 - 299	300 - 399	400 - 599	600 - 799	800 - 1.099	1.100 - 1.499	Total contribuents	% sobre total contribuents	Total contribució en rals	% sobre total contribució	Mitjana en rals per contribuent
Comerciants	-	-	-	-	-	-	1	-	1	3	5	0'65	5.000	9'73	1.000
" de 2a. classe	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	0'26	366	0'71	183
Agents de negoci -corredors	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	3	0'39	551	0'99	183
Especuladors	4	5	8	-	1	-	-	-	-	-	18	2'36	980	1'90	54
" en grans	-	-	-	-	2	9	-	-	-	-	11	1'44	3.100	6'03	281
Tractants i fabricants de seda i blondes	-	-	1	3	5	1	-	-	-	-	10	1'31	1.986	3'86	198
Comerciants d'espart	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0'13	125	0'24	125
Botiguers de teles	-	-	-	1	2	2	-	-	-	-	5	0'65	1.439	2'80	87
Adroguers	-	-	-	7	7	1	-	-	-	-	15	1'96	1.990	3'87	132
Comerç de ferro i coure	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	3	0'39	675	1'31	225
Especuladors de cànem	-	-	-	1	4	-	-	-	-	-	5	0'65	933	1'81	186
Venedors d'aiguardent i licors	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	352	0'68	70
" de cansalada	-	2	3	-	-	-	-	-	-	-	5	0'65	269	0'52	53
" de gallines	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	80	0'15	40
" de pesca salada	-	2	7	1	-	-	-	-	-	-	10	1'31	749	1'45	74
" de carbó	8	3	-	-	-	-	-	-	-	-	11	1'44	200	0'38	18
Tractants de bestiar boví i porquí	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	4	0'52	293	0'57	73
Comerciants naviers	-	-	4	1	-	-	-	-	-	-	5	0'65	468	0'91	93
Botiguers de seda i quincalla	-	1	6	-	-	-	-	-	-	-	7	0'91	394	0'76	56
Quincallers	2	2	1	2	1	-	-	-	-	-	8	1'04	698	1'35	87
Revenedors de grans	-	2	8	1	-	-	-	-	-	-	11	1'44	705	1'37	64
" de comestibles	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	4	0'52	172	0'33	43
Herbolaris	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	44	0'08	22
Venedors ambulants de mitges gorros i quincalla.	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0'26	90	0'17	45
Mestres de carros i tractants de fusta	-	1	8	3	-	-	-	-	-	-	12	1'57	855	1'66	71
TOTAL COMERÇ	16	24	57	26	24	14	1	-	1	3	166	21'78	20.514	39'95	123
RESUM GLOBAL															
Manufactura	172	151	63	17	13	6	4	-	1	-	417	54'72	20.118	39'18	47
Serveis	14	23	63	12	3	-	-	-	-	-	115	15'09	7.059	13'75	61
Professions liberals	6	27	22	9	-	-	-	-	-	-	64	8'39	3.647	7'10	57
Comerç	16	24	56	23	19	13	1	-	1	3	166	21'78	20.514	39'95	123
TOTAL GLOBAL	208	225	204	61	35	19	5	-	2	3	762	99'98	51.338	99'98	67

* Hem conservat totes les denominacions professionals que apareixen a la contribució encara que algunes podrien estar integrades sota un mateix exemple (p.e. assaonadors de 1a. i 2a. classe, comerciant de 1a. i 2a. classe, fabricant de vidre i vidriers, ...)

** Sota aquesta qualificació professional van inclosos els que teixeixen el gènere de punt excepte un "fabricant de gorros" que en la contribució s'especifica a part.

APÈNDIX 2
Relació dels principals contribuents de Mataró el 1838

	teixidors de veles	fabricants filats i teixits	assaona-dors	saboners	botiguers de roba	comer-ciants	rals de contribució
Antoni ARTIGAS				X			505
Magí BOFARULL	X					X	73 + 1.100
Antoni CABAÑELLAS				X			346
Antoni CAPARÀ				X			505
Josep CUADRADA			X				450
Gaspar CUSACHS						X	500
Josep GIRONES		X					307
Manuel B. GUANYABENS						X	800
Martina MOLINAS					X		367
Jaume MONNER						X	1.500
Francesc MORA				X		X	500 + 1.100
Jaume PRESAS	X						335
Jaume SALA		X					847
Josep SOLANAS					X		333
TOTAL	2	2	1	4	2	5	9.568

Total de contribuents	14	% sobre el total de la contribució	18'63
% sobre el total de contribuents	1'83	Mitjana en rals per contribuent	683

El present treball és el nucli central d'un estudi més ampli sobre la crisi econòmica anomenada "FAM DEL COTÓ", com va ser coneguda a nivells populars. Provocada per la manca d'existències de cotó en floca i filat, motivada per la Guerra de Secessió americana (1861-1865). Encara que alguns autors assenyalen aquesta crisi per 1864-65, el cert és que des dels primers moments de la no arribada de cotó, els petits fabricants que no tenien capacitat per a acumular existències de bales de cotó, van sofrir els efectes d'aquesta crisi, i amb ells el proletariat industrial cotoner.

Mataró, com totes les ciutats catalanes dedicades a la fabricació de productes manufacturats cotoners, va rebre les conseqüències d'una forma prou alarmant.

INDÚSTRIA I PROLETARIAT EN 1861 - 1867

Encara que tota la ciutat va sofrir poc o molt els efectes de la crisi, és indubtable que va ser el proletariat industrial qui la va rebre amb tota virulència.

Centrarem, doncs, l'anàlisi en el sector industrial cotoner, sense perdre de vista tota l'altra indústria de filats i tissatges.

Tot prenent com a punt d'origen referencial les dades indicades pel Sr. J. Llovet (1 i 2) per a la població de Mataró, que pressuposen un nombre d'habitants de 16.595 per 1857 i 16.603 hab. per 1860, amb un minso increment de 8 persones per aquest trienni; i el nombre d'edificis de 2.735, descomptant-ne els de caràcter cívic, comercials i industrials, ens pot oferir una xifra no gaire inferior de 8 o 10 persones per habitacle que amb tota certesa, a les cases de lloguer —ocupades per obrers— seria molt més alta. A les actes de l'Ajuntament d'aquesta etapa figuren famílies rellogades en una habitació.

Les anomenades fonts, assenyalen per 1851, en el ram cotoner, 8 filatures amb 24.713 fusos totals; per 1857, 34.560 fusos (no assenyalen el nombre de fàbriques), i per 1862 seran 10 filatures amb 41.675 fusos.

Pels teixits a la plana, seran a 1851, 29 fàbriques amb 542 telers manuals en conjunt i una sola fàbrica amb 80 telers mecànics. En 1862, el nombre de fàbriques ha disminuït, 20 en total: 10 amb 260 telers manuals i les altres 10 amb 587 telers mecànics totals. Tenint en compte que dues empreses, Busquets i Sala, i Germans Viada, s'enduen ja 320 d'aquests telers mecànics, ens fa veure una modernització i concentració progressiva de la indústria cotonera.

La fabricació de lones, amb 10 fàbriques i 129 telers. La filatura del cànem per a lones era de tipus domèstic i amb molt baixos salaris.

El gènere de punt havia minvat d'importància en el moment que tractem, ja fos per dificultats d'implantació, com a Arenys, Canet i Caldes d'Estrac, ja per no haver trobat un sistema pràctic i mecànic (mogut per vapor). El cert és que les fàbriques el 1862 tenen una producció molt escassa i amb no més de 10 telers cada una d'elles. Podem dir que era quasi una indústria a remolc de les filatures i els teixits a la plana.

Per saber el nombre de treballadors de la indústria tèxtil no hem de perdre de vista allò assenyalat per Llovet (3), que el 65'42 per cent de la població activa estava ocupada en treballs artesans, jornalers de fàbriques i camp. Agafant el resum del padró de Barcelona de 1863, estudiat per Maluquer i Motes (4), aquest autor dedueix que el 56 per cent de la població són actius, i que una tercera part del total de la població són classe obrera o assalariada. Això suposaria per Mataró: 9.298 persones actives, d'elles 6.082 serien treballadors assalariats, del camp, de fàbriques i artesans (65'42 per cent), i els obrers assalariats del terç de la població foren uns 5.534 obrers. Prenent com a altra referència l'assenyalada per l'editorialista de *Revista Mataronesa* (24-7-64), on diu

"...1/4 de la población trabaja en fábricas o pequeñas industrias dependientes de éstas ...", ens quedaria definitivament delimitat el nombre de treballadors industrials en 4.150 persones. Quantitat no gaire allunyada de la realitat si considerem que hem deixat per tots els altres oficis no industrials tan sols 1.834 assalariats.

CONDICIONS DE VIDA DE LA CLASSE OBRERA.

Ja hem fet un lleuger esment de les condicions de vida en dir que havien de conviure més de 10 persones per habitacle i aquests en unes condicions higièniques ínfimes, aspecte que no documentem amb tot el que se n'ha dit a l'estranger o a d'altres poblacions de Catalunya, sinó en el fet prou important que les actes de l'Ajuntament, de 1860-66, assenyalin constantment la sol.licitud de permisos per posar "agua viva" o "de pie" a les cases de molts dels que figuren com a principals contribuents de la ciutat, en les actes dels Plens Extraordinaris de l'Ajuntament. Això ens pot donar idea que els habitacles més humils no comptaven amb aigua corrent.

Les condicions sanitàries en conjunt eren escasses, la ventilació i llum, insuficients. Paral.lelament a la demanda de permisos d'entrada d'aigües, trobem sol.licituds d'engrandiment de finestres a les façanes. Les letrines acostumaven a ser una per edifici i aquestes abocaven a pous cecs, rarament ho feien a les clavegueres directament, per la minsa quantitat d'aigua que circulava habitualment. Així trobem el cas que l'Ajuntament ordena a Joan Valdé que tregui les letrines que té construïdes al carrer de Sant Josep, per poder fer "...utilizables unas casas que tiene en la Muralla San Lorenzo. ..." Les dites letrines abocaven directament a les clavegueres i no als pous cecs perquè abans s'havien obligat a tancar donat el cas que les emanacions dels pous infectaven les aigües vives. Són doncs altra vegada obligades a tancar-se per la forta pudor que se sent. (5) O el que Joaquim Marià Salvañà i Comas s'ofereixi per informar de les condicions sanitàries d'alguns establiments i de l'exercici de certes indústries dins i fora del nucli urbà de la ciutat. (6)

Molts dels habitacles havien de ser força antics, ja que els permisos de construcció d'edificis nous assenyalen els més allunyats cap a ponent, al carrer d'Iluro, i que d'això sols tenia el nom, car les primeres cases es bastien amb la façana a ponent i l'altra banda del "carrer" era canyer i parets de tàpia. Cap a llevant s'havia arribat al carrer del Prat, i encara com a terreny industrial. Dins del nucli urbà no eren estranys els espais sense construir i/o dedicats a horta. Com és el cas d'un veí del carrer de Cuba, que mantindrà un plet amb l'Ajuntament, plet que arribarà a fer intervenir el Govern Civil, perquè enderroqui una tanca de mates que protegeix el seu hort. L'Ajuntament i veïns veien en la tanca "...lugar donde se podían esconder malfactores i atentar en la oscuridad a los vecinos..." (7).

De les condicions de vida dins les fàbriques de teixits i filats poden ser testimoni els dos llibrets *Topografía médica de Mataró y su zona*, d'Antoni Franquesa i Sivilla (1889) i *Memoria sobre el estado sanitario de la ciudad de Mataró*, de Lluís Viladevall i Malga, i Josep Puig i Cadafalch (1895).

Però potser sigui més adaptat a l'època que volem treballar, per la seva proximitat en el temps, les impressions d'una visitant de la nostra ciutat, Luisa, que després de cantar les excel.lències urbanístiques i ambientals de la nostra ciutat, ens diu que la visita a les fàbriques li va causar una forta i desagradable impressió: ... *¡Qué atmósfera se respira dentro los establecimientos fabriles! ¡estraño que los obreros tengan tanta salud! Muy bonito encontré ver las máquinas y sus funciones; pero me causó empacho el sofocante calor que allí se siente, y hasta el hedor insoportable del aire estancado y corrompido con tanto aceite y algodón. Y luego como vi tantos niños y mugeres* (sic) *que allí deben enervarse, y tantos hombres ocupados en quehaceres que no forman arte ni profesión, me sentí inclinada a compadecerles a todos, porque su vista me entristeció...* (8).

TREBALL INFANTIL I FEMENÍ

El treball infantil i femení pot dir-se que quasi es concentrava a les filatures, que era el més mecanitzat i requeria menys esforç físic i més habilitat. Malgrat no haver-hi referències exactes per a Mataró, prenem com a exemple el padró de Barcelona de 1863, que assenyala que un 3,07 per cent de la població total eren menors de 6 a 15 anys treballant a les filatures. Això ens donaria per a la nostra ciutat 510 nens menors de 15 anys treballadors del tèxtil.

Pot confirmar aquesta utilització dels menors de 15 anys a les fàbriques, l'estadística del moviment de població de Mataró de 1866, que assenyala la xifra de 179 morts menors sense professió coneguda (H = 89. D = 90). Desglossant per blocs d'edats són:

		H	D
Menors d'un any	70	34	36
D'1 any a 5 anys	99	56	43
De 5 anys a 10 anys	8	4	4
De 10 anys a 15 anys	9	1	8
Totals	186	95	91

Com veiem, el nombre de nens morts entre 0 i 15 anys, és superior a la xifra de nens morts "sense professió coneguda". Descomptant les 90 nenes, hem de repartir entre els 95 nens els 89 sense professió coneguda. Donant per segur que abans dels 5 anys no treballen, traiem del bloc de 0 a 5 anys els que no treballen, i ens sobra un dels 90.

La taxa de mortalitat infantil de Mataró és força important, per una població possible de 16.674 hab. en 1866, és d'11,15 per cent, i una taxa total de mortalitat de 22,49 per cent, pel mateix any, final de la crisi.

La forma jurídica de contractació dels infants era la subcontractació, que deixava a mans del filador adult especialitzat, el control i remuneració del treball infantil; és a dir, les tasques més desagradables. Els accidents, en màquines poc i mal protegides, eren freqüents: per cansament, distracció o adormiment de l'infant.

Aquestes condicions de vida i treball infrahumanes, feien despertar la consciència a homes potser no massa lligats a la indústria, així l'article d'Ignasi L. Tarragona publicat a *Gaceta Industrial* i copiat a *Revista Mataronesa* (9); indica que la implantació a Anglaterra del "Halftime" (mitja jornada), amb obligació d'anar a l'escola i al treball els menors de 13 anys, era un gran avenç social digne d'ésser imitat: ...*En un país eminentemente fabril como el nuestro... sabemos que no somos los primeros en llamar la atención acerca de la suerte de los niños y mujeres empleados en la industria. ¿No podría hacerse algo en favor de esos débiles seres que consumen su juventud y su vigor atados sin piedad a esas máquinas que hasta matan su inteligencia con la monótona continuidad del trabajo?.*

DURACIÓ DE LA JORNADA DE TREBALL I SALARIS

Entre 1858 i 1873, la jornada de treball a Barcelona, Manresa i Sabadell era de 69 hores setmanals; 12 hores cadascun dels 5 primers dies i 9 el dissabte. Per les fàbriques del Ter era de 13 hores (10). Però segons la xifra que ens dóna l'articulista de *Revista Mataronesa* de maig del 1865, seria de *13 horas trabaja el obrero catalán*, que almenys és potser la jornada de treball de l'obrer mataroní. De ser així, les hores setmanals arribarien a 74, ja que el dissabte es continuava fent 9 hores. (Confirma aquesta durada del dissabte el conflicte de la "mitja hora" de la dècada dels 70) (11).

Encara que no hi ha constància, és de suposar que els nens no treballarien tota la jornada, i que ho farien per torns. Ens ho fa pensar el motiu que un filador tenia "ajudants", als quals pagava un total de 4 pessetes, sou excessiu per a un sol ajudant.

Pel que fa a la remuneració, malgrat no disposar-ne de la suficient informació estadística, però fent-nos ressò dels diaris obrers d'aquell moment *El Obrero* i *El eco de la clase obrera*, les queixes dels articulistes són d'un descens constant dels salaris en els darrers 20 anys (12). L'estudi que Miquel Izard ha fet de les nòmines de *La España Industrial*, entre 1849 i 1862, mostren la xifra d'un descens entre les dues dates, de l'11,30 per cent, essent curiosament, 1861, el principi d'un perllongat descens. Cal, doncs, suposar que Mataró no anirà lluny d'aquestes oscil.lacions.

Les dades que he pogut estudiar, encara que no exhaustives per fer una afirmació, mostren per Mataró un estancament amb tendència a disminució de salaris; potser a causa de la crisi, ja que les dades són de l'inici d'un dels moments de forta crisi.

	1861	1864
Teixidor de telers mecànics	17-18	
Teixidor de lones		10-12
Teixidor de vellut		13-14
Teixidor en teler senzill		8-9
Filador (self-acting) (paga 4 als ajudants)	8-9	
Mosso-aprenent	4,6	
Confecció de blondes i puntes (treball domèstic)	1,25	
Aprenent-ajudant de filador	2.–	
Sabater (oficial)	18-20	
Adober		16-17
Bracer		9-10
Treballadora d'espardenyeria (10-12 quarts dia)	2,25	
Dependent de comerç		4,7
Peó caminer (7 rals diaris)		10,5
Treballadors de la carretera Mataró-Granollers (5 rals diaris)	7,5	

Els salaris són setmanals i transformats a pessetes.

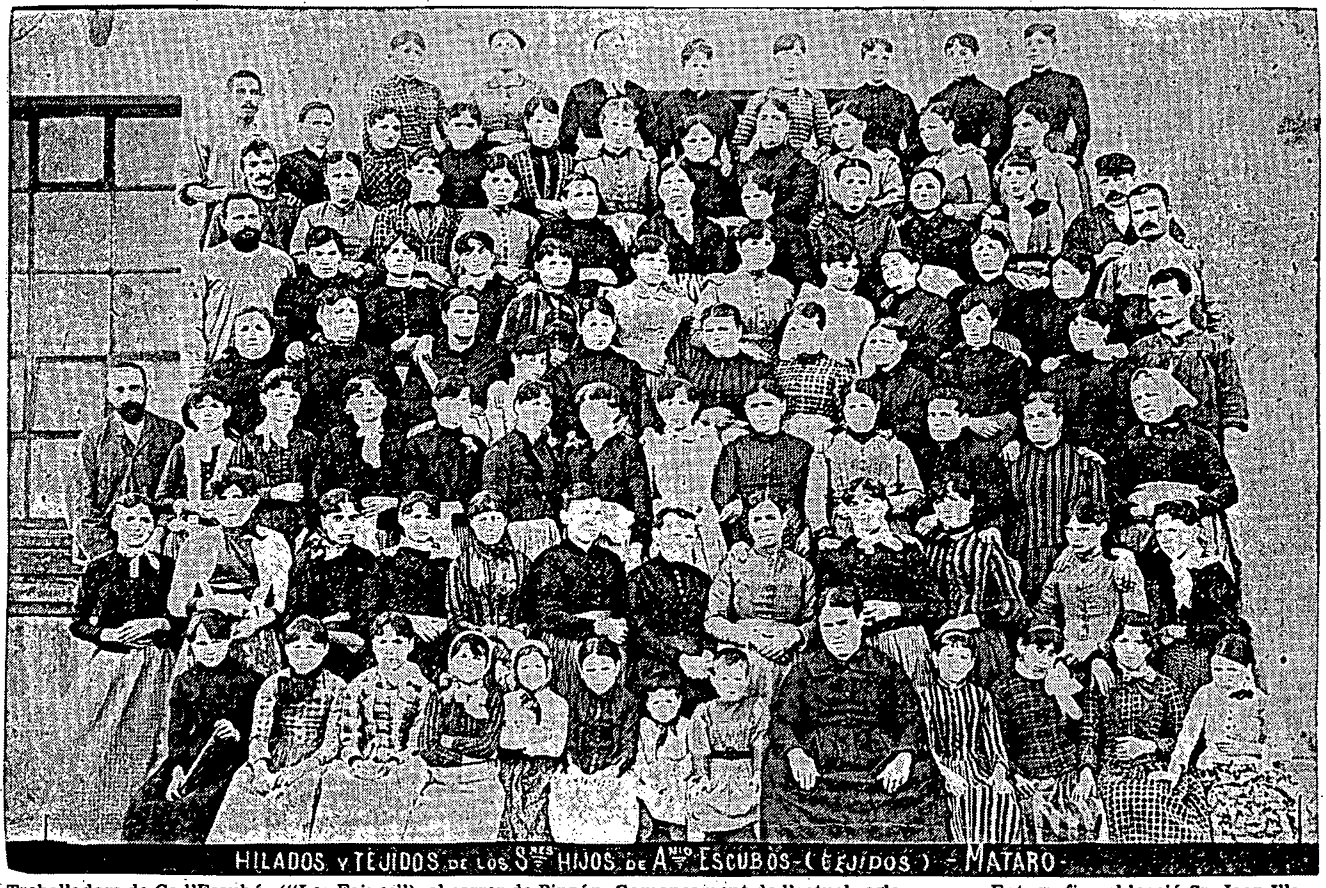

Treballadors de Ca l'Escubós ("Les Faixes"), al carrer de Pinzón. Començament de l'actual segle — Fotografia col.lecció Sr. Joan Illa

QUALITAT DE VIDA

El nivell de vida de la classe treballadora es podia considerar força difícil, ja que la tendència general era baixa dels salaris i alça dels aliments bàsics. No he pogut fer una comparació d'aquest moviment alcista dels productes, però sí que ens servirà la següent llista de productes bàsics per contrastar preus i salaris mataronins, per fer-nos idea del nivell de vida i de l'alimentació dels obrers en general.

	Febrer 1865 (1) (13)	Juny-Juliol 1866 (2) (14)
Cigrons		2,00 rs. kg.
Arròs	2,11 rs. kg.	2,08 rs. kg.
Oli	4,07 rs. lt.	4,74 rs. lt.
Vi		0,36 rs. lt.
Aiguardent		2,25 rs. lt.
Be (carn)		5,43 rs. kg.
Vaca (carn)		5,21 rs. kg.
Cansalada	5,82 rs. kg.	6,51 rs. kg.
Llard	11,39 rs. kg.	
Fideus	2,00 rs. kg.	
Mongetes seques	1,25 rs. kg.	
Sal	1,62 rs. kg.	
Pa (peces de 2,4 kgs. - 6 lliures)	1,44 rs. kg.(3)	

1) Les xifres originals estan en quarteres, quintars, roves, quartals i lliures carniceres.
2) Els preus originals estan en escuts.
3) Al llarg del 1864, els preus havien anat alçant-se, passant d'1,30 rs. kg. a l'octubre, a 1,37 rs. kg. per desembre, als 1,44 rs. kg. del febrer del 65. Cal dir que cap al mes d'abril, el pa va baixar de preu en algunes fleques.

Ildefons Cerdà va fer un acurat estudi dels nivells de vida de la població treballadora de Barcelona en el seu treball: *Monografía estadística de la clase obrera, en 1856*. Prenguem tan sols del seu exhaustiu treball la conclusió que l'alimentació d'un solter i un casat amb dos fills, a Barcelona, eren respectivament el 69,8 per cent i 70,3 per cent de les seves despeses anuals. El total d'aquestes eren aproximadament de 2.470 rs. pels solters i de 4.830 rs. pels casats. Sempre i quan complissin el mínim considerat indispensable de 20 grs. de proteïnes i 310 grs. d'hidrats de carboni diaris.

Si aquestes xifres totals les apliquéssim a Mataró, observaríem que el treballador més remunerat, el teixidor de telers mecànics, amb el seu sou de 17-18 pessetes setmanals, no arribaria, treballant 48 setmanes màxim (he descomptat 4 setmanes de festes eclesiàstiques, locals, i 1 setmana de possible malaltia anual) un total de 288 dies, als

3.360 rs. anuals, xifra molt inferior als dispendis totals a Barcelona. No cal dir quant allunyat estaria d'aquests costos de la vida el treballador menys pagat.

La segona quantitat de dispendis, pel treballador casat, és el que fa a habitacle i aixovar domèstic que, sempre segons Cerdà, és el 12,3 per cent del total. Les dades que he obtingut per Mataró, aparentment no s'ajusten a les de Cerdà, però, vegem les dades:

Un habitacle humil tenia un cost de lloguer de 8,5 pts. el 1861 (15). El lloguer d'una casa en 1864-65 era de 12 pessetes. Per un 2n. pis, 6,5 pts. i per un primer pis, fins a 8 pts., ambdós a les Figueretes. Una habitació arribava a les 4,5-5 pts. mensuals. (Sempre i quan les dades no estiguessin falsejades per no pagar tants impostos per possibles ingressos). (16)

Aplicant aquestes dades als salaris obrers, suposant que l'obrer més remunerat a 1861 hagués ocupat un habitacle humil de 8,5 pts. mensuals, li hauria representat el 12,14 per cent del seu salari. O si el proletari menys remunerat a 1865 ocupés l'habitacle menys car, el 2n. pis de les Figueretes amb el seu salari de 8-9 pessetes, el cost de la casa li representaria el 19,1 per cent del seu salari.

No ens queda altra solució que la de suposar que la vida a Mataró fou més barata, i que els salaris també ho eren, més encara si prenem com a comparació els estudiats per Miquel Izard a "La España Industrial". I encara resulten més baixos, si els analitzem per preu hora, ja que a Mataró es treballaven 73 hores setmanals i a Barcelona tan sols 69 hores.

Es feia vital per als treballadors casats que la dona treballés i posar com més aviat millor els seus fills a treballar, puix per poc importants que fossin els ingressos dels altres elements de la família, sempre era una bona ajuda per a la migrada economia familiar. Les dones cobraven entre el 15 i el 20 per cent menys que els homes, i el seu sou anual, acostumava a ser més baix encara, ja que eren les qui, en cas de malaltia dels fills, deixaven de treballar.

Per als nens, el sou, com hem vist, no era superior a 2 pessetes setmanals. Encara que he trobat el cas d'una nena de 15 anys, treballant a Gaietà Marfà, que pel seu treball irregular, rep 5 rals setmanals.

De no poder treballar altres membres de la família, no calia altra solució que reduir quantitativament la seva dieta alimentícia, o eliminar-ne tota substància proteica, ja de per si prou minsa. Es calculen en 4 unces (130 grs.) setmanals de carn la consumida pels treballadors. La base alimentícia del proletariat era: fècules, verdures i fruites, i com a substància animal, peix blau i bacallà salat.

Un exemple de menú és el sintetitzat per Cerdà (17) per a la majoria del proletariat. Cal assenyalar que és el que més s'ajusta a la relació salaris/dispendis dels treballadors mataronins; està comptat a raó dels preus dels productes a Mataró:

Pa diari	Rals
1,2 Kgs. per als pares i 0,8 per als fills, a 1,44 rs. kg.	2,88 rs.
Esmorzar	
Els nens pa i aigua. Els pares pa i sardina salada a 0,12 rs.	0,24 rs.
Dinar	
0,4 kgs. de mongetes a 1,75 rs. kg. i 0,025 lts. d'oli a 4,74 rs. litre	0,82 rs.
Sopar	
1,4 kgs. de patates a 0,59 rs. kg. 0,025 lts. d'oli i 0,035 lts. d'oli per cremar a 4,74 rs. litre	1,11 rs.
Total	4,81 rs.
Total anualment	1.755,65 rs.

El senyor Cerdà no va incloure en el preu d'aquest menú el vi, i crec que és important de tenir-lo en compte ja que almenys a Mataró està dins els preus bàsics, i distints autors de l'època fan esment de l'ús que en fan els obrers.

Per saber si el menú detallat abans s'ajustaria als mínims de proteïnes i hidrats de carboni recomanats per Cerdà, he fet l'extracte dels productes bàsics consumits per una persona adulta, en aquest cas el pare de família, amb la quantitat de grams de cada matèria i afegint el nombre de calories.

	Calories	H.deC.	Prot.
Arengada salada (100 grs.)	266 g.	0 g.	— g.
Pa diari (600 grs. un adult)	2.000 g.	420 g.	62,5 g.
Mongetes (120 grs. un adult)	396 g.	52 g.	24,0 g.
Patates (420 grs. un adult)	357 g.	—	8,4 g.
Oli (0,015 grs. un adult)	0,13 g.	—	2,0 g.
	3.019,13 g.	472 g.	94,9 g.
1/2 litre de vi (un adult)	385		
	3.404,13		

Aparentment hem cobert amb escreix la demanda de proteïnes i hidrats de carboni, però pel que fa a les calories, hem d'assenyalar que són insuficients. Un treballador manual, actualment cal-

culat, consumeix 3.790 calories amb una jornada màxima de 9 hores. No seria gens exagerat suposar que amb les dotze hores —i fins i tot tretze— que passava el treballador a les fàbriques, amb una maquinària més propera a manual que mecanitzada, podia consumir per damunt de les 4.000 calories.

Si pensem en aquest tipus d'alimentació, prou assedegadora, més la calor i l'aire irrespirable de les fàbriques, afegint la sensació de cansament continuat, no ens hem d'estranyar que essent tan barat el vi respecte als altres aliments, o el mateix aiguardent, no fossin elements bàsics de l'alimentació i utilitzats de manera abusiva, com inhibidors. Això donaria uns resultats prou coneguts: alcoholisme, accidents laborals, problemes familiars i mort prematura, ajudada per l'absència de vitamines per la pobra alimentació.

Alimentació en la qual el pa representa el 58 per cent de les calories, el 89 per cent dels hidrats de carboni i el 66 per cent de les proteïnes diàries. En el cost de l'alimentació diària familiar equival al 59,87 per cent del seu total. No cal dir que qualsevol petita variació en els preus del pa, feien variar notablement tota l'economia familiar i l'alimentació d'aquesta; més encara la dels infants, que rebien entre la meitat i els dos terços de l'alimentació dels adults.

No ens hem d'estranyar que entre les deficients condicions sanitàries, de treball i d'alimentació, les taxes de mortalitat siguin força altes. El moviment de la població de Mataró ens pot situar per abordar el conjunt del problema, d'una forma prou ferma: qualsevol petita oscil.lació en els ingressos del proletariat, feia augmentar o disminuir la mortalitat de les classes populars.

	Naixements	Defuncions	Població	Def. x mil	Matrimonis
1862	525	417	16.711	24,95	118
1863	431	529	16.613	31,84	114
1864	496	469	16.640	28,18	115
1865	430	488	16.572	29,44	103
1866	477	375	16.674	24,49	123
1867	431	415	16.690	24,86	97

Analitzant el quadre ens trobem amb una punta força important a l'any següent de l'inici de la crisi o "fam del cotó". Els anys 1863, 1864 i 1865, mostren una irregularitat respecte a la mitjana mataronina de defunció, situada en el valor de 24-25 per cent. L'any 1865, mostra una petita oscil.lació brusca ascendent, just acabada la crisi, ja que coincideix amb una petita epidèmia de còlera, que a la nostra ciutat no va tenir, sortosament, gran incidència com per exemple a Barcelona. El nombre de morts va ser de 57 persones (22 homes i 35 dones).

Sigui com sigui, tota influència sobre l'alimentació feia variar la qualitat de vida del proletariat, i d'ella les seves seqüeles de naixements i defuncions. Desglossant les defuncions per grups socials és encara més evident aquesta influència a l'igual que el desgast perllongat del proletariat:

Posició social dels morts	1864		1865		1866		1867	
	H	D	H	D	H	D	H	D
Menors sense professió	132	86	93	93	89	90	89	78
Treballadors del camp	17		27		19		21	
		18		6		7		12
Treballadors fabrils, tallers i oficines	75		86		50		73	
Comerciants, industrials i tota ocupació mercantil	8		13		9		10	
Metges, advocats, eclesiàstics	3		7		9		5	
Propietaris i rendistes	2	7	7	3	3	3	7	6
Ocupacions domèstiques		120		152		96		114
De vida dubtosa	1			1				
	238	231	233	255	179	196	205	210

No és difícil suposar que una nombrosa part de les classificades com a "ocupacions domèstiques", fossin les esposes dels treballadors assalariats. I que la major part dels infants morts, són també fills d'obrers. El pes de la mortalitat recau damunt de les quasi dues terceres parts de la població amb un no gaire exagerat 85 per cent de la mortalitat total.

Treballadors de la fàbrica Pujolà i Vinardell (començament de l'actual segle) Fotografia col.lecció Sr. Joan Illa

Com a confirmació definitiva que la vida a Mataró era proporcionalment més barata que a Barcelona, és el cas concret de la taxa de mortalitat a Barcelona pel mateix període de temps considerat:

Al trienni 1859-60-61 la taxa fou 31,19 per mil, i al trienni 1862-63-64 la seva taxa arriba a 34,60 per mil, amb una mitjana en els 6 anys de 32,90. Molt per damunt del moment màxim a Mataró al llarg de la crisi, l'any 1863, amb 31,84, però que fent mitjana amb el sexenni 1862-67, ja estudiat, no va més enllà del 27,29 per mil.

No cal negar que les condicions de vida dels obrers no van ser mai tan precàries com les del proletariat barceloní, que amb els elevats impostos "de portes" que gravaven fortament els productes de consum, feia augmentar els aliments bàsics.

Mataró va tenir la gran sort que l'Ajuntament, per evitar els abusos que feien els arrendadors de consums, motiu de constants queixes i enfrontaments, en 1861 va optar per convertir-se ell en arrendador dels consums. En no haver-hi guany comercial individual, es varen aconseguir dos benefactors efectes: 1) Els impostos sobre els productes de consum, eren fixats d'acord a la quantitat total que s'havia de remetre a Madrid, i en base al total de productes possibles a consumir pels ciutadans. Aquest intent d'ajustar al màxim possible els impostos i els preus a les condicions econòmiques del proletariat, serà anomenat per la premsa barcelonina com a "Self government" (18).-2) El petit guany que s'obtenia anualment permetia eixugar el dèficit que d'ingressos de rendiments dels propis de la ciutat hi havia, donada la minsa quantitat d'immobles, molins molents, o arrendament de l'escorxador i llocs de venda de carn, o petits impostos i arbitris, que tots en conjunt no arribaven a cobrir la sisena part dels dispendis totals de la hisenda local. Aquest guany, deia, permetia no haver de carregar més impostos als contribuents, que indubtablement, a la curta o a la llarga haurien sortit dels assalariats. Ja fossin convertits en augment de preu dels productes, ja pels arrendaments d'habitacles, o per baixes reals o relatives dels salaris, ja que els contribuents eren els propietaris de finques, fàbriques o habitacles.

Aquest superàvit de la hisenda municipal va permetre en els moments més durs de la crisi, donar treball temporal a nombrosos treballadors en atur, ja que per a tots no arribava. (19)

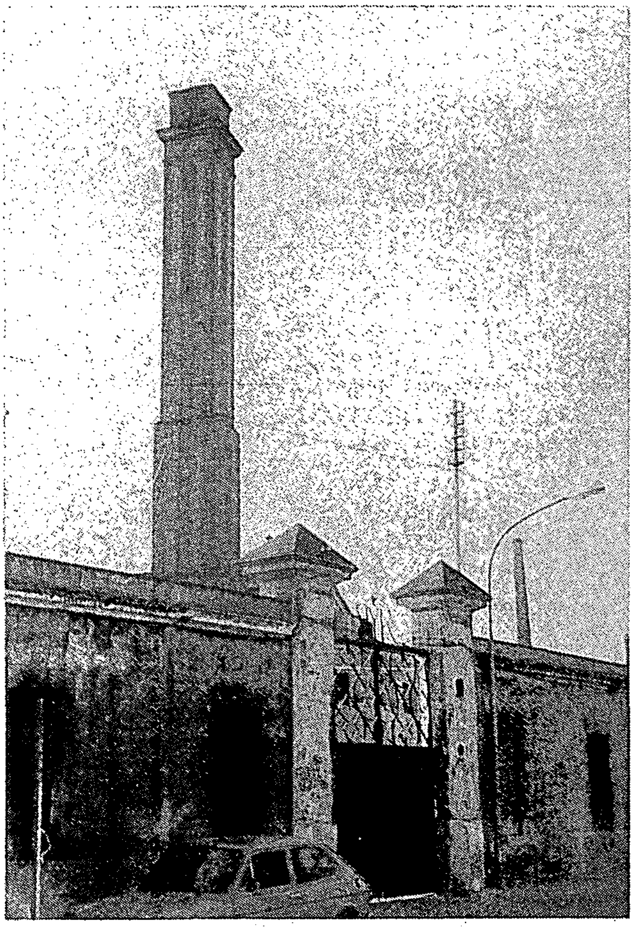

Xemeneia de Ca l'Ymbern — Fot. Miquel Sala - M.A.S.M.

Analitzant el següent quadre on figuren els ingressos extraordinaris municipals, podem veure que en el capítol de "Impostos sobre el consum", que són els que paga el proletariat d'una forma indirecta en el preu dels aliments, hi ha un increment en aquests ingressos, en moments que sabem que la capacitat adquisitiva del proletariat és plenament insuficient per cobrir els mínims. Amb la consciència que no hi ha increment de població, més aviat una tendència al descens, al llarg de la crisi.

Això ens ve a ratificar allò que poc o molt hem anunciat abans: un encariment continu dels productes de consum. I dels lloguers amb certesa, a partir de 1864, ja que el nou "Amillaramiento", revisió de la renda cadastral urbana i territorial, fa quasi triplicar els impostos d'aquest capítol, i consegüentment la part que li correspon a la hisenda local. De totes maneres, continua essent inferior la part que rebia l'Ajuntament, d'aquesta partida que la dels ingressos dels impostos al consum.

Quadre dels ingressos municipals de caràcter extraordinari:

	Impostos s/ consum	Contr. territ. i urbana	Contr. industr. i comercial
1861	176.400 rs.	28.620 rs.	23.916 rs.
1862/63	136.665 rs.	39.557 rs.	26.670 rs.
1863/64	130.000 rs.	50.562 rs.(1)	34.177 rs.(2)
1864/65	123.370 rs.(3)	111.692 rs.(4)	54.883 rs.(5)
1865/66	123.362 rs.(3)	94.809 rs.(6)	52.332 rs.(7)
1866/67	123.357 rs.(3)	108.273 rs.(8)	56.239 rs.(9)

1861 presenta la particularitat de ser l'any de l'inici de la crisi. Aparentment és un any normal, però els ingressos sobre el consum assenyalen 38.845 rals cobrats de menys dels calculats. Els anys anteriors, acostumen a ser de més dels calculats. Els anys 1861, 1862/63, els ingressos a la hisenda municipal es fan: els de consum sobre el 50 per cent del total recaptat, els de territori sobre el 10 per cent del total, i la del subsidi o industrial sobre el 15 per cent del total. Aquests anys també indiquen ingressos força inferiors als calculats, igual que 1863/64. Aquest any, consums encara és del 50 per cent del total.

(1).- Calculada sobre el 18 per cent del total (280.900 rs.)

(2).- Ingressos del 19 per cent dels totals recaptats. (180.387 rs.)

(3).- Aquest aparent descens està provocat per deixar-se pel municipi tan sols el 45 per cent del total. El preu per any en aquest trienni era de 260.000 rs. segons l'estipulat per a Mataró per la Hisenda estatal. L'Ajuntament recaptava 14.000 rals de més, per poder-los invertir en imprevistos de caràcter local, com va ser poder donar feina als aturats.

(4).- La revisió de les contribucions urbanes i territorials, va suposar doblar els ingressos en aquest capítol: cal assenyalar que el percentatge també es va augmentar donat el caràcter extraordinari de la crisi, ja que la norma era el 10 per cent, i ara es permetia a l'Ajuntament de quedar-se el 14,64 per cent d'un total de 762.967 rals.

(5).- Igual que en el cas anterior, ara el percentatge permès és de 20,31 per cent d'un total de 270.159 rs. Els comerciants i industrials no van protestar tant com els propietaris de finques pel valor de la nova classificació, malgrat l'etapa de baixa o nul.la producció.

(6).- Baixa aparent, ja que el que ha disminuït és el percentatge, no la quantitat total recaptada, 12,4 per cent de 764.596 rs.

(7).- Com abans, disminució de percentatge. Augmenta la contribució industrial, 18 per cent de 290.722 rs.

(8).- Aquí la quantitat real recaptada van ser 893.134 rs. i la part per a l'Ajuntament mataroní fóra el 10 per cent, 89.313 rs. Hi ha una addició de 18.960 rs. de l'any anterior. Com veiem, en desaparèixer el caràcter extraordinari de la situació anterior, els percentatges permesos tornen a ser del 10 per cent.

(9).- Quantitat real recaptada 305.264 rs. i percentatge del 15 per cent. Com en el cas anterior, addició de 10.450 rs.

Fins aquí, tota la capacitat contributiva del consistori mataroní. Els dispendis de l'Ajuntament sofriran també un fort increment produït en augmentar les necessitats i serveis en una ciutat, encara que en regressió, però d'una forta categoria.

Quadre dels dispendis totals de l'Ajuntament de Mataró.

1860	193.868 rs.	1864-65	305.204 rs.
1861	237.060 rs.	1865-66	298.200 rs.
1862-63	227.753 rs.	1866-67	300.428 rs.
1863-64	282.104 rs.		

Observem un creixement constant dels dispendis, amb una punta ben marcada de l'any econòmic de 1864-65, que va resultar l'any pitjor dins la crisi. És el moment de màxim tancament de fàbriques, i solucions de treball comunitari, d'aquí el fort creixement de despeses. L'any 1862-63 és una mitjana de 18 mesos, d'aquí que resulti lleugerament més baix, perquè hi ha un reajust de l'any econòmic.

Per cloure aquest breu resum de la situació de la classe obrera mataronina, potser caldria veure les dificultats, provocades per la seva escassa capacitat d'estalvi, per aconseguir comprar les eines o mitjans de treball per obtenir la seva independència.

Amb tanta misèria com envoltava el proletariat, molt ens estranya els articles de Garcia Oliver a diferents números de *Revista Mataronesa*, queixant-se de la manca d'estalvi, per part dels treballadors mataronins i catalans en general. Els refrega l'estalvi i la utilització de les caixes d'estalvi, que arriben a fer els treballadors anglesos i francesos, sobretot, com ell mateix diu, els primers. Potser s'oblida que les condicions en què es troba el treballador fabril mataroní és la mateixa en què es trobava l'anglès fa quaranta anys. Bé, de tota manera, no crec que ho fes per ignorància, ans al contrari, com esperonador cap a l'estalvi. Motiu pel qual ell va crear la seva Caixa, per procurar un ajut dins la seva misèria, mitjançant el crèdit.

El resum dels impositors de la Caixa d'Estalvis de 1865, amb la divisió per oficis dels impositors és prou aclaridora de la situació i possibilitats del proletariat: *...de 131 individuos, 15 son de clase media y superior, 23 menestrales y 93 proletarios, (36 industria fabril, 27 oficios diversos, 2 agricultores, 28 de clase sirviente).* (20)

No cal ser massa observador, per adonar-nos que el nombre d'estalviadors de la classe obrera és mínim, considerant l'elevat nombre d'elements del proletariat. Potser destacar els 28 individus de classe servent, que amb un nombre força inferior dedicats a aquestes feines, demostren una capacitat d'estalvi que ens fa suposar un més alt nivell de vida, o més baixos dispendis de manteniment o habitacle per fer-ho sota el mateix sostre que els proletaris en general.

CONCLUSIÓ

Donada la insuficiència, ara per ara, de dades precises per saber amb tota certesa les condicions de vida del proletariat mataroní, hem de recórrer al model més immediat, Barcelona, que no sempre, com hem vist, és adaptable a la realitat mataronina. Aquesta comparació duu a afirmar que cada ciutat industrial catalana mantenia uns molts diferents nivells de salari i de vida, com a primera premisa.

Arribem, però, a una sèrie de consideracions amb certes garanties. La situació econòmica del proletariat era ja força difícil tant abans com després de la crisi.

Qualsevol petita oscil.lació, en bé o en mal, feia trontollar la seva precària "estabilitat", amb més efectivitat els de caràcter negatiu que els positius, els primers actuaven immediatament sobre els activadors del descens de la natalitat i augment de la mortalitat, els de caràcter positiu ho feien amb molta més lentitud; resposta a llarg termini.

Ens trobem una classe obrera, sempre amenaçada amb l'atur per qualsevol alteració del mercat. En el nostre cas la manca de cotó, motivat per la guerra americana. O pèrdua de mercats, ja per guerres, ja per una errònia política, proteccionista o lliurecanvista, o per contraband com també succeeix en aquesta etapa. D'altres moments l'augment de mecanització, que deixava en el carrer a tot el personal substituït. No ens ha d'estranyar l'odi de l'obrer industrial als progressos del maquinisme, que traduït per ell era atur i fam, augment de l'oferta de mà d'obra i baixa conseqüent de salaris, o empobriment general.

Així, en aquesta ben anomenada "fam del cotó", davant la ja persistent precarietat econòmica dels assalariats, la manca de matèria primera amb el tancament o reducció de la jornada de treball de nombroses fàbriques i tallers dependents d'elles durà els treballadors als extrems de l'almoina pública, sopa per a treballadors en atur, emigració temporal a altres poblacions no afectades per la crisi, o a consumir els pocs estalvis, si algú podia haver-ne fet. En unes paraules: augmentar la seva misèria.

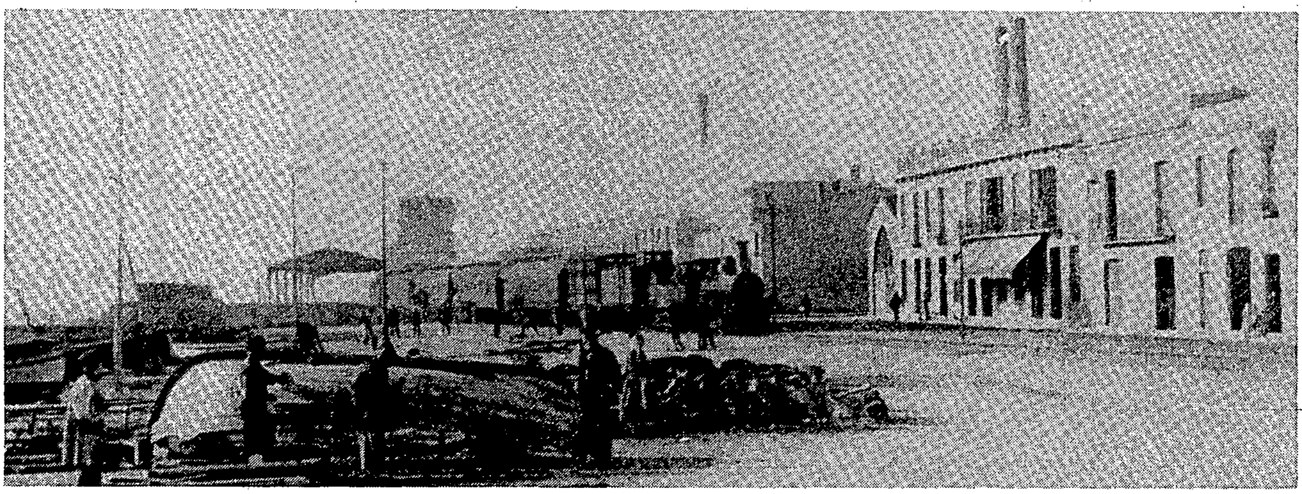

La façana marinera de Mataró (final segle XIX). S'hi aprecien dues xemeneies de vapor.

Al llarg dels documents consultats, en cap moment no he detectat queixes dels obrers, ni aldarulls per petits que siguin, amenaces, res que alterés l'ordre públic. L'única vegada que el Consistori tem que s'alteri l'ordre públic, és més per l'aspecte psicològic, que no pas per temença real, ja que el nombre d'aturats arriba a ser de prop les dues mil persones, que circulen pels carrers sense cap ocupació. (21)

Ens fem doncs unes preguntes: Estava prohibida la seva publicació? Ni el consistori en els seus plens no podia mencionar-ho? O hem de creure les paraules del comentarista de *Revista Mataronesa* del primer número de 1864, que diu que la classe obrera mataronina és *morigerada, aplicada y diligente*, o simplement veiem una classe obrera amb resignació pròpia de l'etapa senyorial, un esperar contínuament les desgràcies, com una malaltia endèmica.

Aquesta vegada la burgesia tenia l'excusa que la crisi havia estat exògena als seus interessos, però que en certa manera, en els primers moments li van permetre eliminar excedents de productes emmagatzemats a preus més alts que els habituals amb les excuses de carència de matèria primera. Alhora va servir com excusa per a pressionar davant la Corona a la segona etapa, quan el contraband francès era prou evident, per aconseguir la burgesia industrial catalana permís per comerciar lliurement amb les Antilles, com única solució per sortir de la crisi si acabava la guerra. Petició obtinguda com ratifica el Decret Reial de maig de 1865.

Així, queda clar que qui havia pagat els efectes de la crisi havia estat com sempre el més feble, el proletariat. Que ja havia i va continuar pagant amb els seus baixos salaris la mecanització de Catalunya, sense gaudir dels beneficis, però sí sofrint-ne les pèrdues.

Víctor Ligos i Hernando

NOTES

1.- LLOVET, Joaquim: *La ciutat de Mataró*. Barcelona, Barcino, 1959-1961. Vol. I, pp. 141-142.

2.- LLOVET, Joaquim: *Op. cit.* Vol. II, pp. 75-76.

3.- LLOVET, Joaquim: *Op. cit.* Vol. II, p. 22.

4.- MALUQUER DE MOTES, Jordi: *Sobre la Barcelona obrera del segle XIX.*

5.- Actes de les sessions de l'Ajuntament de Mataró, 19 setembre 1865.

6.- Idem 13 octubre 1865.

7.- Idem 5 abril 1864.

8.- *El Eco de la Costa*, 12 juny 1870, p. 396.

9.- *Crónica Mataronesa*, 9 agost 1867.

10.- MALUQUER DE MOTES, Jordi: *Op. cit.* pp. 14-15.

11.- SECO SERRANO, Carlos: *Acotaciones documentales para el estudio de la Internacional en España.* Vol. I pp. LXII-LXV.

12.- IZARD, Miquel: *Industrialización y obrerismo. Las tres clases del vapor. 1869-1913.* p.88. I del mateix autor, *La Revolución Industrial en España*, apartat "Salarios".

13.- *Revista Mataronesa*, 5 febrer 1865.

14.- *Crónica Mataronesa*, núm. 9, 1 juliol 1866, p.33.

15.- Actes de l'Ajuntament de Mataró, 27 gener 1861.

16.- Idem 11 juny 1865.

17.- CERDA, I.: *Teoría general de la urbanización...* amb l'apèndix "Monografía estadística de la clase obrera de Barcelona de 1856". Vol. II, p.657.

18.- *Diari de Barcelona*, 26 novembre 1861. pp. 10762-10763.

19.- Actes de les sessions de l'Ajuntament de Mataró, 9 novembre, 9 desembre, 10 desembre, 19 desembre 1864.

20.- *Revista Mataronesa*, 18 març 1866.

21.- Actes de les sessions de l'Ajuntament de Mataró, 19 desembre 1864, 5 abril 1865.

Francesc Costa, Premi Iluro l'any 1981 pel seu treball sobre la premsa mataronina, investiga actualment el segle XIX. Avui ens parla de la cultura obrera i d'uns fets concrets, l'anticlericalisme que en les classes populars es denota al primer terç del segle XIX i que s'expressa molt clarament l'any 1835 amb la crema dels convents, i del matrimoni civil.

El treball té el propòsit d'insinuar la panoràmica d'alguns aspectes de la cultura proletària de Mataró en els inicis i conformació de la societat liberal i del capitalisme, tema sobre el qual està investigant i que es proposa de tractar més extensament en una altra oportunitat, en la què les afirmacions que avui fa rebran el suport documental indispensable.

CULTURA DE LA FÀBRICA
Anticlericalisme i matrimoni civil al segle XIX

A la dècada dels anys quaranta del segle XIX un membre del sindicat de teixidors que s'acabava de fundar a Mataró envia, a uns companys de Vic, una carta on explica la situació de la seva lluita amb els fabricants; aquests: *no an encontrado medio alguno que bajarse bajo nuestros pies y decir que ya aumentarían las piezas y que sobre todo dásemos permiso para poder abrir las cuadras, pero como nosotros ya teníamos a todos nuestros hermanos socios colocados, éramos sordos a sus reclamasiones*. Es manifesta en aquest text un llenguatge nou, producte del sistema de relacions polítiques i socials que s'està construint, quan burgesos i proletaris reemplacen la vella estructura estamental de l'absolutisme. Assistim, i ho expliquen les paraules i els conceptes que emergeixen, a l'aparició de noves conductes que indiquen les transformacions en els vincles de relació dels grups socials. Nous significants vénen a l'auxili de nous significats.

Ens interessa aquesta atmosfera que neix, i les imatges en què es va configurant la cultura dels treballadors: la cultura proletària entesa com un llenguatge que tradueix el sistema de valors que identifica el grup. En el seu origen hi trobem la fàbrica, centre també de producció simbòlica, i principi de les relacions socials que inaugura la industrialització. Sense oblidar els aspectes fonamentals de la vida quotidiana de les classes populars: casa, menjar, vestir i educació, elements claus en la conformació d'una mentalitat en aquells temps difícils quan els proletaris havien de lluitar per fer-se amb els elements indispensables de la vida, per a l'estricta supervivència.

D'aquí en naixerà la fraternitat sindical reivindicativa que els unirà enfront de les classes oposades. Fraternitat que té les seves arrels en el passat, en les ideologies tradicionals, i que pugna amb l'individualisme "nou", teòric i pràctic, de la burgesia liberal. Les dades relatives a Mataró són escasses, però n'hi ha suficients per a fer parlar aquella cultura del silenci. D'un silenci obligat, incòmode, perquè aquí i allà trobem indicis documentals que ens permeten d'anar seguint el fil d'una veu. El fil dels teixidors.

Un dels elements sobre el qual s'ha de reflexionar és el llenguatge, on trobarem els signes d'una mentalitat nova, encara que en els seus orígens no ens ho sembla tant. Perquè darrera les paraules clau hi ha la retòrica cristiana traduint significats de classe, i de lluita de classes. A Mataró els proletaris s'anomenaven entre ells "germans", i les tasques de solidaritat dins el grup assolien nivells notables, buscant feina a obrers acomiadats a d'altres poblacions. Conceptes com "constància", "sofriment", "prudència", relatius a la pròpia lluita reivindicativa també es refereixen a aquell món simbòlic heretat. De la mateixa manera els fabricants són l'encarnació del mal absolut: "els ene-

mics", "els adversaris", "els amos", etc., termes que manifesten la confrontació radical menada per aquells que, com diuen els clàssics, no tenien res a perdre, i que arribava a les amenaces contra les persones i la producció.

La utopia cristiana del demà venturós és present en una frase simptomàtica, escrita per un proletari mataroní: *llegará un día en que brillaremos con nuestra unión y entonces lograremos el fruto de nuestras fatigas*. Resum de les esperances dels que no tenien futur, aliment espiritual trobat en la retòrica.

Aspectes que mostren l'entramat ideològic d'un moviment que neix encara sota les formes de consciència, i algunes conductes, i reproduint el que s'ha anomenat la "cascada del menyspreu", sistema de divisió en categories propi de la societat estamental. D'aquesta manera els treballadors del tèxtil es dividien en estrats d'especialització que es menyspreaven mútuament, i a Mataró hi va haver algun tipus de crisi en aquest sentit.

En contacte amb el procés polític liberal i la industrialització, la classe obrera anirà evolucionant, formant progressivament una ideologia depurada d'aquelles adherències del passat. I a la vetlla del Sexenni Democràtic els sectors avançats de l'obrerisme mataroní ja disposen d'una veu pròpia. Dels diversos aspectes que la formen ens interessa ara la gènesi d'un: l'anticlericalisme.

L'ANTICLERICALISME

A Mataró les primeres manifestacions d'anticlericalisme es produeixen durant el Trienni Liberal, i l'enderroc, per part de l'Ajuntament, del convent dels caputxins és la manifestació més espectacular de l'ambient hostil als frares. En aquells moments l'animositat anticlerical era protagonitzada per la burgesia il.lustrada: comerciants i fabricants.

La repressió absolutista posterior, que comptarà a Mataró amb la participació activa del clergat, i la intransigència dels caputxins, anirà fent aparèixer un anticlericalisme qualitativament distint: als liberals ara s'hi afegeixen els proletaris i els jornalers desocupats del camp. Per aquests sectors no es tractava d'un anticlericalisme doctrinal, era la passió que l'orientava, la identificació dels frares amb l'enemic: el que no treballa, que cobra impostos, que reprimeix i té poder.

Al llarg dels anys trenta les manifestacions d'irreligiositat es van fent més manifestes, fins la

La crema dels convents (1835) — Gravat de l'època

catarsi col.lectiva dels esdeveniments de 1835: la crema del convent dels caputxins, i el desallotjament del dels carmelites, que mostren l'arrelament del sentiment anticlerical en les masses populars. Contra versions tradicionals que expliquen aquells fets com la resultant d'uns moments de passió protagonitzat per forasters, cal afirmar, com demostra la documentació, que els protagonistes eren de Mataró, i que l'animositat contra el clergat era estesa de molt de temps abans, anys, fins i tot.

Contra el clericat, és cert, però a vegades contra la religió. En un procés inquisitorial recentment exhumat se'ns mostra alguns aspectes de l'heterodòxia a Mataró l'any 1791 (1). Però sota el regnat de Ferran VII també hi ha mostres de la dissidència religiosa que manifesta l'ateisme marginal d'un sector de les classes populars.

El sindicalisme que neix a l'escalf de la industrialització serà oficialment religiós, i més dedicat a la "praxi" que no a l'elaboració d'una teoria, cosa que el debilitarà davant els embats polítics i ideològics dels liberals. Al ferment popular anàrquic de caràcter anticlerical li donarà cohesió i estructura el republicanisme federal. L'èxit dels republicans és l'èxit de l'anticlericalisme, un dels seus elements distintius. Els proletaris, identificats amb aquest corrent ideològic en el període ante-

rior de la Revolució de Setembre de 1868, manifestaran així el seu rebuig a les institucions dominants, i la pràctica de les actituds laiques serà una de les conseqüències de la nova situació política.

EL MATRIMONI CIVIL

El monopoli que tenia l'Església Catòlica de casar va ser trencat a conseqüència dels postulats ideològics de la Revolució de Setembre. Foren sobretot els republicans, que reivindicaven l'Estat laic, que hi varen contribuir. El dret a casar-se pel civil el regula la llei de 18 de juny de 1870, de curta durada ja que va ser derogada durant la Restauració.

Abans de la promulgació de la llei ja s'havien produït matrimonis civils a Mataró. La primera notícia que tenim en aquest sentit és de l'Ajuntament de majoria republicana quan el 12 de febrer de 1869 acorda, per 11 vots contra 2 la següent proposició: *El matrimonio civil quedará establecido en esta ciudad desde el dia primero del prócsimo mes*. La iniciativa era del republicà J. A. Rabella, que havia estat secretari de la Junta Revolucionària. Per a fer ús del matrimoni civil l'Ajuntament obligava els interessats a comprometre's a tenir en compte allò que dictaminessin a aquest respecte les Corts Constituents, com havia estat dut a terme a Tortosa, Gràcia i a Reus, ciutat capdavantera en aquest tema.

Una vegada establert el matrimoni civil no hi va haver massa empentes, i només trobem dos únics matrimonis registrats en el període de provisionalitat, de 1869-1870. El 6 de juny de 1869 publicava "Crònica Mataronesa" un anunci fent saber que Ramon Ricart i Rosa Serra es volien casar pel civil, i que en cas que algú conegués algun impediment ho fes saber en el termini de quinze dies. L'acta matrimonial ens dóna els detalls del casament:

Número uno. En la ciudad de Mataró a los veinte y cinco de Junio de mil ochocientos sesenta y nueve. Ante D. Francisco Rafart y Poy, oficial del Registro Civil nombrado por el Ayuntamiento de la misma, han comparecido Ramon Ricart y Anglada de edad cuarenta y nueve años, de oficio tegedor, natural y vecino de la presente, hijo lejítimo de José Ricart y Andreu, natural de Vich y vecino de esta ciudad y de Catalina Anglada, natural también de Vich y vecina igualmente de la presente, viudo en primeras instancias de Rosa Rumañá y Susalba, fallecida en esta ciudad en treinta y uno marzo de mil ochocientos sesenta y cuatro; y Rosa Serra y Rumañá de edad treinta y cuatro años, trabajadora de fábrica, natural y vecina de la presente, soltera, hija legítima de Miguel Serra y Pera y de Antonia Rumañá y Susalba, natural el primero de Canet y la segunda de San Celoni y vecinos ambos de esta, al objeto de contraer matrimonio civil; y fijado en cinco del corriente mes de junio en los afueras de las puertas de estas Casas Consistoriales por el término de quince dias el anuncio de este enlace y asimismo en seis del propio mes en el periódico de esta ciudad titulado Crónica Mataronesa sin que se haya presentado reclamacion alguna en contra del mismo proyectado matrimonio para el cual no ha debido pedirse el consejo paterno en la forma que prescribe el artículo cincuenta y nueve del proyecto del Código civil o sea su libro primero presentado a las Cortes por el Exelentisimo Señor Ministro de Gracia y Justicia por haber muerto los respectivos padres y abuelos de ambos contrayentes, y no habiendo tampoco denunciado impedimento alguno durante el tiempo en el edicto señalado ni posteriormente en su virtud el infraescrito Oficial del Registro civil a presencia de los contrayentes y de los dos testigos suscritos leyó en alta voz el articulo cinquenta del citado proyecto del primer libro del Código civil y preguntó a aquellos si permanecian en la resolución de contraer matrimonio. Habiendo contestado afirmativamente, interrogó acto contínuo a Ramón Ricart y Anglada si queria por su esposa a Rosa Serra y Rumañá y a esta si tomaba por marido a Ramón Ricart y Anglada; y habiendo también contestado los dos afirmativamente, a nombre de la ley declaró que quedaban unidos en matrimonio legítimo e indisoluble, estando obligados a ratificarlo en la forma y con las solemnidades que la legislación estableciese definitivamente caso de ser reformado dicho proyecto de Código civil, lo que prometieron verificar, y se procedió a estender la presente partida de matrimonio, que no firman Ramón Ricart y Anglada ni Rosa Serra y Rumañá por haber espresado no saber, verificándolo Mauricio Roca y Claret y Francisco de Asis Agell y Sularí el primero de cuarenta y cinco años de edad, de oficio tegedor y vecino de la presente, y el segundo de treinta y nueve años, de oficio carpintero y vecino también de la misma, testigos a dicho acto presentes, quienes afirman conocer a los contratantes.

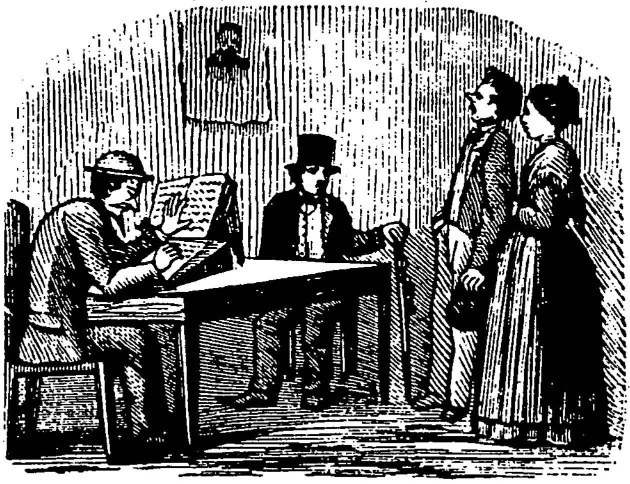

Escena de matrimoni civil — Gravat, segle XIX

La segona acta matrimonial repeteix els mateixos elements retòrics, informant que els contraents eren *Ygnacio Salvá y Ximenez, de edad cuarenta y un años, de oficio tejedor de lonas, natural y vecino de la presente, hijo lejítimo y natu-*

ral de Juan Salvá y Bigas, natural y vecino de esta, y de Semproniana Ximenez y Clavell, natural y vecina también de Mataró, viudo en primeras nupcias de Cristina Berengué y Casanovas fallecida en esta ciudad a los cinco dias del mes de Junio de mil ochocientos sesenta y ocho, y Antonia Berengué y Montseina, de edad treinta y ocho años, de oficio costurera, natural y vecina de la presente, viuda en primeras nupcias de José Canals y Torrilló, fallecido en esta ciudad a los nueve de julio de mil ochocientos sesenta y siete, hija legítima y natural de Juan Berengué y Ortolí y de Olegaria Montesina y Lara, natural el primero de esta ciudad, y la segunda de La Mata obispado de Orihuela.

Es varen casar el dia 16 d'octubre de 1869, i els dos testimonis eren: *Ygnacio Ambrós y Lastortas y Juan Gou y Marqués, el primero de cincuenta y ocho años de edad, de oficio tejedor de lonas y vecino de Mataró, y el segundo de cincuenta años de oficio tejedor de lonas y vecino de Mataró.* (2)

Tot i la base estadística mínima que ens ofereixen aquests dos casos, informen d'una tendència naixent de la cultura obrera, i proporcionen algunes dades interessants. En primer lloc la constatació que, llevat d'un, que és fuster, i d'una costurera, les altres sis persones pertanyen al proletariat tèxtil, cosa que ens mostra que varen ser aquests sectors els capdavanters en la pràctica de nous models de relació social.

La qüestió del matrimoni civil és simptomàtica: eren els republicans, burgesos reformistes, més o menys radicals, qui ho tenien com a reivindicació política, però varen ser els proletaris els que varen fer efectiu a la pràctica l'ús d'aquesta llibertat. Els burgesos republicans continuaven casant-se per l'Església, utilitzant els elements propis de la seva cultura tradicional per a totes aquelles cerimònies amb un pes social important. I això era una actitud generalitzada: Pere Anguera, en els 16 matrimonis que comptabilitza a Reus l'any 1868, informa com tots eren formats per gent proletaritzada i practicants de treballs artesans: teixidors, jornalers, ferrers, boters, pagesos, cadiraires, etc. (3).

La personalitat dels que es casen ens mostra l'endogàmia circumstancial dels teixidors, es casen amb qui tenen a mà, i el fet de considerar el matrimoni com una exigència de la vida quotidiana. En el primer matrimoni un vidu es casa amb una neboda de la seva muller, i en el segon un vidu es casa amb una cosina vídua de la seva muller. Tot això fa evident una realitat simple: per a les classes populars l'amor, la selecció amorosa, era un luxe, o matèria de les novel.les i fulletons realistes que en aquells anys tant èxit tenien.

Un altre element important és la presència de Maurici Roca com a testimoni. Aquest era el líder més important de la "Societat de Teixits", organització dels treballadors dels teixits i filats que va tenir un paper tan important en la vaga general de 1855. Roca també va destacar anys abans, en la dècada moderada, com a capdavanter de les reivindicacions dels drets dels obrers de Mataró. I en el moment d'aquests fets, el Sexenni Democràtic, pertanyia al "Cercle demòcrata-Republicà d'Instrucció i Propaganda", i havia estat membre de la Junta Revolucionària de 1868, la provisional i definitiva. Prestant suport amb la seva presència a aquest matrimoni civil, Maurici Roca ens indica el tombant ideològic experimentat per la classe obrera. I la seva activitat política fa evident el lligam estret entre proletaris i republicans que a la vetlla de la Revolució de Setembre s'havia produït.

Serà durant aquests agitats sis anys quan, sota els aires renovadors del sindicat de la "Unió de les Tres Seccions de Vapor", i la influència de la Primera Internacional l'obrerisme en general, i en aquest cas el mataroní, arribaran a un nivell de cohesió interna, orgànica i ideològica, que els permetrà d'afrontar dures lluites reivindicatives, i d'altres de polítiques on es tractava de demostrar la força del sindicat. Com ho és la vaga contra els esquirols de novembre de 1872, quan es va intentar de cremar la fàbrica tèxtil de Baladia i Sala, al carrer de Sant Agustí.

Francesc Costa.

NOTES:

1.- GIMENEZ I BLASCO, Joan: "El procés inquisitorial contra Joan Antoni Escolà, veí de Mataró". *Cingles*, núm. 48 (març 1983).

2.- AMM. Caixa 232. Llibre registre de matrimonis civils.

3.- ANGUERA, Pere: *La burgesia reformista*. Reus, 1980, pp. 172-175.

Un ex-vot mariner del Maresme és analitzat per Màrius Armengou i Schuppisser, investigador que estudia la problemàtica de la marina catalana del segle XIX. El treball és especialment interessant per les dades que aporta.

APUNTS D'UN EX-VOT NEGRER DEL MARESME

(...)

PAU.— ¡ Mireu que un cop jo per punt
vaig tombá un crucero inglés !
¡ Jo per punt, no miro res !

(S. Pitarra, *Los Pescadors de Sant Pol*, acte I, escena XI)

La participació activa dels mariners del Maresme en el comerç de negres al segle XIX no es limità solament a un grapat de fets aïllats a tall d'anècdota. Els treballs de recerca duts a terme actualment estan aportant dades fonamentals que permetran als historiadors i estudiosos del tema la possibilitat de conèixer amb un criteri objectiu el veritable paper que acompliren en una extensa escala de valors de participació alhora que llur incidència en el context del moment (1). En el cas que ara tractarem aquesta no degué ser de gaire volada, com tindrem ocasió de veure, i si no arriba a ser per un esdeveniment purament cultural és ben cert que no en tindríem notícia.

L'obra que tenim en estudi pertany compositivament al grup d'ex-vots mariners que podem classificar d' "ofici". Un tipus de pintures, la majoria aquarel.les, que adopta estructuralment un seguit de variants sobre un esquema model. Dividits formalment en tres registres —cel, aigua i text— van prescindint paulatinament de les imatges invocatòries tradicionals tendint a una gradual profanitat. A la vegada constatem una similitud amb les pintures del gènere. És claríssim que pel sol fet que moltes d'aquestes pintures anessin destinades a decorar les llars d'armadors i capitans, es tingués un interès especial en llur efecte "propagandístic". Una mena de contemplació autocomplaent.

L'ex-vot del *Bayhano* és una aquarel.la anònima de 42 cm x 56 cm (amb marc) en bon estat de conservació i que es custodia actualment al Museu Marítim de Barcelona. El fet que s'hi descriu és molt peculiar ja que la cautela a no descobrir allò que l'oferent sap estreny la redacció del text. Diu literalment:

"D.N.V.R.C. Ex-voto de Ventura Riera. Hoy dia 22 de Ocbre. de 1846, estando el falucho Bayhano su capitán D.B.V.R., el 2º. D.G.V., el 3º. D.M.S., en latitud 5° 56'N y long. 10° 12'E del meridiano de Cadiz y á las 8 de la mañana se avistó el vapor de guerra inglés Ydra distancia 14 millas, viento 110 y conocimos que nos perseguía. Todo el dia lo tuvimos á la vista. A las 6 de la tarde con poco viento estando dicho vapor á la distancia como 2 millas fué cuando quebró la rueda de estribor y al cabo de 1 hora el viento nos favoreció y ayudados de la oscuridad de la noche pudimos escapar de tal invencible contrario".

En definitiva il.lustra la persecució de la qual és objecte un falutx de bandera brasilera per un vaixell anglès mixt de vela i vapor dels que exercien el control de la "trata" a les costes occidentals africanes amb base a Serra Lleona. El falutx, amb l'amenaça de veure's encalçat, ordí un estratagema per tal d'enganyar el seu enemic. Davant

la difícil situació optà per llançar al mar tota mena d'objectes que poguessin fer malbé la part més vulnerable del contrari i que eren evidentment les rodes de paletes (2).

El tractament formal de l'aquarel.la és del tot convencional si bé hi podem fer alguna breu consideració que li atorgui un estil propi. Evidentment el pintor, com a la majoria d'aquests casos, no havia estat testimoni directe del fet. Es tracta doncs, d'una versió totalment subjectiva. Habituat a representar un munt d'imatges viscudes per altres, comportava prèviament a fer-ne algun esbós. El coneixement gairebé modèlic de les particularitats pròpies de la navegació de vela converteix més els quadres en veritables models navals que en reflexions pictòriques. L'encarcarament del vaixell anglès només pot ser contrarestat per la precisió dels trets dels obencs, les eixàrcies o les burdes. Ben mirat, ambdues embarcacions es redueixen a meres siluetes retallades en el fons i si bé estan escenogràficament relacionades, es podrien aïllar l'una de l'altra sense por de trencar la unitat compositiva. A l'hora de tractar el color observem un ús excessiu de les tintes arribant a una saturació global. El pintor ha acudit al color per aconseguir realment una il.luminació. Amb tot, però, hi ha un matís que ve a trencar l'equilibri de la composició: es tracta dels dos rems situats obliquament en primer pla, i que per llur posició vénen a assolir un protagonisme tàcit. L'agusament visual provocat pel que en podríem dir nus de tensió té el seu origen en el gran nombre de línies corbes i diagonals que convergeixen en aquell punt.

Té certa lògica que dels ex-vots mariners de tema negrer que hem tractat en altres ocasions, només el del *Bayhano* hagi estat un xic divulgat i comentat. La raó sembla elemental ja que dels que hem vist és l'únic que aparentment romangué en el lloc per al qual fou realitzat: un santuari mariner. Dèiem aparentment perquè si bé no hi ha una constància documental fefaent que l'esmentat ex-vot hagués format part de la munió de presentalles del santuari de la Mare de Déu de la Cisa, tant Artur Masriera com Lluís Guardiola o José Ma. Martínez-Hidalgo el consideren en llurs estudis com a procedent de l'església premianenca. Si a tot això afegim que al Museu Marítim no hi ha fitxa d'aquesta obra seguim tenint un dubte. Altrament, a l'inventari manuscrit dels ex-vots de la Cisa que redactà Agustí Rosés l'any 1932 no hi figura el del *Bayhano* (3).

Els autors que han fet esment del referit ex-vot ho han fet, però amb un tractament marginal i anecdòtic del contingut. Els ha interessat més fer comentaris de caire moralitzant. L'obra de Masriera té un fet d'especial interès bàsicament en la transcripció del text de l'ex-vot que hi reprodueix i que difereix en un matís del que nosaltres hem estudiat més amunt. Fixem-nos-hi bé. Escriu Masriera: " (...) Ex-voto de Ventura Riera (a) El Moreno. Hoy dia 22 de Ocbre. de 1846 estando el falucho..." (4). La resta fins al final és la coneguda. És curiós doncs, que sense que en aparença en sapiguem la causa —per bé que podem intuir-la— a continuació del cognom del negrer hi afegeix un malnom que d'altra banda li escau del tot. Una minúcia que permet fer més d'una suposició.

Si bé Amich y Bert tractà breument el tràfic de negres associat a noms catalans bo i fent menció del nostre ex-vot al qual batejà del Bayhamo (sic), tant el seu comentari com la prosa emprada tenen, al nostre entendre, un valor intranscendent (5). En canvi Guardiola i Prim, en el capítol dedicat al santuari de la Cisa de la seva inestimable monografia sobre Vilassar fa un breu comentari de l'ex-vot del *Bayhano* en el qual és bo observar altra vegada una minúcia en la corresponent transcripció del text. Diu exactament: "(...) També és digne d'esment un ex-vot, podríem dir anònim, ja que només portava les inicials V.R. ..." (6). En realitat no queda prou definit a quin anonimat es refereix, ja que el nom i el cognom de l'oferent queden prou clars en el quadre alhora que implícita i identificable la procedència. Tal vegada en Guardiola prengué la determinació de no posar ningú en compromisos inútils malgrat el temps escolat. De qualsevol manera si observem l'escriptura de propietat del *Bayhano* podrem comprovar que no solament fou construït a les drassanes de Vilassar, sinó que el seu únic propietari també era d'aquesta vila i damunt, de cognom ben corrent (Arxiu Municipal de Mataró. Fons de Protocols Notarials. Escrivania de Marina. Notari Antoni Simon. Volum 1845-46, Fol.42-17/3/1846. Informació comunicada amablement per en Joaquim Llovet).

La darrera vegada que s'ha tractat públicament del tema del *Bayhano* ho ha estat en un article periodístic de José Ma. Martínez-Hidalgo (7). I hem de confessar una petita sorpresa. En efecte, si l'autor de l'article disposa de l'obra que en aparença se suposa original, ¿per què doncs, es limita a reproduir el text del llibre d'en Masriera en el qual li hem vist afegir el malnom de "El Moreno" ?. És evident, i ho hem pogut verificar, que aquest afegitó no hi és a l'aquarel.la del Museu. Una decisió significativa que no deixa d'estranyar-nos. Tenint al seu abast l'obra real es recolza en un text de segona mà, la qual cosa no fa sinó afegir desconcert a l'hora de treure'n conseqüències.

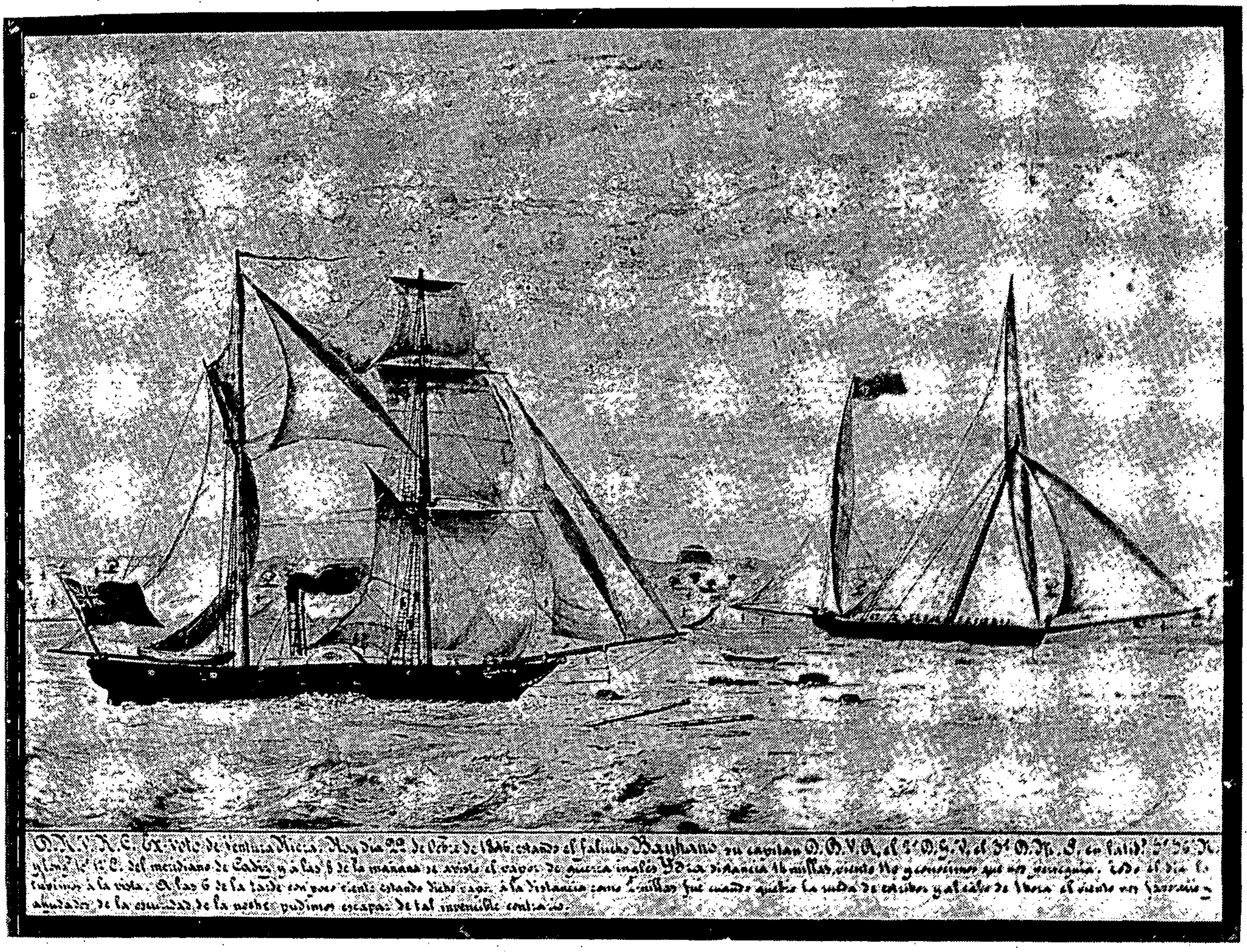

Ex-vot del *Bayhano* — Museu Marítim de Barcelona

És particularment suggestiu prendre en consideració l'actitud d'un individu que, davant d'una situació moralment punible, pugui invocar la intercessió sobrenatural. Una situació d'ambigüitat que recolza en la devoció de caire popular sorgida al redós familiar de la comunitat marinera. Evidentment, però, que hi podem entreveure un tàcit sentiment de culpabilitat darrera de l'oferiment en si, alhora que un fingit propòsit d'esmena. En el nostre cas la manca de transparència en el redactat del text —ho hem dit abans— il.lustra òbviament la dita popular del "pecat amagat és mig perdonat". D'altra banda, la fidelitat de l'esmentat ex-vot com a fet provat és força precisa. En efecte, les discordances cronològiques i de posició entre aquest i les anotacions del llibre de bitàcola del creuer anglès *HMS Hydra* són susceptibles tan sols de lleugeres correccions. El capità anglès H.B. Young registrà el fet com ocorregut dos dies abans, és a dir el 20 d'octubre de 1846 entre les 8.15 del matí i les 7.50 del vespre a les coordenades geogràfiques 5° 48' Lat. N i 4° 24' Long. E del meridià de Greenwich (8). Sembla evident doncs, que l'acompliment d'unes pautes de conducta en el marc de la col.lectivitat és del tot prioritari respecte de la possible imprecisió de les dades de l'ex-vot.

L'escena del veler encalçat per un vaixell de rodes degué convertir-se en un malson pels negrers i n'és la prova el fet d'haver-la trobat representada a tres dels quatre ex-vots d'aquest tema que hem pogut estudiar (9). Ultra això, fou també un incident indispensable a moltes narracions de tema negrer per la seva component "purificadora". Amb més o menys grau podem constatar la presència de "carboners" (10) no solament a la narrativa francesa o anglo-saxona, sinó també a la castellana i catalana del XIX (11). Pot servir-nos d'exemple en Josep Pin i Soler (1842-1927) quan il.lustra un passatge de la seva novel.la *Jaume* (1888) amb la captura fallida d'un pailebot negrer a la manera del nostre *Bayhano*. A la narració de l'escriptor tarragoní, el desenllaç també es resol favorablement al negrer mercès a l'astúcia del patró que no dubta en fer servir "quatre canonets

de bronze muntats prop del trinquet" a la vegada que promet a sant Antoni "un *Mal Genio* de plata si per cas lo salvava a ell i el càrrec; un *Mal Genio* de fusta si només li salvava la pell, i mil malediccions abans de morir si el vapor los aixarpava, perdent-ho tot bous i esquelles".

Màrius Armengou i Schuppisser.

NOTES

1.- Al marge dels treballs introductoris de Jordi Maluquer o de Miquel Izard, hem de veure de bon grat tasques com la que du a terme Josep Ma. Fradera i Barceló aprofundint gradualment en la perspectiva històrica del tema. De la importància que l'afer de la "trata" assolí en altres països del continent n'és una clara evidència la reunió d'experts que es preveu celebrar a Nantes l'any 1985.

2.- Aquest inconvenient afegit a la pesada maniobrabilitat i al limitat angle de tir que li permetien descriure les rodes foren entre altres, els desavantatges tàctics que feren decidir l'Almirallat a calcular la progressiva substitució dels vaixells de rodes pel nou disseny de turbina d'hèlice a partir del 1852.

3.- Aquesta relació dipositada al Museu Municipal del Masnou em va ser comunicada gentilment pel seu director Lluís Galera.

4.- *Oliendo a brea. Hombres, naves, hechos y cosas de mar de la Cataluña ochocentista*. Barcelona, Ed. Políglota, 1924.

5.- *Mascarones de proa y exvotos marineros*. Barcelona, Ed. Argos, 1949.

6.- *Sant Joan de Vilassar, (Història i Geografia de la comarca vilassanesa i del Maresme)*. Vilassar de Mar, 1955.

7.- "Pinturas sobre tablas, ex-votos marineros", *La Vanguardia*, 8/9/1973.

8.- Devem a la gentilesa del Sr. Ware del National Maritime Museum l'obtenció d'aquestes dades extretes del Public Record Office, London.

9.- L'altre incident veritablement temut pels capitans negrers a l'anomenada "travessia intermèdia" era la mar calma. En efecte, un retardament imprevist posava en perill la sobrevivència a bord. Una eventualitat d'aquesta mena és la que degué turmentar el capità del *Saphir*. Encara que allunyat del nostre context —les notícies de l'existència d'ex-vots negrers són, per altra part, ben comptades— aquest ex-vot del 1741 i que es pot contemplar a la catedral de La Rochelle (Charente-Maritime) és de factura senzilla figurant-hi un vaixell de tres pals en una mar de bassa d'oli. Sobre el pont, negrers i esclaus invoquen l'ajut d'un Sant Salvador aureolat del típic "ou ferrat" nebulós.

10.- Nom familiar dels vaixells de vapor.

11.- Evidentment el tema del comerç d'esclaus abasta gèneres literaris tan diferents com la poesia i el teatre, la novel.la o l'assaig. La tradició narrativa té els seus precedents demostratius ja a l'Anglaterra de Jacob II o a la França de Lluís XV arribant encara als nostres dies de la mà dels moderns mitjans de comunicació. En podríem parlar en detall quan sigui el moment.

—VIATGERS DEL SEGLE XVIII— AL MARESME

7.— JOSEPH BARETTI (1)

Linaz o Linarez [Llinars], 31 d'octubre 1760, a la nit.

... ...

"Vàrem deixar Barcelona una mica més tard de la una; baixàrem a la porta i els duaners ens tingueren confiança i això ens estalvià l'enuig de veure els nostres equipatges en desordre. Hom diu en diferents itineraris d'Espanya, que els viatgers són tractats d'una manera insolent pels duaners, els quals, si molt convé, agafen amb amenaces allò que no haurien de prendre; però sigui el que sigui el que pogués haver passat antany, jo puc afirmar, ara, tot el contrari per la meva pròpia experiència en cinc duanes espanyoles: Badajoz, Toledo, Madrid, Saragossa i Barcelona. Les nostres mules no paren de trotar ni de galopar; fins a les sis no hem arribat a aquest poble de Linaz [Llinars]. Tota la contrada per la qual hem passat és bonica, plena d'aviram i de porcs, i habitada.

Amb cinc hores recorreguérem poc menys de set llegües. He d'explicar-vos com s'ho manegaven els nostres dos mulaters en aquest viatge. Un d'ells seu al pescant, no pas per sostenir les regnes ni les brides, puix que no formen part dels arreus dels animals, sinó per xurriacar-los amb un fuet molt llarg i cridar i vociferar i espantar-los i fer-los córrer endavant, mentre l'altre fa la mateixa cosa a peu com un desesperat. Cada mula ha estat familiaritzada amb el seu nom a còpia de garrotades; així és tal com jo ho he vist; i resulta sorprenent de comprovar com cada animal és obedient a les veus dels conductors i amb quina promptitud s'atura o força el pas i s'adapta al dels altres tan bon punt se li ho mana.

Després d'haver gaudit del seu seient durant més o menys una milla o milla i mitja, el tipus del pescant baixa d'un salt i el seu company s'hi enfila, d'un bot, amb tanta agilitat que faria honor a un gat. Aquest exercici alternat el faran tot el viatge.

Ambdós conductors porten un gec i unes calces primes i guarneixen llurs peus amb sandàlies catalanes, les quals consisteixen en una peça de cuir embolcallant el peu i lligada sobre el turmell, cosa que sobta qui no està avesat a veure-ho.

Caminaré molt poc per França si els d'allà van cada dia al mateix pas que els d'ací aquesta tarda i tindré, és clar, molt poca cosa per a escriure, puix que qui corre al lloc de caminar no pot veure gaire, ni que tingui els ulls d'Argus.

Ací tens els noms de les mules: *Roxa, Fea, Mohina, Parda, Chica, Raposa*".

(1) BARETTI, Joseph,: *A Journey from London through England, Portugal, Spain and France,* IV (Londres 1770), carta LXXVIII. Per excepció publiquem aquest fragment de carta per haver estat escrita des de Llinars, als límits del Maresme.

Traducció de Joaquima Ximenes.

DOCUMENTACIÓ

La commemoració del tercer centenari de la publicació del *Fénix de Cataluña* ha donat a conèixer la persona de Narcís Feliu de la Penya i la seva època.

Encara que Narcís Feliu de la Penya era barceloní, la seva família paterna era originària de Mataró. Els Feliu de la Penya eren pagesos benestants. Llur casa pairal a la Penya —o les Penyes, o les Espenyes— donà nom propi a la mateixa família.

La casa existeix encara avui, Can Sisternes, al carrer de Sant Simó.

L'inventari que tot seguit publiquem, del fons d'inventaris del Museu Arxiu de Santa Maria, transcrit per Joan Giménez i Blasco, ens explica com era el Casal dels Feliu de la Penya l'any 1622, a la mort d'Antic Feliu, probablement avi de Narcís Feliu de la Penya.

INVENTARI DELS BÉNS D'ANTIC FELIU DE LA PENYA (1622)

Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam.

Inventarium receptum de hereditate et bonis que fuerunt Honorabili Anthici Feliu de la Penya quondam agricola ville de Matarone. Receptum per domina Yolantem Feliva vidua relictam dicti quondam Anthici Feliu pro conservatione dotis et aliorum iurium in dictis hereditate et bonis competentium.

Die trigesimo mensis Dezembris anno a nativitate Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo secundo, in villa de Matarone et intus domum dicti quondam Anthici Feliu deffuncti.
Primo Tota aquella casa dita den Feliu de la Penya, situada en dita vila de Mataró, amb sa exida al darrera, dins la qual fonch trobat lo seguent:
Item en lo portal major las portas novas de alba, ab son pany clau y tancadura.

En la entrada de dita Casa
Item duas cadiras comunes, guarnides de cuyro, usadas.
Item una bota de quatre carregas, plena de vi del camp.
Item en la paret penjadas y ha una dotsena entre plats y platas, terra blanca y obra de pissa, y en un scudeller un poch de vidre.
Item en la ayguera un scudelleret petit ab un poch de vidre de servici y plats de obra de pissa.

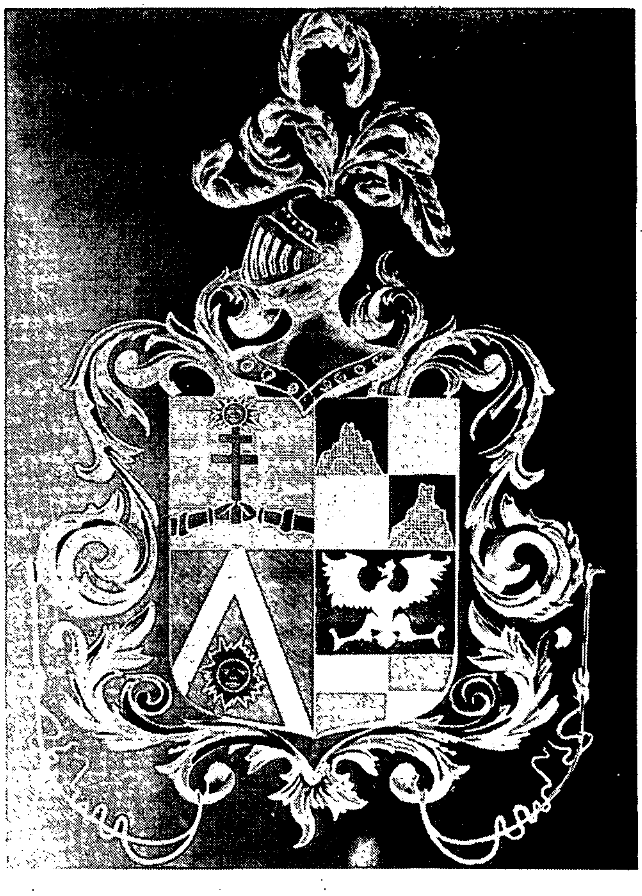

Armes dels Feliu de la Penya — Can Sisternes - Mataró
Fotografia M. Casanellas i M. Gasull

En lo studi, trau porta en la entrada y finestra al carrer:
Item un boffet de alba usat.
Item dos banchs de sala usats.
Item dos alfavias grans.
Item una cadira spallada.

En lo celler, trau porta en dita entrada:
Item dos cups ja vells, ab un brescat.
Item dos premsas, la una ab banch de pedra y laltre de fusta usada.
Item sinch botas de cadira, que entre unas compensant ab altres, son de vint y huna poch mes ho manco, y una altra de tinensa de deu carregas totas plenas de vi claret.
Item una bota de una carrega, ab vi blanch.
Item una de dos carregas buyda.
Item tres parells de portadores usades.
Item un ambut usat.

En la cuyna, trau porta a la dita entrada:
Item una pastera de tomba usada.
Item un taula rodona molt usada.
Item una taula scont molt vell.
Item duas calderas, una gran y laltre xica, usades
Item una olla de aram usada.
Item una copa de aram bona.
Item una scalfador y cassa de aram molt vells.
Item en lo scudeller... ollas bonas y dolentas.
Item en lo scudeller gornit de scudellas platets y platas, obra blanca y blava, y alguns plats de foch penjats.
Item en lo allar uns clamastres ab cadena.
Item uns ferros de foch, uns de grans, altres de xics.
Item dos ats de ferro, un de gran y altre de xic, usats.
Item un morter de courer ab sa ma.
Item unas llevas ab un casso dolent.
Item una pala y enllardador.
Item quatre banques de seura usadas.
Item una cadira de cuyro usada.

Testes sunt Petrus Paulus Simon sartor matarone et Salvator March studens gramaticae de Caneto Matarone habitator.

De inde vero die vigesima octava mensis January anno predicto millesimo sexcentesimo vigesimo secundo. Instante presente et requirente dicta domina Yolante Feliva vidua predicta fuit processum ad recipiendum inventarium de dictis hereditate et bonis dicti quondam viri sui in hunc modum.

Item en la sala de dalt de dita casa una taula de tissora ab sos capitells bona.
Item un coffrot dolent, sens pany ni clau, en que

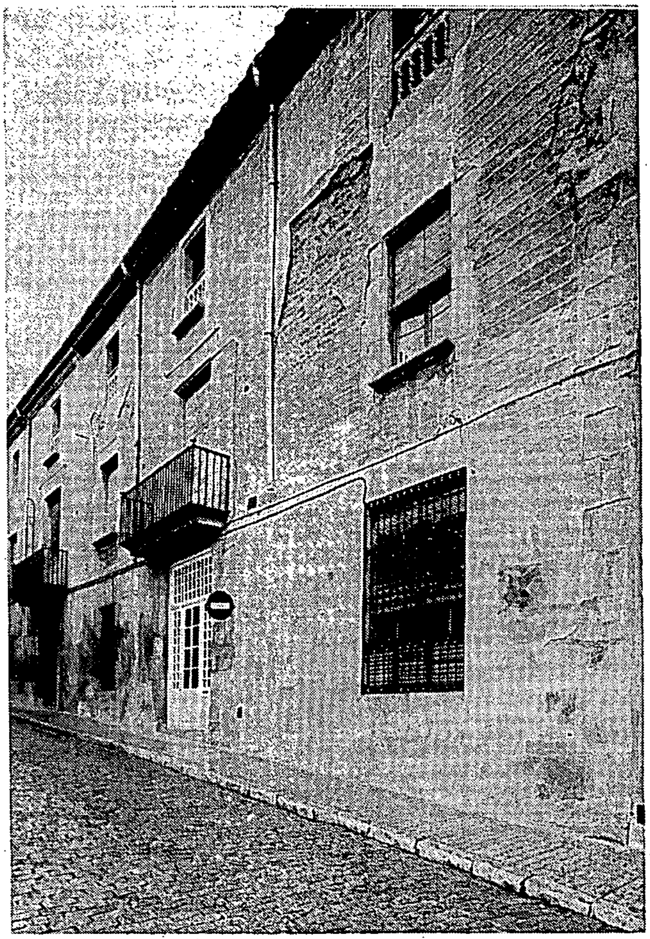

Can Sisternes - Mataró Fotografia M. Casanellas i M. Gasull

hi tenen fruytes y sachs.
Item una caxa tall de monja, clau y tancadura, en la qual tenen los cabessos de les myonas.
Item un arcabus, una scopeta, y una alabarda.

En la cambra del rexat, puxant scala munt a mas querra, y fonch trobat lo seguent:
Item un llit de camp ab sos pilars a la vellura, ja dolent, ab sa marfega matalaff, dos llansols y dos flassadas tot usat.
Item dos caxes ab sos panys claus y tancadures, ab certa roba, que ja conste ab un memorial les quals foren empenyadas per sis lliures per Gabriel Fornells de plassa, les dexa dit quondam mon marit.
Item en la cambra dels mossos y ha dos llits de camp sens pilars cada hu, ab sa marfega dolentas, y en lo hu y a un matalaff ja dolent y en quiscun llit y ha dos llansols de stopas y dos flassades ja usades, en las quals y ha una de vermella y les altres blanques.
Item un sarro vell buyt.

En la cambra hont mori dit deffunt
Item un llit de camp del temps vell ab pilars, ab

sas marfegas, dos matalaffs y dos flassadas, una groga y laltre blanca, ab cortinatges de sobre posat tot usat.
Item en dita cambra un llit xic de camp ras, hont dormien les myones ab sa marfega y un matalaff y un trasponti tot ja usat.
Item dos coffrens grans, ab sos panys y claus, dins los quals y a la roba de servici de casa y en un lo que y ha duas pessas de drap nou de bri de canem enque tiren quiscuna trenta canes, poch mes o manco.
Item quinse parells de llansols, entre bons y dolents.
Item duas vanovas blanques encotonades, la una gornida de serrells cru y laltre de sarrell blanch... molt bones.
Item una caixa, prop lo lit entrant, en la qual y son les camisses de servici dels homens.

En la cambra, trau finestra al carrer, sobre lo studi.

Item un llit de camp ab pilars grossos, a la usansa, ab sa marfega, matalaffs, dos flassades blanques, tot bo, y dos llansols ab sos coxins y cortinatges pinyonats nous.
Item un cofre ja vell, en que esta lo fill y canem.
Item una caixa tall de monja que Salvador son fill y te sa roba.
Item un quadro pintat gornit de fusta.

Los bens inmobles

Item tot aquel camp sota casa, fora los murs, y junt al portal, de sambradura mitja cortera de sembradura poch mes ho manco.
Item lo camp del forn.
Item lo camp dit del Palau, prop la tapia den Magi Mas, de sembradura de tres quarteras poch mes o manco, sembrat de present de forment.
Item tota aquella vinya dita de la Speransa.
Item tota aquella vinya dita del Palau.
Item tota aquella vinya vella de Vallverich.
Item la vinya del Pla.
Item tota aquella peça de terra part vinya y part boscosa, dit la pessa de Valleix, prop casa den ... y den Soler.
Item tota quella pessa de terra la major part bosquina y part de vinya, dita la pessa dels Planells.
Item tota aquella pessa de terra en la qual y ha feta una sinia, situada en lo terme de Mataro, al lloch dit les Illes, prop las sinias de mossen Puig y den Forn.
Item quatre parells coxineras ab fusells bonas.
Item tres telas de davant llits bonas.
Item sinch culleras de plata.
Item una cadena de or.
Hec autem bona et non plura.
Protestans.
Iurans.
Testes sunt.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

XXXIII Festa Literària de Santa Llúcia. Diada de les Lletres Catalanes

Inauguració de l'exposició "Mn. Manuel Blanch, músic de Mataró" – 12 novembre 1983

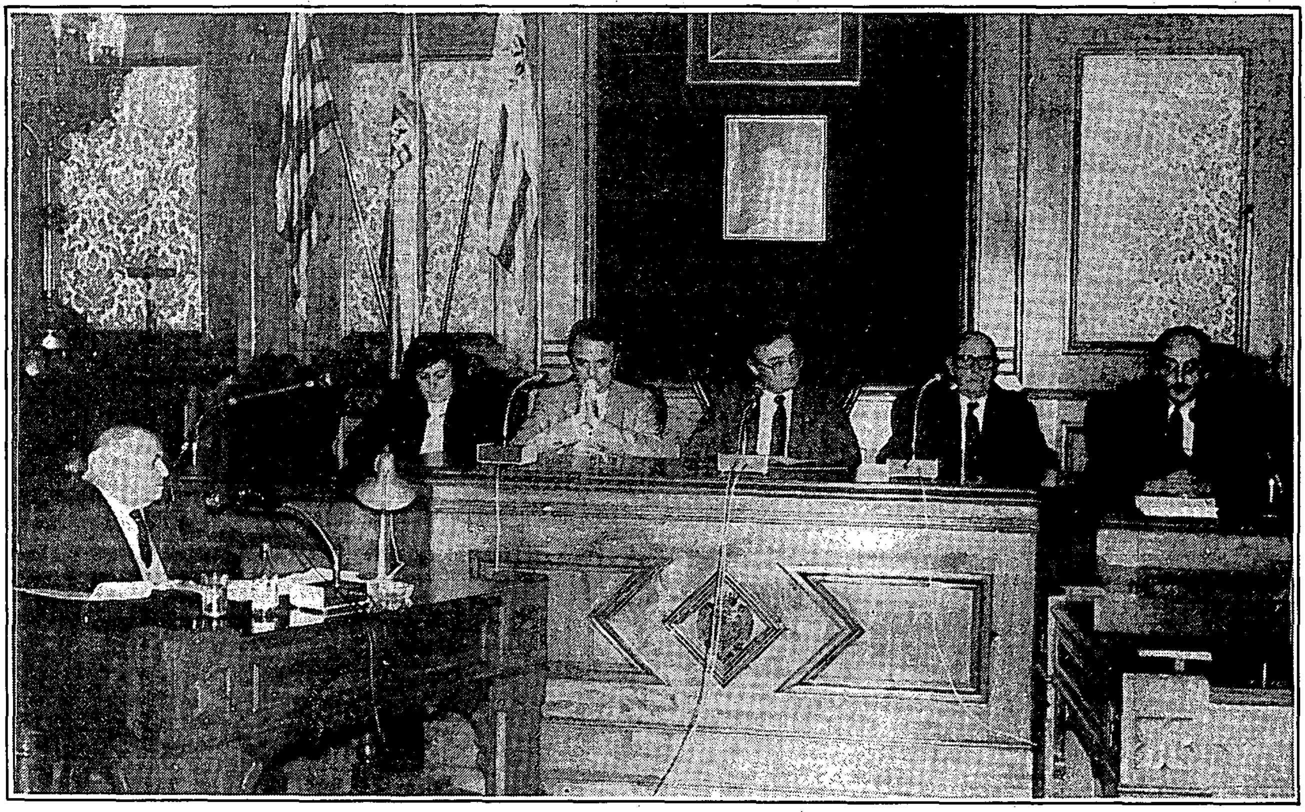

Pregó de la festa al Saló de Sessions de l'Ajuntament de Mataró – 2 desembre 1983

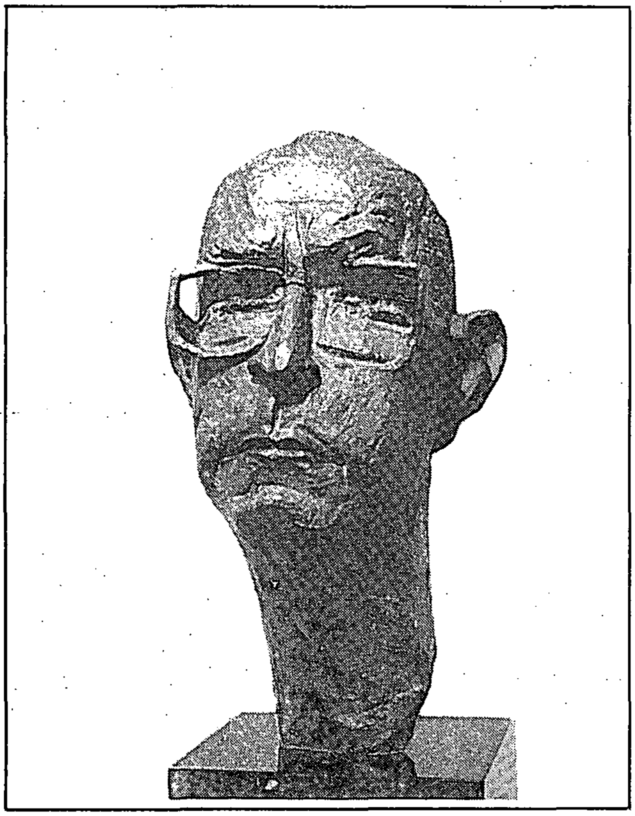

Exposició d'escultures i dibuixos de Manuel Cusachs. Bust de Salvador Espriu. Sala d'Exposicions de la Caixa d'Estalvis Laietana – 2 desembre 1983

Id. Bust de Joan Fuster.

Inauguració de l'exposició "Fons d'Art de l'AVUI" – 10 desembre 1983

Sopar de la Festa.
Presentació per Jaume Boter de Palau i Ràfols, president de la Delegació d'Òmnium Cultural – 10 desembre 1983

Sopar de la Festa.
Joan Pera i Joaquim Puyal. – 10 desembre 1983

Sopar de la Festa. Presidència de l'acte. Molt Honorable Sr. Heribert Barrera, president del Parlament de Catalunya. Il.lustríssim Sr. Manuel Mas, alcalde de Mataró.

Sopar de la Festa. Presidència de l'acte. Honorable Sr. Max Cahner, conseller de Cultura. Sr. Joan Vallvé, president d'Omnium Cultural.

Fotografies: Miquel Sala - M.A.S.M.

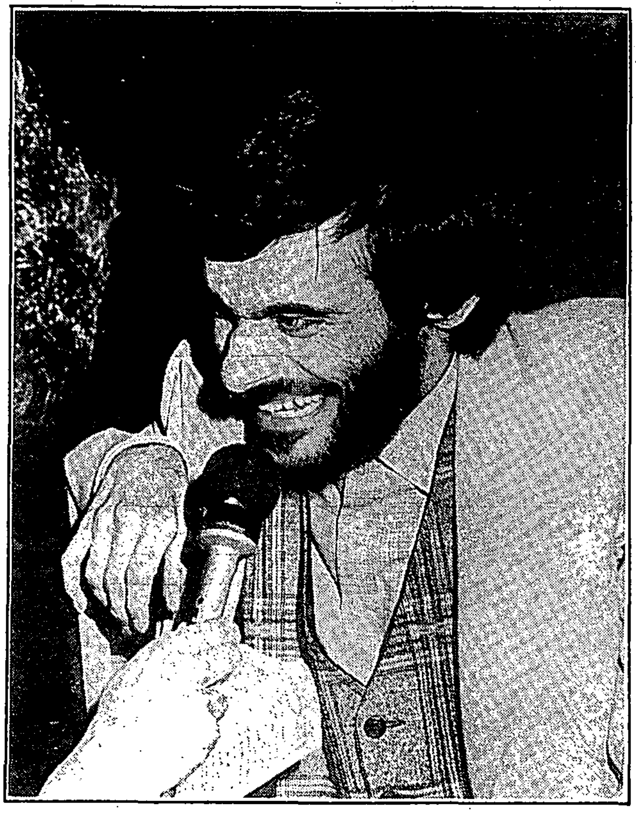

Valerià Pujol, guardonat amb el premi Carles Riba
Fotografia Toni Canal

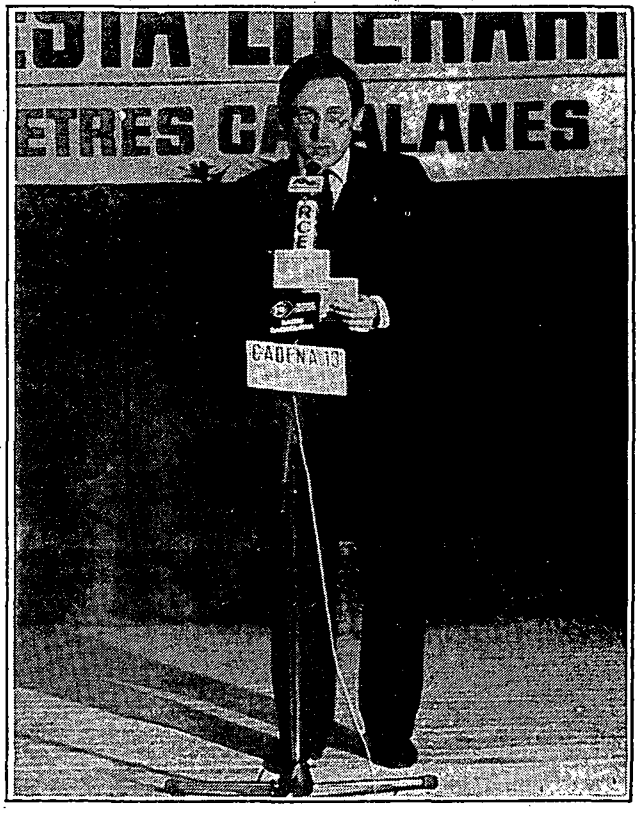

Honorable Sr. Max Cahner, conseller de Cultura, durant el seu parlament de cloenda de l'acte - Fot. Toni Canal

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya